

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Barbora Kličková

Korunovace císařovny Anny Tyrolské českou královnou

v roce 1616

The Coronation of Empress Anna of Tyrol as Czech Queen in 1616

Praha 2016

Vedoucí práce: doc. PhDr. Martin Holý, Ph.D.

Poděkování

V úvodu bych ráda poděkovala všem, bez jejichž pomoci by tato práce nemohla vzniknout. Především bych ráda poděkovala doc. PhDr. Martinu Holému, Ph.D. za trpělivost při vedení této bakalářské práce a za cenné připomínky a rady, dále pak za poskytnutí studijních materiálů. Velký dík náleží také mému příteli Mgr. Petru Dörnerovi za pomoc se závěrečnou revizí textu práce a podporu a trpělivost při jejím zpracovávání. V neposlední řadě pak děkuji své rodině za všestrannou podporu během mého studia.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 2. srpna 2016

.....
Barbora Kličková

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá dosud v českém historickém bádání opomíjenou tematikou ženských korunovací. Hlavním záměrem je detailně popsat jednotlivé fáze pražské korunovace Anny Tyrolské českou královnou, která se uskutečnila dne 10. ledna roku 1616, a poukázat tak na klíčové odlišnosti v průběhu korunovační ceremonie pro českého krále a královnu na příkladu srovnání s pražskou korunovací jejího manžela Matyáše Habsburského, vykonanou dne 23. května roku 1611. Práce je kromě úvodu a závěru rozdělena do tří hlavních kapitol. V té první autorka naznačuje základní vývojové tendence a proměny korunovačního obřadu pro českého krále a královnu od prvních korunovaných přemyslovských panovníků až po první Habsburky na českém trůně. Druhá kapitola je věnována životním osudům české a uherské královny a římské císařovny Anny Tyrolské. Třetí, nejdůležitější, část práce podrobně vykresluje průběh korunovačního dne Anny Tyrolské a analyticky porovnává jednotlivé obřady a rituály s pražskou korunovaci císaře Matyáše i s předchozími korunovacemi českých královen. Jako stěžejní pramen je v této práci využit popis pražské korunovace Anny Tyrolské od Matyášova dvorního historiografa Jiřího Závěty ze Závětic.

Klíčová slova

Anna Tyrolská – české královny – slavnosti – korunovace – korunovační řád – Jiří Závěta ze Závětic

Abstract

This thesis deals with the topic of women coronations which has mostly been omitted by Czech historiography. Its main goal is to describe various phases of Anna of Tyrol's coronation ceremony on 10 January 1616 during which she was crowned Queen of Bohemia. The description will show the key differences between her coronation and the coronation of her husband which took place on 23 May 1611. The work is divided into three main chapters. The first part describes how the process of coronation changed in Czech lands from first Přemyslid rulers to first Habsburg monarchs. The second chapter is devoted to the life of Anna of Tyrol, the Queen of Bohemia, Hungary, and Holy Roman Empire. The third and the most important part portrays the course of the day of the coronation and analytically compares individual ceremonies and rituals with the coronation of her husband Matthias and with other previous coronations of Bohemia Queens. The description of the coronation by the court's historiographer Jiří Závěta of Závětice is the primary source this thesis relies on the most.

Key words

Anna of Tyrol – Queens of Bohemia – ceremonies – coronation – the coronation order – Jiří Závěta of Závětice

Obsah

1. Úvod	9
1.1. Cíle, otázky a struktura práce	10
1.2. Geografické a časové vymezení práce a užití metody.....	11
1.3. Dosavadní bádání a pramenná základna	12
1.3.1. <i>Literatura</i>	14
1.3.2. <i>Prameny</i>	17
2. Korunovace českých králů a královen.....	21
2.1. Význam královského korunovačního rituálu	21
2.2. Počátek a vývoj korunovační ceremonie za vlády Přemyslovců	27
2.3. Reforma průběhu královských korunovaci za lucemburské dynastie.....	34
2.4. Proměny královského korunovačního obřadu v 15. a 16. století	38
2.5. Královské korunovace prvních Habsburků	46
2.6. Korunovace českých královen	52
3. Životní osudy císařovny Anny Tyrolské	63
4. Korunovace Anny Tyrolské českou královnou 10. ledna roku 1616	70
4.1. Analýza průběhu Annina korunovačního dne.....	70
4.1.1. <i>Přípravy korunovace</i>	71
4.1.2. <i>Korunovační průvod do Chrámu sv. Víta</i>	73
4.1.3. <i>Průvod z kaple sv. Václava k hlavnímu oltáři</i>	79
4.1.4. <i>Požehnání královny</i>	84
4.1.5. <i>Pomazání královny</i>	86
4.1.6. <i>Korunování královny a odevzdání insignií</i>	90
4.1.7. <i>Obětování, přijímání a konec obřadu ve Svatovítském chrámu</i>	93
4.1.8. <i>Slavnostní korunovační hostina</i>	99
4.2. Odraz pražské korunovace Anny Tyrolské v dalších pramenech	110

5. Závěr	114
6. Seznam pramenů a literatury	119
6.1. Archivní prameny.....	119
6.2. Staré tisky.....	119
6.3. Edice pramenů.....	120
6.4. Literatura	121
6.5. Internetové zdroje.....	127
7. Obrazová příloha	128

Seznam použitých zkratk

ČČH	Český časopis historický
ČDK	Česká dvorská kancelář
ČMM	Časopis Matice moravské
ČMKČ	Časopis Muzea Království českého
ČNM	Časopis Národního muzea
DP	Documenta Pragensia
FHB	Folia Historica Bohemica
f.	fond
fol.	folio
inv. č.	inventární číslo
k.	karton
MHB	Mediaevalia Historica Bohemica
NA	Národní archiv
OM	Opus musicum
pozn.	poznámka
r.	recto (přední strana folia)
SAP	Sborník archivních prací
SC&H	Studia Comeniana et Historica
sign.	signatura
SM	Stará manipulace
SMB	Studia Mediaevalia Bohemica
v.	verso (zadní strana folia)

1. Úvod

V lednu letošního roku uplynulo přesně 400 let od konání pražské korunovace císařovny Anny Tyrolské. Manželka českého a uherského krále a římského císaře Matyáše Habsburského podstoupila svůj korunovační obřad českou královnou zakomponovaný do nedělní mše svaté dne 10. ledna roku 1616 v devět hodin ráno v Chrámu sv. Víta na Pražském hradě, kde ji pražský arcibiskup Jan Lohelius vložil na hlavu svatováclavskou korunu. Tři základní podmínky platnosti korunovace v podobě správného místa, insignií a korunátora byly tímto v případě císařovny Anny splněny. Pražská korunovace Anny Tyrolské v kontextu korunovacích českých královen je předmětem této bakalářské práce.

Korunovace jako nejvýznamnější festivita v životě soudobé společnosti symbolizovala nástup nového panovníka na trůn již od prvních přemyslovských králů. Postupem doby se navazování na předchozí tradici spjatou s úctou k českým zemským patronům stalo základním a nezbytným legitimizačním prvkem. Z výše zmíněných důvodů se tak všichni noví panovníci snažili své korunovační ceremonie vykonávat po vzoru svých předchůdců. Stejný význam měla tato symbolika i v případě korunovace královen. Přesto byla korunovace Anny Tyrolské českou královnou v určitém smyslu specifická tím, že její pražský obřad byl v jejím životě poslední událostí takového významu. Anna byla totiž v době konání své pražské korunovační ceremonie nejen korunovanou uherskou královnou, ale navíc i římskou císařovnou. Její říšská korunovace ve Frankfurtu nad Mohanem proběhla 26. června roku 1612 za účasti manžela Matyáše. Skutečnost, že byla uspořádána až dva dny po korunovaci císaře, je velice zajímavá a lze ji dát do souvislosti s vývojem korunovacích českých královen. Poprvé se takto oddělený obřad objevil u korunovace Johany z Rožmitálu a byl nejspíše přejat jako předloha pro pořádání korunovacích prvních českých královen z rodu Habsburků. V březnu roku 1613 následovala uherská korunovace císařovny Anny a až o tři roky později česká.

Na Anninu pražskou korunovaci je nutné nahlížet v souvislosti se složitou politickou situací v českém království, která vyvrcholila v roce 1618 stavovským povstáním. Tato doba byla charakteristická žádostmi českých protestantských stavů o splnění svých požadavků na garanci náboženské svobody příslibených císařem

Matyášem před jeho pražskou korunovací českým králem v roce 1611. Císaři Matyášovi se dlouho dařilo uskutečnění těchto stavovských požadavků oddalovat a podnikat nepatrné kroky, které měly usnadnit nástup výrazné protireformační vlny v českých zemích. Tyto císařovy snahy vyvrcholily v okamžiku, kdy se mu podařilo prosadit bratrance Ferdinanda Štýrského svým právoplatným nástupcem. Ferdinandovo překvapivě hladké přijetí na zemském sněmu v červnu roku 1617 a jeho následnou korunovací českým králem dne 29. června roku 1617 dnes můžeme považovat za první osudovou chybu českých stavů a jakousi předzvěst budoucího neúspěchu.

1.1. Cíle, otázky a struktura práce

Tato bakalářská práce si klade za cíl zmapovat odlišnosti v průběhu korunovační ceremonie pro českého krále a českou královnu na konkrétním případě císařského páru Anny Tyrolské a Matyáše Habsburského v porovnání s předchozími královskými korunovacemi. Jelikož se ženská korunovační ceremonie nedá jednoduše oddělit od korunovace krále, je značná pozornost věnována hlavním vývojovým tendencím a změnám týkajících se korunovací českých králů a to již od středověku. Naším cílem je tedy přispět k bádání o ženských korunovacích tím, že se pokusíme nastínit, jak vypadal korunovační obřad pro českou královnu a zda se nějak odlišoval od korunovace českého krále. Byla korunovace Anny Tyrolské specifická v porovnání s jejími předchůdkyněmi na českém trůně? Do jaké míry se uskutečnila podle ideálu korunovačního řádu Karla IV.? Kdo se jí účastnil? Jaký byl její význam v kontextu tehdejší doby? Lze nalézt nějaké rozdíly v průběhu Annina korunovačního obřadu ve srovnání s korunovací jejího manžela Matyáše českým králem v roce 1611? Všechny tyto otázky se v následujících kapitolách budeme snažit zodpovědět.

Dalším podnětem k zamyšlení je také reflexe Anniny korunovace v soudobých pramenech. Ve srovnání s Matyášem se ke korunovací Anny Tyrolské totiž dochovalo mnohem méně soudobých záznamů a zmínek. Tato skutečnost nás může přivádět k otázce, zda se korunovací královny přikládal ve srovnání s královou menší význam.

Vlastní práce se celkově skládá ze tří hlavních kapitol. První kapitola je rozdělená na podkapitoly věnující se významu korunovací českých králů a královen pro soudobou společnost a průběhu korunovačních ceremonií u jednotlivých králů podle

dynastií vládnoucích v českém království. Odtud jsou pak vyvozeny základní odlišnosti, kterými korunovační obřad prošel od středověku až do korunovace krále Matyáše Habsburského. Poslední podkapitola se pak zabývá korunovacemi jednotlivých českých královen a jejich významem ve vztahu ke korunovací krále. Cílem této kapitoly je tedy poukázat na odlišnosti královské korunovační ceremonie ve spojitosti s královnami a naznačit její základní proměny v průběhu staletí.

Ve druhé kapitole se seznámíme s životními osudy Anny Tyrolské vyobrazenými ve vztahu k jejímu choti Matyášovi. Důraz je přitom kladen zejména na přechodové rituály ve smyslu sňatku, korunovace a smrti. Značná pozornost je věnována nejen rodině, ze které Anna pocházela, ale i císaři Matyášovi a v neposlední řadě i politické situaci v českých zemích. Zmíněna je samozřejmě i zakladatelská činnost zbožné císařovny. Kromě císařského páru se v této kapitole setkáme i s osobou kardinála a vídeňského biskupa Melchiora Klesla, Matyášova věrného rádce majícího na císaře nemalý vliv.

Stěžejní částí práce je pak třetí kapitola, která podrobně analyzuje průběh korunovačního dne Anny Tyrolské od ranního průvodu do Svatovítského chrámu až po následnou korunovační hostinu a rytířskou slavnost. Rekonstrukce jednotlivých událostí onoho lednového dne roku 1616 je založena na popisu korunovace od Matyášova dvorního historiografa Jiřího Závěty ze Závětic. Závětův popis je porovnáván se záznamem o korunovací císařovny manžela Matyáše českým králem z roku 1611 a dále konfrontován s dalšími dobovými prameny odkrývajícími doplňující informace například o hostině či následném rytířském turnaji. Jednotlivé podkapitoly jsou rozčleněny podle dílčích fází korunovační ceremonie. Navíc se snaží reflektovat pořadí jednotlivých aktů předepsaných Karlovým korunovačním řádem pro královnu, počínaje královniným požehnáním, pomazáním, odevzdáním insignií, korunováním a uvedením na trůn a konče obětováním a přijímáním.

1.2. Geografické a časové vymezení práce a užití metody

Z hlediska geografického vymezení je předmětem zájmu této bakalářské práce pražská královská korunovační ceremonie odehrávající se v katedrále sv. Víta na Pražském hradě. Co se týče časového vymezení, stěžejní část práce zkoumá korunovační obřad

Anny Tyrolské odehrávající se v jeden jediný den 10. ledna roku 1616. Naproti tomu první kapitola zabývající se vývojem korunovačních slavností zahrnuje období od prvních korunovaných přemyslovských králů a královen až po korunovaci Matyáše Habsburského v květnu roku 1611. Druhá kapitola je ohraničena životními daty Anny Tyrolské a Matyáše Habsburského, začíná Anniným narozením a končí její a manželovou smrtí.

Při popisu a porovnávání jednotlivých fází Annina korunovačního obřadu využíváme komparativní metodu, díky níž můžeme poukázat na výrazné odlišnosti v průběhu královniny a královy ceremonie. Tuto metodu používáme i při porovnávání výpovědní hodnoty jednotlivých dobových pramenů. Naše zkoumání pražské korunovace Anny Tyrolské je ve své podstatě druhem *case study*, neboť sleduje jisté obecné znaky korunovační ceremonie, které lze pozorovat i u ostatních korunovacích českých královen. Annin pražský korunovační obřad komparujeme s vývojovými trendy korunovacích českých králů a královen. Přitom si všímáme symbolické komunikace, kterou se tato slavnostní ceremonie vyznačovala, a zároveň na korunovaci pohlédneme jako na formu panovnické reprezentace.

1.3. Dosavadní bádání a pramenná základna

Korunovace českých králů a královen náleží do kategorie dvorských festivit a jsou neodmyslitelně spjaty s dvorským prostředím. Zároveň představují vrchol těchto slavností, které jsou součástí duchovního i společenského života každé společnosti. Systematičtější výzkum slavností můžeme sledovat od druhé poloviny 19. století, kdy nejcennějšími jsou bezesporu historické práce švýcarského badatele Jacoba Burckhardta či nizozemského historika Johana Huizingy.¹ Festivity se staly předmětem zájmu mnoha nově zrozených vědních oborů jako etnologie, antropologie či sociologie.² V průběhu 20. století ovlivňovali bádání o slavnostech především představitelé francouzské školy

¹ Jacob BURCKHARDT, *Kultura renesance v Itálii*, Praha 2013 (poprvé vydané v roce 1860); Johan HUIZINGA, *Podzim středověku*, Praha a Litomyšl 2010 (poprvé vydané v roce 1919).

² Ze základních prací jmenujme např. Edward Burnett TYLOR, *Primitive Culture. Researches Into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Languages, Art and Customs, I–II*, London 1871; Émile DURKHEIM, *Elementární formy náboženského života. Systém totemismu v Austrálii*, Praha 2002 (poprvé vydané v roce 1912). Srov. Ivo T. BUDIL, *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*, Praha 1998; Václav SOUKUP, *Dějiny antropologie*, Praha 2004.

Annales,³ stejně tak jako poznatky z religionistiky, dějin umění a archeologie a dalších vědních oborů.⁴ V českém prostředí k rozvoji bádání o festivitech přispěly na přelomu 19. a 20. století zejména práce Čeňka Zírta⁵ a Zikmunda Wintra⁶, výraznější zájem o tuto problematiku lze sledovat v posledních desetiletích.⁷

Ačkoli neexistuje přesně daná definice slavností, vycházíme při jejich charakteristice z několika společných znaků. Festivity jsou součástí každé kultury a jejího sociálního řádu, pro jednotlivé účastníky představují vytržení z každodenního života, zakládají se na určitých rituálech a mají vztah k posvátnu. Obecnou teorií a vývojem slavností v 16. až 18. století se v českém prostředí kromě Jiřího Peška zabýval především Josef Válka, který ve svých pracích definoval pojem *homo festivans*.⁸ Přitom od sebe nelze oddělit slavnosti profánní a sakrální, soukromé od veřejných či divácké od participačních, čehož jsou důkazem právě korunovace českých králů a královen. Korunovace navíc můžeme zařadit mezi tzv. přechodové rituály, jež ve svém díle definoval výše zmíněný Arnold van Gennep a později je ve své monografii rozpracoval skotský antropolog Victor Turner.⁹

³ Ke škole Annales přehledně Peter BURKE, *Francouzská revoluce v dějepiscectví*, Praha 2004.

⁴ Z hlavních prací např. Arnold VAN GENNEP, *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*, Praha 1997 (původní francouzský text vyšel roku 1909); Victor W. TURNER, *Průběh rituálu*, Brno 2004; Claude LÉVI-STRAUSS, *Totemismus dnes*, Praha 2001; Clifford GEERTZ, *Interpretace kultur*, Praha 2000; Michail BACHTIN, *François Rabelais a lidová kultura středověku a renesance*, Praha 1975.

⁵ Ze Zírtových prací např. Čeněk ZÍBRT, *Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy*, Praha 1889; TÝŽ, *Kulturní historie*, Praha 1891; TÝŽ, *Dějiny kroje v českých zemích*, Praha 1891–1892; TÝŽ, *Staročeské umění kuchařské*, Praha 1927.

⁶ Z Wintrových děl např. Zikmund WINTER, *V měšťanské světnici starodávné. Kulturní studie o patnáctém a šestnáctém století*, Praha 1888; TÝŽ, *Kuchyně a stůl našich předků*, Praha 1892; TÝŽ, *Dějiny kroje v zemích českých od počátku století 15. až po dobu bělohorské bitvy*, Praha 1893–1894.

⁷ Výběrově např. Jaroslav PÁNEK, *Aristokratické slavnosti české renesance*, Opus musicum (dále OM) 19, 1987, s. 289–297; Josef VÁLKA, *Barokní slavnosti*, in: Zdeněk Hojda (ed.), *Kultura baroka v Čechách a na Moravě*, Praha 1992, s. 53–63; Jiří PEŠEK (ed.), *Pražské slavnosti a velké výstavy. Sborník příspěvků z konferencí Archivu hlavního města Prahy 1989 a 1991*, Documenta Pragensia (dále DP) XII, Praha 1995; Josef PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury. Díl II/1–2. Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, Praha 1995–1997; Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000; Pavel KRÁL, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004; Andrea ROUSOVÁ (ed.), *Tance a slavnosti 16.–18. století*, Praha 2008; Mlada HOLÁ, *Holdovací cesty českých panovníků do Vratislavi v pozdním středověku a raném novověku*, Praha 2012. Srov. Martin HOLÝ, *Kultura raně novověkých slavností na příkladu křtů šlechty v českých zemích v 16. a raném 17. století*, in: Lenka Špačková – Jiří Stočes (edd.), *Historická dílna. 7. Sborník příspěvků přednesených v roce 2012*, Plzeň 2013, s. 133–135.

⁸ Josef VÁLKA, *Homo festivans*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, Opera historica 8, České Budějovice 2000, s. 5–19.

⁹ M. HOLÝ, *Kultura raně novověkých slavností*, s. 136–139.

1.3.1. Literatura

Ačkoli je bádání o korunovacích a jiných slavnostech na královských a císařských dvorech v dnešní době bezpochyby atraktivní stejně jako tematika žen, postrádáme v českém prostředí přehledové práce, které by mapovaly vývoj pražského korunovačního obřadu pro královnu. Mnohem větší pozornost vždy byla a stále je věnována korunovacím českých panovníků, ať už v biografických pracích o jednotlivých českých králích, či v článcích v odborných časopisech a sbornících. Tento markantní nedostatek nahrazují občasné zmínky o manželkách českých králů právě v literatuře spojené s jednotlivými panovníky.

O korunovace se zajímali již autoři 19. století, kteří se často snažili vypsát korunovační ceremonie jednotlivých panovníků od přemyslovské dynastie až po jejich současnost. Václav Michal Pešina z Čechorodu¹⁰ se ve svém spisu oslavujícím korunovaci Ferdinanda V. a jeho manželky Marie Anny Karolíny zabývá i předchozími korunovacemi českých králů a královen, zmínku nalezneme i o Anně Tyrolské. Antonín Rezek¹¹ popisoval volbu a korunovaci Ferdinanda I., Karel Adámek¹² se věnoval korunovacím českých králů a královen od Karla IV. až po Františka Josefa I.

V českém prostředí se korunovacím prvních přemyslovských králů věnuje Demeter Malat'ák, v jehož článku nalezneme spíše jen sporadické zmínky o přemyslovských královnách.¹³ Naproti tomu František Šmahel se ve své studii o korunovacích jagellonských panovníků dotýká průběhu korunovační ceremonie Marie Habsburské, manželky Ludvíka Jagellonského.¹⁴ Rozboru českých barokních korunovací s pasážemi týkajícími se českých královen se ve své monografii a článcích

¹⁰ Václav Michal PEŠINA z ČECHORODU, *Zprávy o Korunování vévodů a králů českých: s církevním obřadem Korunování Jejich Císařských Majestátnů Ferdinanda I. za krále Českého, a Marie Anny Karolíny Piy za královnu Českou*, Praha 1836.

¹¹ Antonín REZEK, *Jednání Čechův, Moravanův i Slezanův s Ferdinandem ve Vídni a korunovace královská v Praze (roku 1526 a 1527)*, Časopis Muzea Království českého (dále ČMKČ) 51, 1877, s. 469–488; TÝŽ, *Zvolení a korunování Ferdinanda I. za krále Českého*, Praha 1877.

¹² Karel ADÁMEK, *České korunovační slavnosti*, Praha 1890.

¹³ Demeter MALAŤÁK, *Korunovace přemyslovských králů*, in: Martin Wihoda – Demeter Malat'ák (edd.), *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku: problémy, názory, otázky*. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně, Brno 2006, s. 47–66.

¹⁴ František ŠMAHEL, *Korunovační rituály, ceremonie a festivity české stavovské monarchie 1471–1526*, in: Martin Nodl – František Šmahel (edd.), *Colloquia mediaevalia Pragensia 12. Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století*, Praha 2009, s. 147–170.

věnuje Jiří Hrbek.¹⁵ Ze zahraničních autorů je třeba jmenovat Benitu Berning, jejíž monografie se zabývá českými královskými korunovacemi v raném novověku.¹⁶

K bádání o ženských korunovacích výrazně přispěl zejména Václav Žůrek, který ve svém článku popisující korunovační obřad Žofie Bavorské nastínil základní linie korunovační ceremonie pro královnu probíhající podle Korunovačního řádu Karla IV.¹⁷ V další Žůrkově studii o korunovacích českých králů a královen je nastíněn vývoj královských korunovací a odlišná role korunovaného krále a královny.¹⁸ Nejnověji se postavám českých královen věnuje Věra Vejrychová ve svém článku o roli královen ve Zbraslavské kronice.¹⁹

Ke zkoumání korunovací českých králů a královen nelze přistupovat bez znalosti a důkladného prostudování českého korunovačního řádu, který nechal před svou pražskou korunovací v roce 1347 zhotovit Karel IV. Rozboru a popisu Karlova korunovačního řádu se poprvé věnoval již v roce 1934 Josef Cibulka, jehož práce nebyla dodnes překonána a stále se z ní vychází.²⁰ Tato Cibulkova studie vyšla v roce 2009 jako součást reprezentativní publikace editorů Jiřího Kuthana a Miroslava Šmieda s názvem *Korunovační řád českých králů*.²¹ Tato kniha obsahuje kromě výše zmíněné Cibulkovy studie i stať Jiřího Kuthana *Královská hodnost českých vladařů, jejich dílo a reprezentace* a Jaromíra Homolky *Počátek korunovačního ceremoniálu podle řádu Karla IV*. Kromě toho je zde zařazeno znění Karlova korunovačního řádu v latinském originále vydané v Cibulkově edici, staročeský překlad *Řád korunovanie krále českého* převzatý od Josefa Emlera a současný český překlad *Korunovační řád českého krále* Richarda Maška. Všechny tyto tři verze korunovačního řádu jsou vhodně umístěny vedle sebe, což umožňuje snadno porovnat jejich jednotlivá znění. Významem Karlova

¹⁵ Jiří HRBEK, *České barokní korunovace*, Praha 2010; TÝŽ, *Politický význam českých barokních korunovací*, in: Karel Malý (ed.), *Vývoj české ústavnosti v letech 1618–1918*, Praha 2006, s. 192–214; TÝŽ, *Rituál jazyka – jazyk rituálu. Příspěvek k politické komunikaci raného novověku na příkladu českých barokních korunovací*, *Folia Historica Bohemica* (dále FHB) 22, 2006, s. 211–250.

¹⁶ Benita BERNING, „*Nach altem löblichen Gebrauch*“: *die böhmischen Königskrönungen der Frühen Neuzeit (1526–1743)*, Köln, Böhlau 2008.

¹⁷ Václav ŽŮREK, *Korunovace královny Žofie. Řád Karla IV. a jeho užití v praxi*, in: Martin Nodl – František Šmahel (edd.), *Colloquia mediaevalia Pragensia 12. Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století*, Praha 2009, s. 203–212.

¹⁸ Václav ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, in: Martin Nodl – František Šmahel (edd.), *Slavnosti, ceremonie a rituály v pozdním středověku*, Praha 2014, s. 15–65.

¹⁹ Věra VEJRYCHOVÁ, *Role královny a jejich reflexe ve Zbraslavské kronice*, *Studia Mediaevalia Bohemica* (dále SMB) 7, 2015, s. 55–79.

²⁰ Josef CIBULKA, *Český řád korunovační a jeho původ*, Praha 1934.

²¹ Jiří KUTHAN – Miroslav ŠMIED (edd.), *Korunovační řád českých králů*, Praha 2009.

korunovačního řádu a jeho porovnáním s řády francouzskými se ve své studii zabývá také již zmíněný Václav Žůrek.²²

K samotné postavě Anny Tyrolské dodnes neexistuje žádná monografická práce, která by mapovala její životní osudy. Krátkou pasáž omezující se jen na základní životní data a mezníky nalezneme v encyklopedii Brigitte Hamannové.²³ Podrobnější zmínky o životě Anny Tyrolské předkládá práce Rilla Bernda věnovaná jejímu manželovi císaři Matyášovi Habsburskému, kde však Annina pražská korunovace není vůbec reflektována.²⁴ Nejvíce informací o Anně Tyrolské poskytuje diplomová práce Kathariny Kirchmayer obhájená v roce 2007 na vídeňské univerzitě zaměřující se na tematiku přechodových rituálů vztažených na Matyáše a jeho choť Annu. O průběhu Anniny pražské korunovační ceremonie se sice nedozvídáme nic převratného, autorka si dokonce není jistá ani přesným datem její korunovace českou královnou, které klade buď na 10. leden nebo 10. únor roku 1616. Naproti tomu ale pomáhá odhalit mnoho střípků z života Anny Tyrolské týkajících se její svatby s Matyášem, korunovace římskou císařovnou, její smrti a pohřbu.²⁵ Jistou představu o složení fraucimoru císařovny Anny poskytuje práce Katrin Keller zabývající se tematikou dvorních dam na vídeňském dvoře v 17. století.²⁶ Při porovnávání Annina a Matyášova korunovačního obřadu vycházíme především z rigorózní práce Kateřiny Pařízkové o Matyášově pražské korunovaci v roce 1611.²⁷ K popisu Annina korunovačního oděvu a látek a materiálů uváděných v tisku Jiřího Závěty používáme monografie Ludmily Kybalové a Aleny Nachtmannové věnujících se renesanční a barokní módě.²⁸

²² Václav ŽŮREK, *Korunovační řád Karla IV. jako ritualizovaný panovnický program*, Časopis Národního muzea (dále ČNM) 176, 2007, s. 105–143.

²³ Brigitte HAMANNOVÁ, *Habsburkové: životopisná encyklopedie*, Praha 2010, s. 66–67.

²⁴ Rill BERND, *Kaiser Matthias (Bruderzwist und Glaubenskampf)*, Graz – Wien – Köln 1999.

²⁵ Katharina KIRCHMAYER, *Hochzeit – Krönung – Tod. Rites de passage im Leben von Kaiser Matthias und Anna*, Diplomarbeit, Wien 2007.

²⁶ Katrin KELLER, *Hofdamen. Amtsträgerinnen im Wiener Hofstaat des 17. Jahrhunderts*, Wien, Böhlau 2005.

²⁷ Kateřina PAŘÍZKOVÁ, *Pražská korunovace krále Matyáše dne 23. května 1611 ve světle dobových pramenů*, Sborník archivních prací (dále SAP) 62, 2012, s. 275–368.

²⁸ Ludmila KYBALOVÁ, *Dějiny odívání. Renesance*, Praha 2009; Alena NACHTMANNOVÁ, *Mezi tradicí a módou. Odívání v Čechách od renesance k baroku*, Praha 2012.

1.3.2. Prameny

Při popisu korunovací jednotlivých královen, kterým je v literatuře věnováno málo prostoru, nám slouží edice pramenů, především *Sněmy české*²⁹ končící rokem 1611 a Palackého edice *Starých letopisů českých*³⁰, které zahrnují záznamy z let 1378 až 1527. Využitelné jsou i kronikářské zápisy profesora pražské utrakvistické univerzity Marka Bydžovského z Florentina³¹ mapující vládu tří českých králů Ferdinanda I., Maxmiliána II. a Rudolfa II., které dovedl jen do roku 1596.

Stěžejním a zároveň nejcennějším pramenem pro rekonstrukci obrazu korunovačního dne Anny Tyrolské je pro tuto bakalářskou práci literární popis Anniny korunovace Jiřího Závěty ze Závětic, který vyšel tiskem v Šumanské tiskárně a podrobně vykresluje královninu korunovací a následně konanou korunovační hostinu.³² K tomuto tisku připojil Závěta i kapitolu s názvem *Pořádek a posloupnost kněžen a královen českých*, čímž chtěl Anninu korunovací nejspíše zařadit do kontextu korunovací předchozích českých královen. Součástí tohoto jeho spisu je i doslovné znění jednotlivých latinských modliteb pronášených v průběhu korunovačního obřadu, ke kterým pořídil Závěta svůj vlastní překlad do staročestiny. V této bakalářské práci budeme pracovat s verzí Závětova tisku uloženou v Národním archivu ve fondu Česká dvorská kancelář.³³ Český text všech modliteb použitých v předkládané bakalářské práci je citován právě z tohoto Závětova tisku.

Sama osobnost staroměstského měšťana Jiřího Závěty³⁴ je velice zajímavá. Za svůj život si stihl vybudovat zárnou profesní kariéru. Poté, co byl v roce 1597

²⁹ *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu I. 1526–1545*, Praha 1877; *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu III. 1558–1573*, Praha 1884. Tato edice dokumentů českého sněmovnictví je též přístupná v digitální verzi na webových stránkách Poslanecké sněmovny Parlamentu České Republiky v sekci Digitální knihovna „České sněmy“ viz <http://www.psp.cz/eknih/snemy/index.htm> (přistoupeno dne 15. 7. 2016).

³⁰ František PALACKÝ (ed.), *Starí letopisové čeští od roku 1378 do 1527*, Praha 1829. Staré letopisy české jsou v digitální podobě přístupné na webových stránkách <http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php#search> (přistoupeno dne 15. 7. 2016).

³¹ Jaroslav KOLÁR (ed.), *Marek Bydžovský z Florentina, Svět za tři českých králů. Výbor z kronikářských zápisů o letech 1526–1596*, Praha 1987.

³² Jiří ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové, uherské a české královny Anny za královnou českou, kteréž se stalo na Hradě pražském léta M.DC.XVI. v neděli po památce s. tří králů, jinak desátého dne měsíce ledna. Sepsané a vydané od Jiříka Závěty z Závětic*, Staré Město pražské v impresi Šumanské, s.d.

³³ Národní archiv (NA), f. Česká dvorská kancelář (ČDK), sign. IA2, inv. č. 558, k. 5, Korunovace českých králů a královen a holdování.

³⁴ Postavě Jiřího Závěty ze Závětic, soupisu a typografickému rozboru veškerých děl z produkce Šumanské tiskárny a její historii se podrobně věnuje Petra VEČEŘOVÁ, *Šumanská tiskárna (1585–*

nobilitován, se stal nejprve písařem České dvorské kanceláře. Jako přívrženec Matyáše Habsburského se postupně propracoval až k vídeňskému dvoru, kde začal plnit funkci dvorského historiografa. Matyáše doprovázel nejen na státnických cestách, kde bylo jeho hlavním úkolem zaznamenávat průběh veškerých slavností a dvorských ceremonií. Sňatek s Annou Šumanovou ho přivedl k Šumanské tiskárně, kde po svatbě získal podíl. Tato tiskárna se pravděpodobně nacházela na Starém městě pražském v Železné ulici v domě U Červeného jelena. Všechna svá díla zahrnující popisy slavnostních vjezdů, odjezdů, voleb, korunovací a nejrůznějších dvorských slavností tak Závěta vydával tiskem na vlastní náklady v této Šumanské tiskárně. Je zajímavé, že většina jeho tisků vycházela souběžně dvojjazyčně v němčině a následně pak v češtině, ale popis korunovace Anny Tyrolské vznikl pouze v českém jazyce.³⁵ Kromě již zmíněného popisu korunovace Anny Tyrolské vytvořil Závěta mnoho děl věnujících se císaři Matyášovi, pro naše účely postačí zmínit tisk vydaný k příležitosti Matyášova slavnostního příjezdu do Prahy v roce 1611,³⁶ obrazu jeho korunovačního dne v květnu téhož roku,³⁷ záznam vykreslující průběh královské svatby Matyáše a Anny³⁸ a spis sepsaný u příležitosti Matyášovy a Anniny říšské korunovace.³⁹

Závětův popis Anniny korunovace je velmi podrobný a vzhledem k jeho osobní účasti se dá předpokládat, že i věrohodný. Je velice pravděpodobné, že své pozorování doplňoval i svědectvím ostatních účastníků slavnosti, neboť nemohl být na několika

1628), Praha 2002; TÁŽ, *Jiří Závěta ze Závětic (1575–1637?)*, DP XXII, Pražské městské elity středověku a raného novověku – jejich proměny, zázemí a kulturní profil. Sborník příspěvků z 21. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, 2004, s. 131–158.

³⁵ P. VEČEŘOVÁ, *Šumanská tiskárna (1585–1628)*, s. 17–24.

³⁶ Jiří ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Vypsání slavného příjezdu nejjasnějšího a velikomocného knížete a pána, pana Matyáše z Boží milosti toho jména druhého, krále uherského, čekance Království českého, arciknížete rakouského, margkraběte moravského, knížete štyrského, burgundského, korytánského a gránského, též hraběte v Habšpurku a Tyrolu ec., do hlavního v témž království města Prahy, ve čtvrtek po neděli smrtedlné, jinak xxiiij. dne m. března. Léta Páně M.DC.XI. S poznamenáním některých před tím stalých a zběhlých věcí*, Staré Město pražské v impresi Šumanské, s.d.

³⁷ Jiří ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Jeho Milosti Matyáše krále uherského ec., toho jména druhého na Království české. Léta Páně M.DC.XI. v pondělí svatodušní na Hradě pražském v kostele sv. Víta šťastně vykonané. Sepsané a vydané od Jiříka Závěty z Závětic*, Staré Město pražské v impresi Šumanské, s.d.

³⁸ Jiří ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Vypsání šťastného příjezdu a slavného vítání, též svatebního královského veselí Její Milosti nejjasnější arci kněžny rakouské a již velikomocné královny Anny uherské a české ec. toho jména druhé, kteréž se na zámku v městě Vidni v druhou neděli adventní, jinak 4. dne m. prosince, léta M.DC.XI. šťastně konati začalo. Vydané od Jiříka Závěty z Závětic*, Staré Město pražské v impresi Šumanské, s.d.

³⁹ Jiří ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Volení a korunování Jeho Milosti Císaře Matyáše toho jména prvního, pána našeho nejmilostivějšího. Též korunování J. M. Císařové jakožto uherské a české královny Anny, za královnu římskou, kteréž se stalo v městě Frankfurtě nad Mejnem léta tohoto M.DC.XII. Sumovně sepsané od Jiříka Závěty z Závětic*, vytištěno v impresi Šumanské, s.d.

místech zároveň. Závěta si pečlivě zaznamenával všelijaké detaily včetně rozmístění jednotlivých účastníků v průvodu a následně ve svatovítské katedrále, jejich úřadů a hodností i jejich oblečení. Při vykreslení korunovační hostiny nezapomíná zmínit, kolik bylo vystrojeno slavnostních tabulí a jejich zasedací pořádek. U popisu předmětů nebo oděvů přítomných se zaměřuje na druh materiálu, z kterého byly zhotoveny, nebo látky, z níž byly ušity, a v neposlední řadě i na jejich barvy.

Kromě výše zmíněného Závětova tisku jsou v této bakalářské práci využity prameny uložené v Národním archivu ve fondu Stará manipulace týkající se nejen osobnosti Anny Tyrolské, ale především její pražské korunovace.⁴⁰ Jeden z těchto pramenů⁴¹ obsahuje i podrobný popis korunovace Anniny předchůdkyně Marie Španělské, manželky Maxmiliána II., korunované českou královnou v roce 1562. Z dochování tohoto pramene vytvořeného pro potřebu korunovace Anny Tyrolské je patrné, že i pro ženské korunovace se pořizovaly záznamy průběhu předchozích ceremonií. Podle tohoto dokumentu byl nejspíše vytvořen i návod, jak by měla Annina korunovace správně probíhat. Kromě popisu Mariiny korunovace se dochovaly i instrukce pro abatyši kláštera sv. Jiří na Pražském hradě.⁴²

Co se týče vydaných edic pramenů využitých při rozboru korunovačního obřadu Anny Tyrolské je v první řadě důležité jmenovat především žateckého měšťana Pavla Skálu ze Zhoře a jeho dílo *Historie česká*,⁴³ který se popisu Anniny korunovace věnuje po Závětově tisku nejpodrobněji. Doplnující informace k průběhu Annina korunovačního dne nalézáme v kronikářských záznamech kněze řádu křižovníků s červenou hvězdou Jana Františka Beckovského.⁴⁴ Při analytickém rozboru Annina korunovačního dne nám posloužily deníkové zápisy Adama mladšího z Valdštejna,⁴⁵ který v době Anniny korunovace zastával úřad nejvyššího hofmistra Království

⁴⁰ NA, f. Stará manipulace (SM), sign. K1/23, inv. č. 1580, k. 1053, Korunovace královny Anny 1615–1616; NA, f. SM, sign. K1/24, inv. č. 1580, k. 1053, Obvěnění královny Anny císařem Matyášem 1617; NA, f. SM, sign. K1/26, inv. č. 1580, k. 1053, Smrt císařovny Anny 1618–1619; NA, f. SM, sign. K1/102, inv. č. 1580, k. 1071, Zasnoubení krále Matyáše s arcikněžnou Annou 1611–1613; NA, f. SM, sign. K1/154, inv. č. 1580, k. 1075, Účast na svatbě krále Matyáše s arcikněžnou Annou 1611.

⁴¹ NA, f. SM, sign. K1/23, inv. č. 1580, k. 1053, Korunovace královny Anny 1615–1616.

⁴² Tamtéž.

⁴³ Karel TIEFTRUNK (ed.), *Pavel Skála ze Zhoře, Historie česká od roku 1602 do roku 1623. I. díl (1602–1616)*, Praha 1865.

⁴⁴ Antonín REZEK (ed.), *Jan František Beckovský, Poselkyně starých příběhův českých. II. díl (1526–1715). Sv. II. (1608–1624)*, Praha 1879.

⁴⁵ Marie KOLDINSKÁ – Petr MAŤA (edd.), *Deník rudolfínského dvořana. Adam mladší z Valdštejna 1602–1633*, Praha 1997.

českého, dále paměti tehdejšího nevyššího dvorského sudího Království českého Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka,⁴⁶ spisovatele a humanisty Mikuláše Dačického z Heslova⁴⁷ a císařského dvořana a důstojníka Jindřicha Michala Hýzrla z Chodů.⁴⁸

⁴⁶ Josef JIREČEK (ed.), *Paměti nejvyššího kancléře Království českého Viléma hraběte Slavaty. I. díl 1608–1609 a 1618–1619*, Praha 1866; TÝŽ, *Paměti nejvyššího kancléře Království českého Viléma hraběte Slavaty. II. díl 1611, 1615, 1617–1619*, Praha 1868.

⁴⁷ Jiří MIKULEC (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova. Paměti*, Praha 1996.

⁴⁸ Lydia PETRÁŇOVÁ a kol. (edd.), *Příběhy Jindřicha Hýzrla z Chodů*, Praha 1979.

2. Korunovace českých králů a královen

2.1. Význam královského korunovačního rituálu

Korunovace českých králů a královen hrály v českých středověkých i raně novověkých dějinách velmi důležitou roli. Okázalé korunovační ceremonie měly výjimečný rituální význam a symbolickou hodnotu nejen pro osobu korunovaného panovníka či panovnice, nýbrž i pro fungování celé tehdejší společnosti a upevnění jejího sociálního uspořádání. Fenomén královských korunovaci náležející k vrcholným dvorským slavnostem měl za úkol prezentovat vznešenost a lesk královského majestátu. Přitom se však nejednalo o událost čistě světského charakteru, neboť celý její průběh byl stejně jako královská moc ve středověké společnosti spjat se sakrálním prostředím. Slavnostní ceremonie byla zasazena do korunovační mše a odehrávala se v českých zemích v Chrámu sv. Víta na Pražském hradě. Během korunovačního obřadu byl arcibiskupem pomazaný panovník „z Boží milosti“ pověřen úlohou spravedlivého vládce v zemi a vůdce svého poddaného lidu ke spáse, čímž byla společně s přijetím koruny a dalších odznaků moci zároveň legitimizována jeho vláda v zemi.

Na význam korunovačního rituálu lze tak nahlížet z několika perspektiv. Z hlediska politického slouží slavnostní korunovace k demonstraci nástupu nového panovníka na trůn, přičemž základní podstatou tohoto konstitutivního rituálu se stala veřejná reprezentace panovníka a soudobé společenské hierarchie. Neméně důležitým prvkem pro právoplatnost korunovace nového vladaře bylo navázání na předchozí korunovační tradici, která musela splňovat požadavek správného a pevně určeného místa, insignií a osoby korunátora. Pokud se korunovace nového českého krále či královny nekonala v Chrámu sv. Víta královskou korunou zasvěcenou sv. Václavovi za přítomnosti pražského arcibiskupa, případně jiného zvoleného korunátora, mohla být zpětně zpochybněna. Náboženský charakter rituálu tvořil základ královské korunovace, kdy nejdůležitější liturgický akt nastolovacího obřadu z hlediska legitimacy královské vlády představovalo pomazání krále posvěceným olejem z rukou nejvyššího církevního představitele. Prostřednictvím tohoto symbolického rituálu připodobňovaného

církevnímu svěcení biskupů se zdůrazňovala sakrální stránka celého obřadu a králi vyvolenému vyšší mocí bylo předáno důležité duchovní poslání.⁴⁹

Při zkoumání tohoto fenoménu je nezbytné královské korunovace chápat nejen jako slavnostní událost, jejímž vrcholem je konstitutivní akt nastolení nového panovníka, ale i projev specifické symbolické komunikace. Ta ve svém významu zahrnuje pojmy rituál a ceremonie jako kategorie sobě podřazené.⁵⁰ Zásadní roli v této symbolické komunikaci hrály korunovační insignie jako symboly panovnické moci. Korunovační ceremonie byla protknuta množstvím rituálních prvků se symbolickým významem, ať se jednalo o gesta, oslovení, vizualizaci sociální hierarchie či přísahu panovníka stavům a slib nejvyšších šlechticů zaručující novému králi jejich věrnost a loajalitu.⁵¹

Při starobylém nastolovacím rituálu s kořeny sahajícími až k prvním franským králům hrála nejdůležitější roli osoba budoucího panovníka a arcibiskupa celebrujícího slavnostní korunovační mši. Ústředním momentem korunovačního obřadu se stal církevní akt pomazání nového krále prováděný předepsaným korunátorem v chrámu postupně doplněný dalšími obřady s rituálním obsahem, jako bylo například předání korunovačních insignií budoucímu králi. Všechny části korunovačního obřadu původně vykonávali duchovní, až od 12. století se postupně ceremonie začínají aktivně účastnit i světské osoby. Souvisí to především s rostoucím významem úřadů udělovaných králem. V korunovačním obřadu se tak začala odrážet dvorská a zemská hierarchie. Jelikož všichni přemyslovští králové pocházeli z dynastie vládnoucí českým zemím od 9. století, legitimitu vlády jim zajišťoval jejich dědičný původ a korunovační obřad chápali spíše jako projev prezentace panovnického majestátu. Naproti tomu pro nastupující vládnoucí rody z hlediska naznačení kontinuity s předchozími vládci

⁴⁹ V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 17, 22, 38, 54.

⁵⁰ Blíže se problematikou definice rituálu zabývá např. Pavlína RYCHTEROVÁ, *Kam s ním? Rituál a ceremonie v medievistice*, in: Martin Nodl – František Šmahel (edd.), *Colloquia mediaevalia Pragensia 12. Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století*, Praha 2009, s. 427–432; TÁŽ, *Rituály, rity a ceremonie. Teorie rituálu a jejich reflexe v medievistickém bádání*, in: Martin Vihoda – Demeter Malaťák (edd.), *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku: problémy, názory, otázky*. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně, Brno 2006, s. 11–23.

⁵¹ Robert ŠIMŮNEK, *Rituály, ceremoniály a symbolická komunikace v životě české středověké šlechty*, in: Martin Nodl – František Šmahel (edd.), *Slavnosti, ceremonie a rituály pozdního středověku*, Praha 2014, s. 271, 285–299. K problematice dvorského ceremoniálu ve středověku blíže viz Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Dvorský ceremoniál, rituály a komunikace v dobovém kontextu*, *Mediaevalia Historica Bohemica* (dále MHB) 12. Supplementum 3. *Dvory a rezidence ve středověku III. Všední a sváteční život na středověkých dvorech*, 2009, s. 33–55.

měl korunovační obřad správně provedený podle zavedené tradice význam zásadní. *Ordo ad coronandum regem Boemorum* Karla IV. z roku 1347, jediný původní dochovaný předpis pro korunovaci českých králů a královen, vyzdvihuje legitimizující význam korunovace založený na sakrální podstatě královské moci a veřejném přihlášení se k přemyslovské tradici. Odkaz na sv. Václava jako patrona české země prostupoval celou korunovační ceremonií, ať už v podobě průvodu na Vyšehrad v předvečer korunovace nebo symbolickými akty a zasvěcením různých předmětů tomuto patronovi. Přitom nejdůležitějším aktem zůstalo pomazání krále jako přechodový rituál, jehož prostřednictvím se právoplatný dědic trůnu měl stát legitimním králem.⁵²

Královské korunovace, neodmyslitelně spjaté s dvorským prostředím, svou ceremoniální povahou dávaly jednotlivým šlechticům a zejména představitelům nejvýznamnějších rodů příležitost předvést své místo v sociální hierarchii tehdejší společnosti a ve vztahu k panovníkovi. Prostřednictvím dvorských úřadů vykonávali panovníkovi čestnou službu ať už v podobě číšníka, maršálka, komorníka či nosiče meče, štítu a praporce. Pro šlechtice znamenal získání privilegia osobní služby králi vysoce prestižní moment, někdy se v případě nejvýznamnějších a nejvlivnějších šlechtických rodů tyto nejvyšší dvorské úřady dědily. Jako příklad lze uvést funkci nejvyššího maršálka vykonávanou pány z Lipé, nejvyššího stolníka drženou v rukou pánů z Házmburka, či nejvyššího číšníka předávanou v rodě pánů z Vartemberka. Zpočátku byli přítomní páni a rytíři chápáni ve smyslu publika, jehož prostřednictvím je korunovační akt legitimizován. S rostoucím vlivem a mocí šlechty se posilovala její aktivní role při korunovačních slavnostech, které se staly vhodným místem pro veřejné demonstrování jejího společenského statusu. Od počátku 14. století ceremoniální úloha nobility při nastolování nového panovníka představovala symbolickou čestnou službu a prestiž v podobě nesení královských klenotů v korunovačním průvodu vedoucím budoucího krále a královnu z paláce do Chrámu sv. Víta. Přitom neexistovala pevná pravidla, která by držitelům daných dvorských či zemských úřadů garantovala určitou službu během slavnostní ceremonie, proto často probíhaly mezi jednotlivými velmoži spory o přednost při vykonávání těchto čestných funkcí. Ani korunovační předpis Karla IV. v tomto ohledu nepřinášel jasný řád, neboť pověřuje pouze nejvyššího komorníka

⁵² Václav ŽŮREK, *Dvůr a dvorská hierarchie v korunovačním obřadu pozdně středověkých Čech*, MHB 12. Supplementum 3. Dvory a rezidence ve středověku III. Všední a sváteční život na středověkých dvorech, 2009, s. 94–97; V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 57.

vedením slavnostního průvodu do chrámu. Při porovnání jednotlivých korunovacích lze usoudit, že svatováclavskou korunu nejčastěji přinášel úředník na vrcholu hierarchie, nejprve nejvyšší komorník a později nejvyšší purkrabí. Nejvyššímu maršálkovi, vzhledem k jeho vojenské hodnosti, byl svěřen úkol vykoupit korunovační meč, symbol svrchované vojenské moci, jenž byl králem obětován na oltář, a ten nést před králem až do konce obřadu při slavnostním průvodu městem.⁵³

Postupně byl průběh korunovační ceremonie ovládnut panskými stavby, které ji využívaly k vyjádření vlastních postojů při konkrétní politické situaci. Na vývoj královských korunovacích měly velký vliv dynamické události v českém království, zejména husitské války a s nimi počínající úpadek panovnického majestátu, který byl ještě prohlouben přesídlením jagellonských králů z Prahy do Budína. Stále větší vliv v rámci korunovačního obřadu získávali představitelé vznikajících stavů, kteří si pro sebe uzurpovali právo vkládat svatováclavskou korunu na hlavu budoucího panovníka. Tento symbolický a zároveň konstitutivní akt, náležející do té doby výslovně do pravomoci pražského arcibiskupa, se stal nejdůležitějším okamžikem celého korunovačního rituálu namísto původního pomazání. Sakrální stránka obřadu tak ustupovala postupně do pozadí, na což mohlo mít vliv i neobsazení pražského arcibiskupského stolce po vyhlášení klatby nad posledním Římem uznaným arcibiskupem Konrádem z Vechty. Podobu královských korunovacích ovlivnilo i konfesijní rozdělení země i šlechtické obce. Další výdobytek stavů, původně vykonávaný arcibiskupem, představovalo dotazování přítomného lidu při aklamaci, zda schvalují panovníkovu korunovaci českým králem. Nejvyšší šlechtičtí představitelé se postavili do role garanta politické kontinuity, kterému panovník měl vděčit za své zvolení a opírat o něj svoji moc.⁵⁴ Samotný korunovační akt se tak stal vyvrcholením okázalé slavnostní ceremonie s rituálním významem.⁵⁵

⁵³ R. ŠIMŮNEK, *Rituály, ceremoniály a symbolická komunikace*, s. 273, 277–278; V. ŽŮREK, *Dvůr a dvorská hierarchie v korunovačním obřadu*, s. 97–99.

⁵⁴ K postavení české šlechty blíže viz např. Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha a Litomyšl 2002; Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004; Robert ŠIMŮNEK, *Reprezentace české středověké šlechty*, Praha 2013.

⁵⁵ V. ŽŮREK, *Dvůr a dvorská hierarchie v korunovačním obřadu*, s. 99–102. Dále se problematice dvorské a zemské hierarchie věnuje též Robert NOVOTNÝ, *Dvorská a zemská hierarchie v pozdně středověkých Čechách*, MHB 10. Supplementum 1. Dvory a rezidence ve středověku, 2006, s. 145–161.

Korunovačním obřadem v chrámu obvykle slavnostní ceremonie nekončila, neboť většinou následovala honosná hostina, průvod městem a další dvorská zábava. Zasedací pořádek u jednotlivých slavnostních tabulí, rozhazování mincí či pasování svatováclavských rytířů v závěru korunovační ceremonie před královým přijímáním svědčí o tom, že i při těchto ceremoniálních okamžicích se uplatňovala mnohovrstevnatá symbolika. Ve 14. století byly hostiny obvykle pořádány na veřejném prostranství, později se jejich konání přesouvá do prostor Pražského hradu, kde obvyčejně zasedal zemský soud. Jedním z důvodů pořádání slavnostních průvodů městem byla mimo jiné omezená kapacita Chrámu sv. Víta. Velkého významu nabyly hlavně v 15. století, kdy panovníci sídlili z důvodu neobyvatelnosti Pražského hradu v Králově dvoře na Starém Městě a odtud v průvodu přijížděli do chrámu. Oblíbenou kratochvílí byla také často pořádaná turnajová klání, při kterých se jeho účastníci identifikovali s ideály rytířské kultury. Královský dvůr se stal aktérem a zároveň obecnstvem korunovací českých králů a královen.⁵⁶

S nástupem Habsburků na český trůn v roce 1526 lze pozorovat ve vývoji korunovační ceremonie snahu o kontinuitu s předchozími panovníky i pokusy o změnu a zavádění novinek, jak tomu bylo i v minulosti. Ranné habsburské korunovace probíhaly podle vzoru pohusitských obřadů, stále se ještě uplatňovala významná role stavů. V průběhu korunovačního rituálu nadále spatřujeme prolínání tří klíčových rovin. Politický rozměr obřadu v podobě vkládání koruny a předání ostatních korunovačních insignií symbolizujících světskou moc garantoval panovníkovi právo vládnout v dané zemi. Náboženská stránka rituálu pak sloužila k sakrálnímu posvěcení krále a jeho vlády zástupcem církve. Vnímání korunovace jako soudobé slavnosti umožnilo panovníkovi reprezentovat svůj majestát a působit na přihlížející lid předváděním velkolepého divadla nejen v posvátném chrámu, ale i formou slavnostního průvodu městem. Korunovační slavnosti, jejichž přípravám se začalo věnovat mnohem více pozornosti, sestávaly se slavnostního vjezdu budoucího panovníka do Prahy, korunovační mše, korunovační hostiny a dalších okázalých oslav. Do popředí se dostávala snaha oslnit účastníky korunovační slavnosti jejím okázalým průběhem a velkorysostí, ražbou pamětních mincí a medailí rozhazovaných mezi přítomné a množstvím jídla a pití, kterými nově korunovaný panovník hostil své věrné poddané.

⁵⁶ R. ŠIMŮNEK, *Rituály, ceremoniály a symbolická komunikace*, s. 278–280; V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 47.

Pořádáním těchto pompézní slavností s hojnou účastí zahraničních urozených hostů a vyslanců demonstrovali habsburští panovníci svoji pozici a moc.⁵⁷

Do porážky stavovského povstání byl král jakožto budoucí panovník zemí Koruny české volen na zemském sněmu zástupci české stavovské obce a jeho rodový původ tedy nebyl rozhodujícím kritériem volby. Stavové využívali svého práva i pro stanovení dne královské korunovace. Po vydání Obnoveného zřízení zemského ztratila korunovace, alespoň co se týkalo její účinnosti, svůj původní význam a stala se pouhým potvrzením práva a postavení, které měl následník trůnu již od svého narození. Proměnil se i smysl a obsah panovníkova slibu, který již neskládal stavům coby politické reprezentaci, ale arcibiskupovi. Proměněný text královny přísahy byl vložen do Obnoveného zřízení zemského. Zástupci stavovské obce museli nově složit slib dědičného poddanství panovníkovi ještě před korunovací. Svatováclavská koruna, od roku 1621 nově uložená ve Vídni, byla do českého království převážena pouze za účelem královských korunovací. Vedle vlastní korunovace, zůstalo pomazání nejdůležitějším korunovačním aktem s velkou symbolickou hodnotou. To platí i pro období, kdy byla ustanovena dědičnost české koruny a korunovace jakožto akt ustanovující panovníka už vůbec nebyla nutná. Přesto sakrální znaky korunovace a pomazání ztělesňovaly transformaci a transcendenci každého nového krále, která přetrvávala do 19. století bez ohledu na konfesionalizaci a měnící se politické podmínky. To ukazuje, že se korunovace jakožto akt symbolické komunikace nestala bezvýznamnou událostí, nýbrž neodmyslitelnou součástí monarchie.⁵⁸

⁵⁷ Václav BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, konflikty*, Praha 2010, s. 184–185, 187; J. HRBEK, *Politický význam českých barokních korunovací*, s. 192. O korunovacích českých králů a královen v období baroka blíže viz např. J. HRBEK, *České barokní korunovace*; Jiří MIKULEC, *Minulost českého státu v barokních „rituálech paměti“*, in: Milan Hlavačka (ed.), *Paměť míst, událostí a osobností: historie jako identita a manipulace*, Praha 2011, s. 174–187; Štěpán VÁCHA – Irena VESELÁ – Vít VLNAS – Petra VOKÁČOVÁ, *Karel VI. & Alžběta Kristýna: česká korunovace 1723*, Praha a Litomyšl 2009; Eduard MAUR, *Marie Terezie: korunovace na usmířenou: 12.5.1743*, Praha 2003.

⁵⁸ B. BERNING, „*Nach altem löblichen Gebrauch*“: *die böhmischen Königskrönungen*, s. 96, 108–109; V. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku*, s. 187–188.

2.2. Počátek a vývoj korunovační ceremonie za vlády Přemyslovců

Středověké korunovační rituály vnímané jako královské iniciační obřady garantovaly legitimitu nastupujícího vládce a sloužily k prezentaci jeho individuální panovnické moci. Pro nově přijatého zeměpána bylo tedy žádoucí, aby ke korunovační ceremonii přistoupil co nejdříve po ujetí se vlády v zemi. Avšak ani jediný český král z rodů Přemyslovců při svém nástupu na trůn takto neučinil. To lze vysvětlit dvojím chápáním královských korunovací, jednak ve smyslu iniciačního nástupního korunovačního obřadu, nebo zadruhé jako sváteční korunovace připomínající prvotní korunovační rituál ovšem bez aktu pomazání. Ta měla za úkol oslavovat krále a královnu a reprezentovat královský majestát při oslavě významných církevních svátků či korunovaci nové manželky. Pro středověké pojetí státnosti měly větší váhu iniciační korunovační rituály, které spíše než s faktickým převzetím moci souvisely s udělením královské hodnosti. První tři přemyslovští králové, Vratislav II., Vladislav I. a Přemysl Otakar I., prošli nejprve starobylým obřadem knížecí intronizace na pražském kamenném stolci, a vládli tak v českých zemích jako knížata. Jejich královská korunovace se konala až později, když jim byl za zásluhy a věrnou službu udělen císařem Svaté říše římské královský titul. U prvních přemyslovských korunovací lze spatřit snoubení tradice světské korunovace prováděné císařem, po které následovala aklamace, s tradicí vysoce sofistikovaného církevního obřadu postupně nabývajícího stále většího významu zejména za dob vlády posledních přemyslovských králů.⁵⁹

Královské korunovace se v českém prostředí objevily až s prvními korunovanými knížaty v 11. století a byly vnímány jako import z Říše snažící se nahradit starodávný obřad nastolení knížete. Usednutí nového vládce na kamenný stolec v rámci rituálu knížecí intronizace představovalo v symbolické rovině panovníkovo spojení s ovládanou zemí. Plnohodnotným králem se panovník stal až po církevním rituálu pomazání a vložení koruny prováděné arcibiskupem z říšské arcidiecéze potvrzující předchozí světské královské povýšení. Důležitým pramenem pro toto období se stávají záznamy Kosmovy České kroniky, díky nimž lze průběh rituálu nastolení knížete rozdělit do několika kroků, jejichž ústředním motivem byl

⁵⁹ D. MALAŤÁK, *Korunovace přemyslovských králů*, s. 47–48; Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELENKA a kol., *Přemyslovský dvůr. Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha 2014, s. 377.

kamenný stolec na Pražském hradě jako symbolicky posvěcující zdroj moci a přítomný lid stvrzující svou účastí a souhlasem nástup nového knížete. Nejprve probíhala formální volba nového knížete následovaná jeho uvedením ke kamennému trůnu. Poté se přešlo k vlastnímu aktu nastolení a představení nového vládce shromážděným účastníkům. Tito čeští velmoži prováděli slavnostní aklamaci formou lidové obdoby liturgické písně *Kyrie eleison* vyjadřující souhlas s novým knížetem. Na závěr se konaly další ceremoniálními akty v podobě holdu, mše a hostiny.⁶⁰

Královskému uvedení na trůn probíhající až po rituálním ustavení panovníka pomazáním a korunováním církevním hodnostářem završovalo celý korunovační obřad. Rituál knížecí intronizace se stal součástí korunovační ceremonie, přičemž si zachoval svou vyšší symbolickou hodnotu a váhu. Představoval totiž zároveň vrchol, jádro a klíčový motiv knížecí nástupní ceremonie, kdy byl nový vládce při usednutí na prastarý kamenný stolec posvěcen jeho magickou silou. Autorita a legitimita nového knížete se odvozovala od symbolického sakrálního významu kamenného trůnu v tehdejší společnosti. Ve slavnostním intronizačním obřadu lze spatřovat skloubení starobylých společenských a mocenských zásad s křesťanskými prvky v podobě účasti duchovenstva či zpěvu *Kyrie* a s potvrzující rolí příslušníků nobility při volbě a aklamaci.⁶¹

Budoucí první český přemyslovský král Vratislav II.⁶² začal usilovat o královský titul po vzoru panovníků okolních zemí. Vytoužené královské hodnosti dosáhl díky podpoře římské jízdy římského krále Jindřicha IV., který ho ze svého nově nabytého císařského titulu při světské ceremonii konané v Mohuči korunoval českým a polským králem a nařídil též církevní korunovaci v Praze. Ta se konala dne 15. června roku 1085 v neděli na svátek Nejsvětější Trojice a sv. Víta, patrona korunovačního chrámu, což slavnostní ceremonii dodávalo patřičný sakrální význam. Vratislav byl pomazán

⁶⁰ V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 18; D. MALAŤÁK, *Korunovace přemyslovských králů*, s. 48, 50–51; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – J. ZELENKA a kol., *Přemyslovský dvůr*, s. 373–377.

⁶¹ D. MALAŤÁK, *Korunovace přemyslovských králů*, s. 50–52. Vymezuje se tak proti Josefu Cibulkovi, který knížecímu i královskému rituálu nastolení na trůn přičítal stejnou váhu a v nahrazení knížecích intronizací královským nastolením na trůn při korunovaci viděl přirozenou kontinuitu vývoje. Viz J. CIBULKA, *Český řád korunovační a jeho původ*, s. 141. Srov. Josef ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí (1034–1198)*, Praha 1997, s. 69–76, 328–346, 386–401.

⁶² Korunovaci Vratislava II. se podrobněji věnuje Demeter MALAŤÁK, *Korunovace Vratislava II.*, Časopis Matice moravské (dále ČMM) 121, 2002, s. 267–286. K osobnosti prvního českého krále např. Vratislav VANÍČEK, *Vratislav II. (I.): první český král: Čechy v době evropského kulturního obratu v 11. století*, Praha 2004.

a korunován společně se svou manželkou Svatavou, oděnou do královských šatů, uprostřed korunovační mše trevírským arcibiskupem Egilbertem dle německého vzoru. U příležitosti Vratislavovy korunovace českým králem vznikl bohatě iluminovaný Kodex vyšehradský.⁶³ V rámci posilování své panovnické reprezentace se Vratislav rozhodl přebudovat Vyšehrad na královskou rezidenci a na nově ražených mincích se nechal vyobrazit v královském majestátu.⁶⁴

Obdobně jako Vratislav II. získal osobní královské povýšení jeho vnuk Vladislav I.⁶⁵ za pomoc českých vojsk římskému císaři Fridrichu I. Barbarossovi při obléhání severoitalského Milána. Stejně jako jeho děd podstoupil v roce 1158 dvojitý korunovační obřad. Světská ceremonie se konala 11. ledna roku 1158 na sněmu v Řezně, kdy byl Vladislav II. za účasti říšských knížat a českých velmožů povýšen na českého krále z rukou císaře Fridricha za pomoci pražského biskupa Daniela. Druhá korunovace se odehrála po dobytí Milána v září roku 1158 deklarující velkolepé vítězství nad nepřítelem, chyběl však její sakrální charakter.⁶⁶

Posledním přemyslovským českým knížetem a zároveň prvním dědičným českým králem se stal až Vladislavův syn Přemysl Otakar I.⁶⁷ Cesta k vysněnému královskému titulu však byla složitější oproti jeho předchůdcům, brázděná boji o císařskou korunu v Říši mezi rodem Štaufů a Welfů, ve kterých uměl Přemysl mistrně manévrovat a soupeření využívat ve svůj prospěch výměnou stran podle výhodnosti aktuální situace. Za poskytnutí vojenské pomoci korunoval nový král Filip Švábský Přemysla na říšském sněmu v Mohuči v září roku 1198 ihned poté, co se odehrála jeho inaugurace králem Svaté říše římské. Díky podpoře papežské strany v Říši se Přemysl dočkal i církevní korunovační ceremonie v podobě pomazání a korunování, která proběhla v srpnu roku 1203 v Merseburgu z rukou papežského legáta podle

⁶³ Blíže ke korunovačnímu evangelistáři krále Vratislava viz Pavel ČERNÝ, *Kodex vyšehradský, „korunovační charakter“ jeho iluminované výzdoby a některé aspekty „politické teologie“ 11. století*, in: Bořivoj Nechvátal – Jiří Huber – Jan Kotous (edd.), *Královský Vyšehrad II. Sborník příspěvků ke křesťanskému miléniu a k posvěcení nových zvonů na kapitulním chrámu sv. Petra a Pavla, Kostelní Vydří 2001*, s. 32–56.

⁶⁴ D. MALAŤÁK, *Korunovace přemyslovských králů*, s. 52–55; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – J. ZELENKA a kol., *Přemyslovský dvůr*, s. 377–378.

⁶⁵ Korunovací Vladislava II. se zabývá též Jiří KEJŘ, *Korunovace krále Vladislava II.*, *Český časopis historický* (dále ČČH) 88, 1990, s. 641–660.

⁶⁶ D. MALAŤÁK, *Korunovace přemyslovských králů*, s. 55–58.

⁶⁷ O osobnosti Přemysla Otakara I. viz např. Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar I. Panovník, stát a česká společnost na prahu vrcholného feudalismu*, Praha 1990; TÝŽ, *Století posledních Přemyslovců*, Praha 1998; TÝŽ, *Počátky Čech královských 1198–1253*, Praha 2002, s. 89–150.

mohučského korunovačního řádu. Před tímto církevním obřadem byl nucen znovu získat korunu od nového německého krále Oty IV. Brunšvického. Pragmatickému knížeti se podařilo upevnit moc českých panovníků získáním dědičné královské hodnosti i pro své nástupce, jejíž platnost zaručovala série listin konfirmujících získaná privilegia. Výsledkem se stala Zlatá bula sicilská⁶⁸ vydaná Fridrichem II. Štaufským v Basileji dne 26. září roku 1212 definitivně potvrzující Přemyslovcům právo nosit korunu a dědičnost českého královského titulu, který písemně potvrdil roku 1204 i papež Inocenc III.⁶⁹

Dalším Přemyslovým státnickým krokem byla snaha zajistit svému nejstaršímu synovi Václavovi stejné postavení garantující stabilitu a kontinuitu získané královské moci. Václav I.⁷⁰ roku 1216 přijatý zástupci české nobility za nástupce Přemysla na českém trůnu byl na žádost svého otce korunován mohučským arcibiskupem 6. února roku 1228 společně se svou manželkou Kunhutou Štaufskou na Pražském hradě. Poté proběhlo jeho pasování na rytíře. Václavova brzká korunovace měla pojistit nedávno obdrženy dědičný královský titul. Za této neobvyklé situace, kdy za života dosud žijícího krále byl korunován jeho dědic, se nechal Václav I. titulovat jako mladší král. Jako metropolita pražské diecéze byl od této chvíle mohučský arcibiskup potvrzen ve funkci koronátora českých králů. Kontinuální královská tradice započatá Přemyslem Otakarem I. pokračovala i u jeho dědiců Přemysla Otakara II. a Václava II., kteří navzdory pevně daným následnickým pravidlům omezujícím vliv českých velmožů i moc římského císaře museli o svou královskou korunovaci usilovat řadu let.⁷¹

Přemysl Otakar II.⁷² chtěl přistoupit ke své královské korunovaci ihned po převzetí moci po smrti svého otce Václava I. v roce 1253. Hladký průběh korunovační ceremonie byl znemožněn uvržením mohučského arcibiskupa Gerharda

⁶⁸ Zlatá bula sicilská kromě zaručení dědičného královského titulu a povýšení českého knížectví na království stvrzovala i další privilegia přiznaná českému králi upravující poměr českých zemí k Říši, garantující svobodnou volbu českého krále, právo investitury pražského a olomouckého biskupa, neporušitelnost zemských hranic atd. K tomuto tématu podrobněji viz Josef ŽEMLIČKA, *Zlatá bula sicilská*, Praha 1987; Martin WIHODA, *Zlatá bula sicilská. Podivuhodný příběh ve vrstvách paměti*, Praha 2005.

⁶⁹ D. MALAŤÁK, *Korunovace přemyslovských králů*, s. 58–60.

⁷⁰ Blíže k vládě krále Václava I. např. J. ŽEMLIČKA, *Století posledních Přemyslovců; TÝŽ, Počátky Čech královských 1198-1253*, s. 151–185.

⁷¹ V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 19; D. MALAŤÁK, *Korunovace přemyslovských králů*, s. 60–61.

⁷² O Přemyslu Otakarovi II. podrobněji viz např. Jiří KUTHAN, *Přemysl Otakar II.: král železný a zlatý, král zakladatel a mecenáš*, Vimperk 1993; Josef ŽEMLIČKA, *Přemysl Otakar II.: král na rozhraní věků*, Praha 2011.

do klatby. Přemysl byl tedy nucen jednat s kurií o následném postupu, kdy papež Inocenc IV. byl ochoten za jistých podmínek mohučského arcibiskupa očistit. Přestože se situace vyvinula v Přemyslův prospěch, on sám již o korunovaci neusiloval, neboť si nepřál podstoupit tento konstitutivní akt se svou současnou manželkou Markétou Babenberskou. Jeho prioritou se stala snaha o rozvod s neplodnou manželkou, která nedokázala svému manželovi zajistit právoplatného dědice.⁷³

Podobná situace se opakovala i v roce 1260, kdy nově zvolený mohučský arcibiskup opět nebyl k dispozici. Papež Alexandr IV. dočasně pověřil pražského a olomouckého biskupa právem korunovat českého krále a zároveň uznal legitimitu Přemyslových nemanželských dětí, nikoliv však jejich práva k českému království. Přemysl, původně ochotný ve svazku s Markétou setrvat za podmínky nástupu svých levobočků na trůn, se rozhodl nevýhodný stav důrazně vyřešit. Přemyslovi se podařilo dosáhnout rozloučení svého dosavadního bezdětného manželství a nic mu nebránilo uzavřít nový sňatek s Kunhutou Haličskou. Královská korunovace novomanželů mohučským arcibiskupem Wernerem se odehrála v Praze dne 25. prosince roku 1261 za účasti říšských biskupů, braniborského markraběte a polských knížat. Přemysl Otakar II. se před svou královskou korunovací tituloval jako „pán země české“ (*dominus regni Bohemiae*), avšak na své pečeti z roku 1251 používá titulu mladšího krále. V souvislosti s Přemyslovou korunovací se v pramenech hovoří o slavnostní hostině konané na letenské pláni, jako tomu bylo u korunovace jeho syna Václava II.⁷⁴

Václav II.⁷⁵ stejně jako jeho otec podstoupil královskou korunovaci českým králem až několik let po svém faktickém převzetí vlády v zemi. V roce 1285 získal české země v léno od římského krále Rudolfa Habsburského a od té doby začal používat hodnost českého krále. Naopak v opisu své pečeti se nadále nechal označovat jako „pán a dědic Království českého“. Ačkoli se o jeho pražské církevní korunovaci s mohučským arcibiskupem jednalo již v letech 1287 a 1291–1292, byla vykonána až po pečlivých přípravách na svátek Letnic dne 2. června roku 1297. Korunovační ceremonii začleněnou do korunovační mše z rukou arcibiskupa Gerharda podstoupila

⁷³ D. MALAŤÁK, *Korunovace přemyslovských králů*, s. 61; V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 19.

⁷⁴ D. MALAŤÁK, *Korunovace přemyslovských králů*, s. 61–63; V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 19.

⁷⁵ O českém a polském králi Václavovi II. blíže viz např. Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Václav II. Král český a polský*, Praha 2007; Jan LIBOR, *Václav II. Král na stříbrném trůnu*, Praha 2015.

u oltáře sv. Víta v pražském chrámu spolu s Václavem i jeho první manželka Jitka Habsburská. Liturgická část korunovace byla podle tradice zakončena slavnostním hymnem *Te Deum laudamus* za zvuku zvonů, poté následovaly světské oslavy, nejprve bohatá hostina. Průběh pražské slavnostní korunovace přibližuje jednak veršovaná kronika Otokara Štýrského, dále i obsáhlá Zbraslavská kronika Petra Žitavského. První zmíněný pramen klade důraz na reprezentativní složku královské ceremonie odrážející lesk a bohatství královského dvora, vyobrazení života tehdejší elity a odhad nákladů spojených s korunovací. Naopak Petr Žitavský vyprávění své kroniky zobrazující idealizovaný obraz Václava II. soustředí na oslavu Václavovy panovnické moci a prestiže a zdůrazňuje při tom i zdroje panovnické autority, bez kterých by nový vladař neobhájil své mocenské postavení. Pražská korunovace je zde vyličena jako grandiózní okázalá slavnost zahrnující velkolepou hostinu konanou na speciálně zhotoveném pódiu na místě dnešního Smíchova na počest nového vládce.⁷⁶

Ačkoli průběhu církevního rituálu není věnována příliš velká pozornost, sakrální význam konstitutivního aktu byl podepřen vyjádřením Václava vděku za provedení královského posvěcení formou fundace Zbraslavského kláštera, který se měl stát novým panovnickým pohřebištěm. Základní kámen chrámu byl položen druhý den po královské korunovaci a po slavnostní mši celebrowané míšeňským biskupem se zde odehrálo z rukou Václava II. rytířské pasování celkem 240 šlechticů. Václavův syn Václav III.⁷⁷, korunovaný uherský a polský král, se své pražské korunovace českým králem již nedočkal, skončil násilnou smrtí v Olomouci roku 1306. Společně s jeho smrtí skončila linie českých přemyslovských panovníků. Posledním korunovaným českým králem z tohoto rodu se stal Václav II.⁷⁸

Přemyslovské královské korunovace byly charakteristické svojí dvojitou linií, kdy nejprve probíhala světská korunovace z rukou římskoněmeckého krále či císaře následovaná církevní korunovační ceremonií v Praze vykonávanou od Václava I. mohučským arcibiskupem. První konstitutivní akt legitimizoval a potvrzoval postavení

⁷⁶ V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 18–19; D. MALAŤÁK, *Korunovace přemyslovských králů*, s. 63; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – J. ZELENKA a kol., *Přemyslovský dvůr*, s. 379.

⁷⁷ Krátké vládě a životu krále Václava III. se věnuje např. Karel MARÁZ, *Václav III. (1289–1306): poslední Přemyslovec na českém trůně*, České Budějovice 2007.

⁷⁸ D. MALAŤÁK, *Korunovace přemyslovských králů*, s. 63–64; V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 19; R. ŠIMŮNEK, *Rituály, ceremoniály a symbolická komunikace*, s. 273–275.

českého panovníka v duchu pojetí císařského universalismu, prostřednictvím církevního obřadu dosáhl nový král sakrálního posvěcení své vlády. Při světské korunovaci vkládal císař či král vlastní rukou korunu na hlavu českého knížete, poté následovala aklamace přítomných velmožů. Průběh církevního rituálu byl podstatně složitější, neboť korunovační liturgie představovala symbolický základ celé velkolepé korunovační slavnosti. Přitom slavnostní korunovační obřad nebyl u Přemyslovců podmínkou jejich nástupu na český trůn, neboť všichni přemyslovští králové, s výjimkou Václava I. korunovaného za života svého otce, v době své královské korunovace vládli. Královský titul jim dodával potřebnou panovnickou prestiž, symbolický status a záruku upevnění panovnické instituce v podobě nástupu jejich dědiců. Korunovace v době Přemyslovců se stala více okázalým slavnostním potvrzením než konstitutivním aktem, mnohem důležitější byl totiž jejich nesporný nárok na trůn jako domácího rodu panujícího v zemi od dávných dob.⁷⁹

Ačkoli se při bádání o korunovacích můžeme opírat o kronikářské a letopisné záznamy, nemáme k dispozici žádný dochovaný korunovační řád českých králů a královen přemyslovské éry – pramen sice normativní, avšak přesto důležitý pro pochopení detailu celé ceremonie. Výjimkou se stal až český korunovační řád Karla IV. poskytující popis ceremonie s důrazem na liturgické prvky tak, jak se odehrával v polovině 14. století. Narativní prameny většinou poskytují jen obecné zmínky o místě konání korunovace a jejích účastnících, výjimkou je popis korunovace Vratislava II. v Kosmově kronice, který jejich královské pomazání a korunovaci zasazuje do průběhu korunovační mše. U korunovace Přemysla Otakara II. jsou poprvé v pramenech zmiňovány slavnosti doprovázející církevní korunovační obřad. O jejich existenci lze uvažovat i u předchozích korunovacích konaných v Praze jako panovnickém sídle. Z hlediska vývoje přemyslovské korunovační liturgie se můžeme opírat o německý korunovační řád zahrnutý v tzv. mohučském pontifikálu z poloviny 10. století, podle jehož zásad se nejspíše české korunovační ceremonie přemyslovské doby odehrávaly. Nejvýznamnější prvek celého rituálu představovalo církevní posvěcení, jinak lze přemyslovské korunovace chápat jako monarchistickou záležitost spočívající v omezení vlivu českých velmožů při nastolení nového panovníka. Tato tendence se postupně proměnila v souvislosti s příchodem nové lucemburské dynastie, kdy

⁷⁹ V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 19; D. MALAŤÁK, *Korunovace přemyslovských králů*, s. 64, 66.

se začal uplatňovat větší podíl šlechty při ceremoniálním obřadu jako držitele politické kontinuity, což je zakotveno i v Karlově korunovačním řádu.⁸⁰

2.3. Reforma průběhu královských korunovací za lucemburské dynastie

Ani jeden z českých panovníků doby interregna, Jindřich Korutanský a Rudolf Habsburský, nepodstoupil slavnostní korunovaci českým králem. Tuto okolnost lze vysvětlit jednak krátkou dobou jejich panování, ale i tím, že k vykonání ceremoniálního obřadu v Praze bylo zapotřebí souhlasu a vůle mohučského arcibiskupa. Zásadní proměna významu korunovační ceremonie nastala s nástupem lucemburského rodu na český královský trůn. Namísto velkolepé slavnosti začala být korunovace vnímána více jako konstitutivní akt, který legitimizoval právo vládců z nové dynastie na český trůn. Tuto změnu vyvolala nutnost rychlého korunovačního obřadu při prosazování nároku krále Jana Lucemburského⁸¹ na vládu v Čechách společně s vlivem králových rádců, kteří byli vnímáni jako cizinci. Královská korunovace mladého Jana Lucemburského s jeho chotí Eliškou Přemyslovnou se konala první neděli po Hromnicích dne 7. února roku 1311. Ačkoli byla připravována narychlo a konala se za špatného počasí s omezeným počtem účastníků, při slavnostní ceremonii byla zachována tradiční rituální pravidla. Mladí manželé podstoupili obřad v Chrámu sv. Víta z rukou mohučského metropolity Petra z Aspeltu. Kronikář Petr Žitavský, který se události přímo zúčastnil, zmiňuje její slavnostní charakter, přítomnost významných velmožů, průvod ze Svatovítského chrámu, bohatou hostinu a v neposlední řadě i funkci královských úředníků vykonávajících při obřadu podle svého stavu jednotlivé úřady v podobě nesení žezla, koruny, jablka apod. Lze se proto domnívat, že už za vlády přemyslovského rodu podléhala ceremonie určitým zvykovým pravidlům, obzvláště v případě role jednotlivých dvořanů při obřadu. K zásadnějším zásahům do průběhu

⁸⁰ D. MALAŤÁK, *Korunovace přemyslovských králů*, s. 62–66.

⁸¹ Vládě Jana Lucemburského se věnuje např. Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346. K prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou*, Praha 1994; TÝŽ, *Král diplomat. Jan Lucemburský 1296–1346*, Praha 1982; Lenka BOBKOVÁ – František ŠMAHEL (edd.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012.

korunovace se nepřístupilo z nutnosti ji provést co nejrychleji a z obavy před vzdorem domácí nobility, která od dob interregna posílila svoji pozici na úkor panovníka.⁸²

Klíčové inovace do organizace české královské ceremonie vnesl až *Korunovační řád českých králů a Řád k požehnání královny*⁸³ vytvořený v létě roku 1347 na žádost Janova syna Karla IV.⁸⁴ Slavnostní český korunovační obřad uskutečněný dne 2. září roku 1347, který podstoupil Karel se svou první manželkou Blankou z Valois, se nejspíše poprvé odehrával podle výše zmíněného korunovačního řádu. Vlivem dosažení povýšení českého biskupství na arcibiskupství v roce 1344 se korunátorem českého krále stal první pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic. Nový král byl korunován pro tento účel speciálně zhotoveným korunovačním klenotem podobající se v minulosti používaným diadémům zachováním tvaru původní přemyslovské koruny z doby Václava I. a Přemysla Otakara II. Nová koruna nesoucí jméno zemského patrona sv. Václava měla být navždy uložena na skráních jeho lebky ve Svatovítském chrámu chráněná před nepovolanými osobami trestem exkomunikace a dalšími přísnými církevními tresty schválenými papežem Klimentem VI. Českému králi ji sv. Václav propůjčoval jen pro potřeby korunovačního obřadu, což v symbolické rovině naznačuje ústřední význam postavy věčného vládce českých zemí sv. Václava, který pověřuje smrtelného krále dočasnou vládou nad svým lidem. Za vypůjčení svatováclavské koruny od sv. Václava museli budoucí králové zaplatit kapitule částku 200 hřiven a koruna musela být na hlavu sv. Václava navrácena ještě téhož slavnostního dne do večera.⁸⁵ Jemu byl zasvěcen i slavnostní korunovační meč a právě z kaple sv. Václava byl přinášěn svěcený olej určený k pomazání krále. Zjevná návaznost nového korunovačního řádu na přemyslovskou svatováclavskou tradici tvořila klíčový motiv Karlovy vládní koncepce a měla přispět k reprezentaci nové dynastie a legitimizaci Karlova dědičného nároku na vládu v českých zemích po matce Elišce. Karel IV. si zakládal na sakrálním významu celého obřadu, nechal detailně popsat pořadí jednotlivých liturgických úkonů a modliteb. Rituální akt korunovačního

⁸² V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 19–20; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – J. ZELENKA a kol., *Přemyslovský dvůr*, s. 379–380.

⁸³ Blíže se obsahu Karlova korunovačního řádu věnuje V. ŽŮREK, *Korunovační řád Karla IV. jako ritualizovaný panovnický program*, s. 105–143.

⁸⁴ Literatury týkající se osobnosti českého krále Karla IV. je nepřehledné množství, jmenuji např. Jiří SPĚVÁČEK, *Karel IV. Život a dílo (1316–1378)*, Praha 1980; František KAVKA, *Karel IV.: historie života velkého vladaře*, Praha 1998; Zdeněk KALISTA, *Karel IV.: jeho duchovní tvář*, Praha 2007; nejnověji Jiří KUTHAN – Jan ROYT, *Karel IV.: císař a český král – vizionář a zakladatel*, Praha 2016.

⁸⁵ Josef CIBULKA, *Korunovační klenoty Království českého*, Praha 1969, s. 40.

pomazání svatým olejem z rukou arcibiskupa považoval za udělení nižšího duchovního svěcení.⁸⁶

Podle scénáře Karlova korunovačního řádu se slavnostní ceremonie konala tři dny. Obřad začal v předvečer panovníkovy korunovace nejprve na Vyšehradě, kde měl budoucí král obléci lýkové střevice a mošnu symbolizující bájného českého knížete Přemysla Oráče. Poté následoval průvod na Pražský hrad a účast panovníka na nešporách. Druhý den pokračoval korunovační rituál v Chrámu sv. Víta, kam časně ráno panovníka za zvuku zvonů doprovodil arcibiskup a šlechtici nesoucí královské insignie, tedy korunu, žezlo, jablko a meč, které byly posléze umístěny na oltář sv. Víta. První část obřadu byla započata modlitbami a kázáním přítomných prelátů latinsky k duchovním a česky k laikům. Podstatou tzv. skrutinia následovaného aklamací přítomných duchovních a šlechticů byla symbolická smlouva mezi králem, který se zaručil ochraňovat svěřený lid a spravedlivě vládnout, a velmoži přísahající mu věrnost a poslušnost. Ti následně stvrdili svůj souhlas s královou korunovací slovy „*Rádi, rádi, rádi*“. Celý obřad byl zakomponován do korunovační mše, během níž vykonal arcibiskup pomazání panovníka na hlavě, prsou, mezi lopatkami a na pažích. Král nyní oblečený do pláště obdržel náramky, prsten, meč sv. Václava a od arcibiskupa jablko s žezlem. Po posvěcení královny koruny posadil arcibiskup svatováclavskou korunu na královu hlavu, třikrát mu požehnal a doprovodil ho k trůnu, kde mu udělil polibek míru. Na závěr obřadu probíhalo holdování stavů novému králi následované církevním zpěvem staročeské písně *Hospodine pomiluj ny* v podání duchovních i laiků. Nyní se přešlo k rituálu posvěcení královny probíhající ve zkrácené verzi uvedené k trůnu svatojiřskou abatýší. Celý slavnostní obřad byl zakončen požehnáním korouhve a čtením z evangelia sv. Matouše v rámci pokračující mše.⁸⁷

Po slavnostní korunovací následovala na tržišti u sv. Havla na zhotoveném podiu zdobeném vzácnými látkami a zlatem honosná korunovační hostina, při které nejvznešenější šlechtici Království českého prokazovali novému králi službu vykonáváním svých úradů na koních. Karel IV. svou korunovací symbolicky završil založením kláštera Panny Marie Sněžné na Novém Městě. Důležitou novinkou

⁸⁶ V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 20–22; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – J. ZELENKA a kol., *Přemyslovský dvůr*, s. 380, 382.

⁸⁷ D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – J. ZELENKA a kol., *Přemyslovský dvůr*, s. 380–381; J. KUTHAN – M. ŠMIED (edd.), *Korunovační řád českých králů*, s. 220–267; J. CIBULKA, *Český řád korunovační a jeho původ*, s. 76–98, 102–152.

stanovenou Karlem IV. v zákoníku *Maiestas Carolina* bylo pravidlo, že královská korunovace nového panovníka musí proběhnout do šesti měsíců od jeho nástupu na trůn.⁸⁸

Ačkoli Karel IV. stanovil pro konání korunovační ceremonie a průběh korunovace pevná pravidla, sám se jich v případě svého nejstaršího syna a následníka Václava IV.⁸⁹ neřídil. Karlův syn podstoupil korunovaci českým králem jako dvouleté dítě dne 15. června roku 1363 ještě za života svého otce, který se ceremonie přímo účastnil. Proč tak Karel IV. učinil, není jasné, snad pro svého jediného žijícího dědice chtěl brzkou korunovací zajistit hladké nástupnictví na českém trůnu. Proto mohlo být datum obřadu cíleně určeno před korunovací Karlovy čtvrté manželky Alžběty Pomořanské naplánované na neděli 18. června roku 1363 při slavnostní mši. Veřejný rituál Václavova pomazání a korunování českým králem vykonaný arcibiskupem Arnoštem z Pardubic o tři dny dříve na svátek zemského patrona a světce sv. Víta, jemuž byl chrám zasvěcen, tak symbolicky zaručoval Václavovi přednost v následnictví před případnými syny otcovy nové manželky. Karlovi IV. se tak podařilo oddělit titul římského císaře od hodnosti českého krále.⁹⁰

Ve spěšné korunovaci Zikmunda Lucemburského⁹¹ v létě roku 1420 se odrazila problematika nástupnictví na českém trůnu daná nepříznivým politickým vývojem v českých zemích po smrti jeho polorodého bratra Václava IV. Jelikož Zikmund v době své pražské korunovace českým králem neměl pod kontrolou celou odbojnou Prahu, musela být slavnostní ceremonie značně omezena zejména vynecháním symbolického průvodu na Vyšehrad a veřejné sváteční hostiny. V neděli 28. července roku 1420 podstoupil poslední Lucemburk slavnostní korunovační obřad v katedrále sv. Víta na Pražském hradě svatováclavskou korunou z rukou pražského arcibiskupa Konráda z Vechty a přijal tradiční odznaky vlády. Pro obecnou platnost a legitimizační funkci

⁸⁸ V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 22, 25; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – J. ZELENKA a kol., *Přemyslovský dvůr*, s. 381.

⁸⁹ K postavě Václava IV. jako českého krále např. viz Jiří SPĚVÁČEK, *Václav IV. 1361–1419. K předpokladům husitské revoluce*, Praha 1986. Nelichotivý obraz krále Václava IV. podal mistr Pavel Židek ve svém díle s názvem *Správovna*, na které je však nutné nahlížet jako na pramen tendenci, psaný jako knížecí zrcadlo pro krále Jiřího z Poděbrad. Viz Zdeněk Václav TOBOLKA (ed.), *M. Pavla Židka Správovna*, Praha 1908.

⁹⁰ V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 25–26.

⁹¹ O Zikmundovi Lucemburském a kontextu jeho vlády např. viz Václav DRŠKA, *Zikmund Lucemburský: liška na trůně*, Praha 1996; Wilhelm BAUM, *Císař Zikmund: Kostnice, Hus a války proti Turkům*, Praha 1996; František KAVKA, *Poslední Lucemburk na českém trůně. Králem uprostřed revoluce*, Praha 1998.

korunovační ceremonie byly splněny základní podmínky domácí korunovační tradice. Přesto se v dobových ideologicky laděných pramenech objevují pokusy o zpochybnění právoplatnost Zikmundovy korunovace odkazem na nesprávnost jejího uspořádání a průběhu, a tudíž na její neplatnost. Obřad byl vykonán neveřejně bez účasti významných šlechticů a měšťanů a chybělo vyslovení královské přísahy. Nakonec se Zikmund na sklonku svého života v srpnu roku 1436 v souvislosti s vyhlášením Basilejských kompaktát dočkal svého přijetí českými stavy za krále a následné uznání své pražské korunovace z roku 1420.⁹²

Teprve poté císař Zikmund odevzdal svatováclavskou korunu zpět českému království. Společně s říšskými korunovačními klenoty uloženými na Karlštejně ji totiž v létě roku 1420 tajně odvezl do Uher. Navrácená koruna však nebyla dodatečně uložena na hlavu sv. Václava do katedrály, nýbrž byla jako majetek české země a království svěřena do správy českým stavům a umístěna do kaple sv. Kříže na korunním hradě Karlštejně. O korunovační klenoty se starali dva karlštejnští purkrabí, jeden ze stavu panského, druhý z rytířského. Od korunovace Albrechta II. Habsburského českým králem byla svatováclavská koruna za dozoru obou purkrabí nesena ve slavnostním průvodu z Karlštejna do katedrály sv. Víta na oltář Svatováclavské kaple. Po korunovačním obřadu měli karlštejnští purkrabí na starost její návrat zpět na do kaple sv. Kříže. Podle tohoto scénáře se slavnostní ceremonie odehrávala až do korunovačního dne Ferdinanda II. dne 29. června roku 1617, kdy svatováclavská koruna po vykonání obřadu zůstala na Pražském hradě.⁹³

2.4. Proměny královského korunovačního obřadu v 15. a 16. století

Královské korunovace konané během 15. století více méně odpovídaly základním pravidlům obsaženým v Karlově korunovačním řádu. Jisté změny se začaly uplatňovat v souvislosti s politickým porevolučním vývojem v českých zemích charakteristickým posilováním moci šlechty na úkor církve i panovníka. Navíc se do průběhu korunovační ceremonie muselo nutně promítnout i náboženské rozdělení země a šlechtické obce

⁹² V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 26.

⁹³ J. CIBULKA, *Korunovační klenoty Království českého*, s. 51–54. K českým korunovačním klenotům dále např. Milena BRAVERMANOVÁ a kol., *České korunovační klenoty*, Praha 2008.

potvrzené přijetím Basilejských kompaktát. Vzrůstající vliv stavů i náboženská rozpolcenost země se projeví již v průběhu královské korunovace Albrechta II. Habsburského⁹⁴, manžela Zikmundovy dcery Alžběty. Čtyři nejvyšší páni Království českého, jmenovitě Oldřich II. z Rožmberka, nejvyšší purkrabí Menhart z Hradce, nejvyšší sudí Mikuláš Zajíc z Házmburka a Kostí a Hanuš z Kolovrat, z nichž dva vyznávali katolickou víru a dva byli kališníci, byli pověřeni nesením svatováclavské koruny v průvodu do katedrály. Římský král a pravověrný katolík Albrecht podstoupil korunovační rituál dne 29. června roku 1438 z rukou olomouckého biskupa Pavla z Miličína, neboť vratká pozice utrakvisty zvoleného pražského arcibiskupa Jana Rokycany nebyla uznána římským papežským stolcem. Ačkoli jádrem korunovační ceremonie zůstal akt pomazání krále příslušným korunátorem, postupně se stále větší důraz kladl na vložení svatováclavské koruny na hlavu nového krále. Při slavnostním aktu pokládání koruny na panovníkovu hlavu, vykonávaným mohučským a posléze pražským arcibiskupem, nyní sloužícímu biskupovi asistovali čtyři výše jmenovaní světští páni. Přítomnost nejvyšších šlechticů Království českého při tomto symbolickém prvku králi otevřeně naznačovala, komu náleží jeho vděčnost za zvolení a prosazení na český trůn. Funkce korunátora byla omezena i při aklamaci dle Karlova korunovačního řádu prováděné pražským arcibiskupem, jehož při pronášení otázky, zda přítomný lid souhlasí s Albrechtovou korunovací, nahradil Oldřich II. z Rožmberka jako nejvýznamnější osobnost šlechtické obce. Poté, co přítomní vyslovili s korunovací souhlas, byla Albrechtovi na hlavu vložena koruna za zpěvu svatováclavského chorálu. Své královské hodnosti si ovšem dlouho neužil, neboť následující rok podlehl na svém protitureckém tažení úplavici.⁹⁵

⁹⁴ Blíže k okolnostem vlády Albrechta II. Habsburského viz např. Petr ČORNEJ – Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české sv. VI. 1437–1526*, Praha a Litomyšl 2007, s. 36–56. K Albrechtově korunovaci českým králem viz Rudolf URBÁNEK, *České dějiny III/1. Věk poděbradský I.*, Praha 1915, s. 338–345.

⁹⁵ V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 27–28. Proměně královských korunovací v 15. století se věnuje Petr ČORNEJ, *Pohaslý lesk panovníckého majestátu v porevolučních Čechách*, in: Lenka Bobková – Mlada Holá (edd.), *Lesk královského majestátu ve středověku*. Pocta Prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám, Praha a Litomyšl 2005, s. 99–122; Robert NOVOTNÝ, *Proměna rituálu. Šlechta v období dvojjvěří*, in: Martin Nodl – František Šmahel (edd.), *Colloquia mediaevalia Pragensia 12. Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století*, Praha 2009, s. 237–246.

Pražské iniciační ceremonii Albrechtova jediného syna Ladislava Pohrobka⁹⁶ předcházela jeho uherská korunovace coby dvanáctitýdenního nemluvněte uskutečněná dne 21. dubna roku 1440. O Ladislavově korunovaci českým králem konané již ve vyšším věku třinácti let dne 28. října roku 1453 není dochováno mnoho záznamů, výjimkou se stal pamětní cestopis Jiřího z Ehingenu, jehož mladý král spolu s dalšími šlechtici při korunovačním rituálu pasoval na rytíře. Slavnostní obřad probíhal nejspíše podobně jako korunovace jeho otce Albrechta v roce 1438, kde se naplno projevila převládající role domácí šlechty nejen při obvyklých úkonech zakotvených v Korunovačním řádu Karla IV., nýbrž i při symbolických aktech vkládání koruny a aklamačním oslovení. Druhého dne při průvodu směřujícím do Králova dvora na Staré město byly mezi přihlížející lid rozhazovány mince.⁹⁷

Ani mladému Ladislavu Pohrobkovi nebylo přáno být českým králem příliš dlouhou dobu, zemřel několik let po své korunovaci dne 23. listopadu roku 1457. Po jeho náhlém úmrtí se rozhořel spor o dědictví v Ladislavem ovládaných zemích, z něhož vítězně vyšli dva představitelé domácích šlechtických rodů. V Uhrách se vlády ujal Matyáš Korvín, v českých zemích byl novým králem zvolen dlouholetý správce země Jiří z Poděbrad⁹⁸ pocházející z poděbradské linie pánů z Kunštátu. Samotná volba nového krále nenáležícího k tradičním evropským panovnickým rodům nadto stranícího reformní kališnické konfesi představovala zlomový okamžik v politických dějinách českého království. Aby byl volbě dodán patřičný rituální obsah, ihned po Jiříkově zvolení českým sněmem za nového českého krále dne 2. března roku 1458 zazněl sborový zpěv *Te Deum laudamus* a vzápětí se konal slavnostní průvod ze Staroměstské radnice do Týnského chrámu, v mnohém připomínající reprezentační prvky královské korunovace. Stejně jako při svém korunovačním obřadu odehrávajícím se v Chrámu sv. Víta o dva měsíce později, dne 7. května roku 1458, byl Jiří z Poděbrad v průvodu doprovázen nejvyššími šlechtici českého království v čele s nejvyšším maršálkem

⁹⁶ O životě Ladislava Pohrobka viz např. Rudolf URBÁNEK, *Konec Ladislava Pohrobka*, Praha 1924. K situaci v českých zemích blíže např. viz Rudolf URBÁNEK, *České dějiny II/2. Věk poděbradský II.*, Praha 1918; TÝŽ, *České dějiny III/3. Věk poděbradský III.*, Praha 1930; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české sv. VI.*, s. 57–129.

⁹⁷ V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 28–29.

⁹⁸ Vládou Jiřího z Poděbrad se zabývá např. Rudolf URBÁNEK, *Husitský král*, Praha 1926; TÝŽ, *České dějiny III/4. Věk poděbradský IV. Čechy za kralování Jiříka z Poděbrad: léta 1460–1464*, Praha 1962; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české sv. VI.*, s. 152–272; Petr ČORNEJ, *Světla a stíny husitství*, Praha 2011, s. 267–336.

Jindřichem z Lipé nesoucím v rukou meč. Účelem tohoto symbolického průvodu bylo veřejně deklarovat volbu nového panovníka a jeho převzetí moci v zemi.⁹⁹

Ačkoli se Jiříkova královská korunovace snažila zůstat věrná předchozí tradici dodávající novému panovníkovi potřebnou legitimitu vlády, uplatnily se v organizaci slavnostní ceremonie jisté výdobytky typické pro pohusitskou dobu. Z důvodu zničení chrámu sv. Petra a Pavla byl vypuštěn slavnostní průvod budoucího krále na Vyšehrad v předvečer korunovace a nahrazen ranním požehnáním panovníka. Podobně byly z Karlova řádu vyčleněny i další prvky, které pro panovníky přímo nepocházející z přemyslovského rodu ztratily svůj původní význam. Prosazení osobní účasti nejvyšších šlechticů království například při vkládání svatováclavské koruny na hlavu nového krále a jejich rozdělení podle vyznávané konfese se odrážely v rituálu nastolení českého krále. Vzhledem ke skutečnosti, že pražský arcibiskup Jan Rokycana z důvodu neuznání své funkce papežem nemohl vystupovat v roli korunátora českého krále, vykonávali určité části korunovačního obřadu dva biskupové, Augustin Rábský a Vincenc Vacovský, vyslaní z Uher Matyášem Korvínem, neboť v Čechách byl nedostatek vhodných a ochotných prelátů. Z dobových pramenů se také dozvídáme, že pro konstitutivní akt vložení koruny na Jiříkovu hlavu byl přesně s využitím dobových poznatků astrologie určen vhodný okamžik, na který se po zahájení korunovační ceremonie průvodem do svatovítské katedrály a pronesením královských přísah a modliteb čekalo celou hodinu a půl, než se mohlo přikročit k pokračování obřadu. Bezpochyby zajímavým faktem, který zaznamenali již doboví pozorovatelé, je skutečnost, že utrakvistický král během pronášených korunovačních přísah zakotvených v Korunovačním řádu Karla IV. slíbil vyznávat svatou katolickou víru, respektovat zákon pro jí svěřený lid, ctít biskupy a opaty a ochraňovat církev a její majetek. Zatímco většina obřadu byla vykonána podle Karlova řádu, liturgická část ceremonie se uskutečnila podle Pontifikálu Viléma Duranda pocházejícího z roku 1295 dovezeného prostřednictvím uherských biskupů. O den později probíhala korunovační ceremonie pro Jiříkovu druhou manželku Johanu z Rožmitálu.¹⁰⁰

Po smrti Jiřího z Poděbrad nastoupila na český královský trůn jagellonská dynastie proslavená renovací Pražského hradu, vybudováním Vladislavského sálu

⁹⁹ V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 29.

¹⁰⁰ V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 29–31; F. ŠMAHEL, *Korunovační rituály, ceremonie a festivity*, s. 152.

a dalšími architektonickými a výtvarnými památkami vzniklými v době jejího pětapadesátiletého panování. Králové z tohoto rodu vyznávali katolickou víru, což se však na průběhu korunovačních ceremonií nijak výrazně neprojevovalo. Za výjimku můžeme považovat skutečnost, že ačkoli Korunovační řád Karla IV. nařizoval pro panovníka přijímání pod obojí, Vladislav Jagellonský během svého korunovačního rituálu přijímal pouze pod jednou. Za vlády jagellonských panovníků spojené s prohlubujícím se úpadkem královské moci lze pozorovat pokračování tendencí charakteristických pro pohusitské Čechy, kdy mnohem více na rituály spojené s královskou korunovaci působila posílená pozice šlechty než konfesijní rozdělení země. Původně především církevní obřad byl ovlivňován snahou panstva považujícího se za nositele politické kontinuity, kterému nový král vděčil za své zvolení, veřejně demonstrovat svoji moc například při konstitutivním aktu vkládání svatováclavské koruny na panovníkovu hlavu a oslovování účastníků při aklamaci. Za vlády jagellonské dynastie pohašila i sláva pražského arcibiskupství, které po smrti papežským stolcem neuznaného arcibiskupa Jana Rokycany roku 1471 zůstalo i nadále na dlouhou dobu neobsazené, čímž na významu získalo především olomoucké a vřatislavské biskupství.¹⁰¹

Prvních dvacet let vlády Vladislava II. Jagellonského¹⁰² bylo poznamenáno rozdělením zemí Koruny české, kdy mladý panovník spravoval pouze Čechy a musel se vypořádat s uherským králem Matyášem Korvínem¹⁰³ ovládajícím Moravu a vedlejší země. Ačkoliv byl Korvín částí stavů přijat českým králem v Olomouci dne 3. května roku 1469, tedy ještě za života Jiřího z Poděbrad, nikdy se jím doopravdy nestal, neboť nepodstoupil pražskou královskou korunovaci v katedrále sv. Víta svatováclavskou korunou. Jeho volba v olomoucké katedrále nápadně kopírovala volbu Jiřího z Poděbrad zakončená královskou přísahou a zpěvem slavnostního *Te Deum*. Smrtí Matyáše Korvína v roce 1490 byly znovusjednoceny země Koruny české a Vladislav Jagellonský se stal i uherským králem. Po své uherské korunovaci

¹⁰¹ V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 31; F. ŠMAHEL, *Korunovační rituály, ceremonie a festivity*, s. 147, 150.

¹⁰² Dějinami českých zemí za vlády Vladislava Jagellonského se zabývá např. Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526). I. díl. Hospodářská základna a královská moc*, Praha 1992; P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české sv. VI.*, s. 403–596; Jiří KUTHAN, *Královské dílo za Jiřího z Poděbrad a dynastie Jagellonců. I. díl. Král a šlechta*, Praha 2010.

¹⁰³ K osobnosti Matyáše Korvína blíže např. Antonín KALOUS, *Matyáš Korvín (1443–1490): uherský a český král*, České Budějovice 2009.

se rozhodl přenést své sídlo z neoblíbených Čech do Budína, a tak od roku 1490 až do své smrti v roce 1516 zavítal do Prahy jen třikrát.¹⁰⁴

Rituál nastolení nového českého krále Vladislava Jagellonského proběhl dle Karlova řádu ve čtvrtek 22. srpna roku 1471, a šlechta si při něm kupodivu nenárokovala právo vkládání koruny na panovníkovu hlavu. Nachystání slavnostní korunovace na všední den bylo zcela neobvyklé, neboť většina středověkých korunovacích byla cíleně plánována na neděli. Podle českého korunovačního řádu, který se nápadně podobal korunovačním řádům polských králů, museli být pro sakrální platnost obřadu přítomni tři biskupové. Vzhledem k náboženské situaci v českých zemích a sedisvakanci pražského arcibiskupského stolce byli povoláni tři polští biskupové a na jednoho z nich, biskupa Mikuláše z Kamence Podolského, připadla funkce korunátora českého krále. Vzhledem k nedostatku pramenů zůstává otázkou, jací čeští páni a nejvyšší zemští úředníci nesli ve slavnostním průvodu královské insignie.¹⁰⁵ Kromě polských velmožů a hornoslezských knížat doprovázejících Vladislava II. na jeho cestě do Prahy, se jeho pražské korunovace vyjma několika uherských šlechticů nezúčastnilo mnoho zahraničních hostů, neboť císař Fridrich III., braniborský markrabě i mnohá saská knížata byli zastoupeni pouze svými velvyslanci. Při slavnostním průvodu nového českého krále jedoucím na koni s korunou na hlavě z katedrály do Královského dvora na Starém Městě pražském byly mezi přítomný lid rozhazovány peníze. Před samotnou korunovací se odehrály dva důležité konstitutivní momenty v podobě pohraniční přísahy poprvé do českých zemí přijíždějícího Vladislava II. zástupcům českých stavů a královského slibu představitelům pražských měst při jeho slavnostním uvítání.¹⁰⁶

Na svatojakubském sněmu v červenci roku 1508 se podařilo Vladislavovi II. Jagellonskému prosadit volbu svého syna Ludvíka českým králem. Před vlastní korunovací musel Vladislav II. společně se svými dětmi a celým dvorem přijet do Prahy

¹⁰⁴ F. ŠMAHEL, *Korunovační rituály, ceremonie a festivity*, s. 147; V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 31–32.

¹⁰⁵ František Šmahel se ve svém článku domnívá, že v čele průvodu šel nejvyšší komorník Vilém Švihovský z Rýzmburka a na Rábí, korunu nesl nejvyšší purkrabí Jan Jenec z Janovic a na Petršpurce, žezlo měl na starosti nejvyšší hofmistr Lev z Rožmitálu a na Blatné, jablko nejvyšší sudí Jirí ze Stráže a meč přinášel nejvyšší maršálek Jindřich z Lipé. Těž dodává, že o tyto prestižní úkony se mezi šlechtici vedly časté spory. Viz F. ŠMAHEL, *Korunovační rituály, ceremonie a festivity*, s. 153.

¹⁰⁶ V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 32; F. ŠMAHEL, *Korunovační rituály, ceremonie a festivity*, s. 151–154.

ze svého sídelního města Budína. Naproti královské výpravě do Německého Brodu se na panovníkův rozkaz vydal podle předem ujednaného řádu uspořádaný průvod zástupců pánů, rytířů i měst společně s jejich manželkami, které měly vítat princeznu Annu. Příjezd do Prahy byl naplánován na sobotu 17. února roku 1509, kdy proběhl tradiční uvítací ceremoniál panovníka před Horskou branou za zvuku zvonů, bubnů a hlasitého zpěvu, předání klíčů a slavnostní vjezd krále a jeho družiny. Na Pražském hradě byl král s rodinou přijat nejvyššími zemskými úředníky a zástupci pánů a rytířů. Do Prahy bylo pozváno mnoho významných hostů, kromě těšínského knížete Kazimíra a dalších slezských pánů přijel i švagr Vladislava II. braniborský markrabě Fridrich s manželkou Žofií a dětmi.¹⁰⁷

Královská korunovace Ludvíka Jagellonského¹⁰⁸ českým králem se v mnoha ohledech podobala korunovační ceremonii malého Václava IV. Na příkaz svého otce a za jeho asistence podstoupil Ludvík korunovační obřad ve věku necelých tří let v neděli 11. března roku 1509. Čeští stavové tyto dětské korunovace příliš neschvalovali, neboť jim ubíraly právo na výběr panovníka a dle jejich názoru snižovaly význam rituálu nastolování českého krále. Vzhledem k Ludvíkovu věku a nepříznivému deštivému počasí byly provedeny jen nejdůležitější prvky obřadu, aby byl formálně uznán za právoplatný. Aby se zamezilo možné dehonestaci už tak problematické korunovace batolete, mohli do katedrály vstoupit jen vybraní hosté.¹⁰⁹

Braniborskému markraběti Fridrichovi byla prokázána čest nést malého Ludvíka v průvodu do katedrály, kterého se zúčastnili i nejvyšší páni a úředníci českého království, aby dali najevo svůj loajální postoj k jagellonské dynastii a prezentovali tak význam svého šlechtického rodu. Nejvyšší purkrabí Zdeněk Lev z Rožmitálu společně s Petrem z Rožmberka nesli v průvodu svatováclavskou korunu, žezlo přinášel nejvyšší hofmistr Vojtěch z Pernštejna a jablko nejvyšší sudí Petr Holický ze Šternberka. Pražského arcibiskupa ve funkci korunátora nahradil olomoucký biskup Stanislav Thurzo, který s pomocí vratislavského a míšeňského biskupa sloužil předepsané liturgické obřady. Do symbolického konstitutivního aktu vkládání koruny

¹⁰⁷ F. ŠMAHEL, *Korunovační rituály, ceremonie a festivity*, s. 154–156.

¹⁰⁸ K Ludvíkovi Jagellonskému viz např. Zdeněk VYBÍRAL, *Bitva u Moháče. Krvavá porážka uherského a českého krále Ludvíka Jagellonského v boji s Osmany 29. srpna 1526*, Praha 2008. Situaci v zemích Koruny české se věnuje např. P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české sv. VI.*, s. 589–596, 671–702.

¹⁰⁹ F. PALACKÝ (ed.), *Starší letopisové čeští od roku 1378 do 1527*, s. 299–300, č. 795 (GK-O).

na hlavu malého Ludvíka, který se v tu chvíli rozplakal, bezděčně zasáhla Ludvíkova plačící o pět let starší sestra Anna. Uklidnit se jí podařilo až jejímu otci Vladislavovi, když jí honosnou korunu také přiložil na hlavu a přítomní páni se jí uklonili. Po korunovačním obřadu se byli všichni účastníci pozváni na slavnostní hostinu konající se v tzv. Zeleném pokoji, kde se obvykle scházel zemský soud. Z dobových pramenů se dozvídáme, že se Ludvíkova korunovační hostina zdaleka nemohla srovnávat s dřívějšími slavnostními hodokvasy pořádaných na počest nového panovníka. Nejenže bylo připraveno méně stolů pro hosty, ale na dvoře se nečepovalo ani pivo, ani víno, jak tomu bylo dříve zvykem, a nedošlo ani k rozhazování peněz, neboť do Pražského hradu nebyli puštěni žádní měšťané ani prostí obyvatelé pražských měst.¹¹⁰

Po smrti Vladislava Jagellonského dne 13. března roku 1516 se za desetiletého Ludvíka ujala správy zemí Koruny české a Uher poručnická vláda. V červenci roku 1521 se patnáctiletý Ludvík Jagellonský oženil s Marií Habsburskou, čímž byly naplněny vídeňské smlouvy z roku 1515.¹¹¹ Dle volebního reverzu z roku 1509 vloženého Vladislavem II. do desek zemských byl Ludvík v okamžiku dosažení dospělého věku a převzetí vlády povinen složit korunovační přísahu českým stavům. Na cestu do Čech za účelem Mariiny pražské korunovace a Ludvíkovy přísahy se novomanželé vydali v únoru roku 1522 z Budína za doprovodu braniborského markraběte Jiřího. Při slavnostním vjezdu do Prahy Horskou branou byl mladý královský pár vítán pražskými konšely a obecními staršími, pražskými Židy, řemeslníky a žáky pražských škol za zvuku písní a zvonů. Poté pokračoval přes Staroměstské náměstí, kamenný most a Malou Stranou na Pražský hrad. Královskou přísahu stavovské obci vykonal Ludvík oblečený ve zlatohlavu se svatováclavskou korunou na hlavě v katedrále během jednání zemského sněmu konaného dne 9. května,

¹¹⁰ V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 32; F. ŠMAHEL, *Korunovační rituály, ceremonie a festivity*, s. 156–157.

¹¹¹ Ve Vídni v roce 1515 byly mezi českým a uherským králem Vladislavem II. Jagellonským, římskoněmeckým císařem Maxmiliánem I. Habsburským a polským králem Zikmundem I. uzavřeny smlouvy ustavující vzájemná nástupnická práva potvrzením sňatkové aliance mezi Jagellonci a Habsburky z roku 1506. Ludvík Jagellonský se měl oženit s Maxmiliánovou vnučkou Marií Habsburskou a Ludvíkova sestra Anna Jagellonská měla vstoupit do svazku s jedním z Maxmiliánových vnuků. Až nástupem Karla V. na španělský trůn bylo rozhodnuto, že Anniným manželem se stane nikoli on, ale jeho mladší bratr Ferdinand I. Habsburský vládoucí v zemích rakouských. Tyto dohody později v roce 1526 usnadnily nástup habsburské dynastie na český a uherský trůn. Viz P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české sv. VI.*, s. 589–596; Josef JANÁČEK, *Nástup Habsburků na český trůn*, Praha 1986; TÝŽ, *České dějiny I/1. Doba předbělohorská 1526–1547*, Praha 1971.

načež přítomní nejvyšší zemští úředníci a příslušníci stavů příslibili Ludvíkovi věrnost a poslušensství.¹¹²

Ludvíkova milovaná novomanželka Marie byla korunována českou královnou necelý rok po svatbě v neděli 1. června roku 1522. Po korunovační ceremonii v katedrále se průvod odebral do síně zemského sněmu, kde se odehrála honosná hostina následovaná rytířským turnajem ve Vladislavském sále. Součástí královské korunovace se stalo do té doby výjimečné pasování několika zasloužilých pražských měšťanů na rytíře, což dokazovalo vzestup měst jako formujícího se třetího samostatného stavu. Na počest královského páru se v neděli 18. ledna roku 1523 uskutečnila na Staroměstské radnici další velkolepá hostina a po ní turnajové hry, kterých se účastnil sám král Ludvík. Manželství mladého královského páru však netrvalo dlouho, již v srpnu 1526 Ludvík Jagellonský skonal v bitvě u Moháče při obraně svých zemí před tureckou hrozbou.¹¹³

2.5. Královské korunovace prvních Habsburků

Smrt Ludvíka Jagellonského znamenala pro české země nové spory o nástupnictví. Ačkoliv dle vídeňských smluv uzavřených v roce 1515 se dědického nároku na český trůn dovolával mladý rakouský arcikníže Ferdinand I. Habsburský z pozice manžela jagellonské princezny Anny, v úvahu přicházeli i jiní vhodní kandidáti. Zvláště čeští stavové se s Ferdinandovým nárokem nechtěli smířit, neboť podle svého starého práva uplatňovaného v posledních staletích si v případě vymření vládnoucího královského rodu svého krále svobodně volili na zemském sněmu. Podle nich princezna Anna jakožto provdaná žena ztrácela přímé dědické nároky. Ferdinandovi bylo tedy nabídnuto, aby se o český královský trůn ucházel jako jeden z kandidátů svobodné volby. Jako protikandidáti se rakouskému arciknížeti postavili bratři Vilém a Ludvík, bavorští Wittelsbachové a tradiční soupeři Habsburků. Záměrem tohoto postupu byla snaha donutit krále přistoupit na stavovské podmínky. Slavný zemský sněm, který měl rozhodnout o budoucím osudu českých zemí, se konal v říjnu roku 1526. Dvacet čtyři

¹¹² F. ŠMAHEL, *Korunovační rituály, ceremonie a festivity*, s. 158–160.

¹¹³ R. ŠIMŮNEK, *Rituály, ceremoniály a symbolická komunikace*, s. 275; F. ŠMAHEL, *Korunovační rituály, ceremonie a festivity*, s. 148, 160–162.

volitelů po osmi z každého stavu nakonec v kapli sv. Václava v Chrámu sv. Víta zvolilo českým králem arciknížete Ferdinanda. V prosinci roku 1526 vydal nový král ve Vídni volební revers, kde české šlechtě slíbil vše podstatné, co si vymínila. Čeští stavové si vynutili volbu nového krále, nepřizvali však zástupce stavů z vedlejších korunních zemí. Moravští stavové v reakci na to uznali dědické nároky Anny Jagellonské a prohlásili Ferdinanda moravským markrabětem. Již 21. ledna roku 1527 se Ferdinand společně se svou manželkou Annou Jagellonskou vydali na cestu na svou pražskou korunovací českým králem a královnou. Ve všech městech, kudy královský průvod projížděl, byli náležitě vítáni a oslavováni. Na hranicích českého království dne 30. ledna roku 1527 arcikníže Ferdinand pronesl v češtině přísahu stavům a společně s nimi mířil do Prahy.¹¹⁴

Pro potvrzení legitimacy vlády pětadvacetiletého Ferdinanda I. Habsburského¹¹⁵ bylo nezbytné, aby nástupní ceremonie proběhla podle zavedené tradice. Proto nechal tridentský biskup Bernardus Clesius pro Ferdinandovu korunovací vyhotovit popis průběhu české korunovační ceremonie vycházející ze zpráv o korunovací Albrechta II.¹¹⁶ Ferdinandův korunovační obřad se tedy dne 24. února roku 1527 konal podle zásad Karlova korunovačního řádu upraveného v pohusitské době s vynecháním některých ceremoniálních prvků nebo jejich obměnou. Řád zhotovený pro jeho korunovací nahrazoval již dříve neuskutečňovanou pouť budoucího krále na Vyšehrad v předvečer korunovace ranním požehnáním, chyběl rituál obětování svatováclavského

¹¹⁴ K. ADÁMEK, *České korunovační slavnosti*, s. 14–24; J. KOLÁR (ed.), *Marek Bydžovský z Florentina, Svět za tři českých králů*, s. 15–17. K nástupu Habsburků na český trůn blíže např. J. JANÁČEK, *Nástup Habsburků na český trůn*; TÝŽ, *České dějiny I/1. Doba předbělohorská 1526–1547*; Petr VOREL, *Velké dějiny země Koruny české sv. VII. 1526–1618*, Praha a Litomyšl 2005, s. 7–80.

¹¹⁵ K osobnosti a době vlády české krále Ferdinanda I. viz např. Ivana ČORNEJOVÁ – Jiří RAK – Vít VLNAS, *Habsburkové v českých dějinách. Ve stínu tvých křídel*, Praha 2012, s. 46–54; B. HAMANNOVÁ, *Habsburkové: životopisná encyklopedie*, s. 91–94; Jiří PEŠEK, *Ferdinand I.*, in: Marie Ryantová – Petr Vorel (edd.), *Čeští králové*, Praha a Litomyšl 2008, s. 303–319; Alfred KOHLER, *Ferdinand I. 1503–1564 Fürst, König und Kaiser*, München 2003; P. VOREL, *Velké dějiny země Koruny české sv. VII.*, s. 81–272; Václav BŮŽEK, *Symboly rituálu. Slavnostní vjezd Ferdinanda I. do Prahy 8. listopadu 1558*, in: Luděk Březina – Jana Konvičná – Jan Zdichynec (edd.), *Ve znamení země Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc.*, Praha 2006, s. 112–128. K Ferdinandově korunovací srov. A. REZEK, *Jednání Čechův, Moravanův i Slezanův s Ferdinandem*, s. 469–488; TÝŽ, *Zvolení a korunování Ferdinanda I. za krále Českého*.

¹¹⁶ K popisu korunovačních ceremonií viz *Ceremoniae observatae in coronatione Ferdinandi I regis Bohemiae anno 1527*, in: Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu I. 1526–1545, Praha 1877, č. 156, s. 213–222.

meče, naopak se nově objevila účast tridentského biskupa a obětování dukátů a pozlaceného chleba.¹¹⁷

Slavnostní korunovace se odehrála za přítomnosti olomouckého biskupa Stanislava Thurza, vratislavského biskupa Jakuba ze Salzy, tridentského biskupa Bernarda Clesia, braniborských markrabat Kazimíra a Jiřího, papežského legáta, anglického vyslance a za velké účasti domácí i zahraniční šlechty. Pražského arcibiskupa nahradil při vykonávání hlavních liturgických úkonů olomoucký biskup. Korunovační den začínal v sedm hodin ráno, kdy se Ferdinand oděný v rouše a arcivévodském klobouku vydal v korunovačním průvodu do katedrály doprovázen třemi výše zmíněnými biskupy, braniborskými markrabaty, dalšími preláty a nejvyššími pány nesoucími královské insignie. V čele průvodu kráčeli duchovní, za nimi pokračovali dědiční číšníci a truksasové¹¹⁸ z rytířského stavu nesoucí pozlacený sud vína a pozlacený chléb k obětování. Poté šel Ooppel z Fictum s říšským mečem, nejvyšší sudí Zdislav Berka z Dubé se žezlem a nejvyšší kancléř Adam z Hradce nesoucí jablko. Svatováclavskou korunu přinášel nejvyšší purkrabí Zdeněk Lev z Rožmitálu společně s Janem III. z Rožmberka, jehož doprovázel bratr Petr V. z Rožmberka.¹¹⁹

Při Ferdinandově korunovační ceremonii byla aklamační otázka, zda přítomní účastníci schvalují korunovaci Ferdinanda českým králem, pronášena z úst nejvyššího purkrabího Zdenka Lva z Rožmitálu z pozice nejvýznamnějšího úředníka českého království. Ve slavnostně vyzdobeném chrámu byl během korunovační mše Ferdinand olomouckým biskupem pomazán svatým olejem na hlavě, na ruku a na prsou. Poté mu byl namísto arcivévodského roucha oblečen zlatem protkaný plášť. Vzápětí král poklekl u oltáře a po vykonaných modlitbách přistoupil k obětování pozlaceného sudu vína, dvou bochníků chleba a sta dukátů. Následovalo korunování krále z rukou olomouckého biskupa, který králi nejprve předal meč s pochvou a pak mu vložil na hlavu svatováclavskou korunu, do pravé ruky žezlo a do levé ruky jablko. Za zpěvu

¹¹⁷ V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 32; TÝŽ, *Dvůr a dvorská hierarchie v korunovačním obřadu*, s. 101; V. BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku*, s. 184.

¹¹⁸ Truksas, neboli stolník či kraječ, byl vysoký dvorský hodnostář, jenž dozoroval nad kuchyní a zajišťoval krájení a servírování jídla. Viz Jaromír BĚLIČ – Adolf KAMIŠ – Karel KUČERA, *Malý staročeský slovník*, Praha 1979, s. 518. Blíže k dvorským úřadům viz Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátku státu po současnost*, Praha 2005. K nejvyšším zemským úředníkům viz např. František PALACKÝ, *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků*, in: Jaroslav Charvát (ed.), *Dílo Františka Palackého I.*, Praha 1941.

¹¹⁹ K. ADÁMEK, *České korunovační slavnosti*, s. 24–25; F. PALACKÝ (ed.), *Starší letopisové čeští od roku 1378 do 1527*, s. 524.

slavnostního *Te Deum* byl Ferdinand s odznaky královské vlády usazen na trůn. Po mši, během níž král vykonal přijímání, byli přítomní stavové vyzváni Zdeňkem Lvem z Rožmitálu vykonat slavnostní přísahy. Po holdování Ferdinand I. svatováclavským mečem pasoval obě braniborská markrabata a dalších dvanáct šlechticů na rytíře. Po skončení korunovační ceremonie v katedrále se účastníci přesunuli do Vladislavského sálu, aby zasedli k velkolepě vystrojené korunovační hostině. Druhého dne proběhla korunovace Anny Jagellonské českou královnou.¹²⁰

Na českém zemském sněmu v únoru roku 1549 se Ferdinandovi I. Habsburskému podařilo v souvislosti s porážkou stavovského povstání nechat zvolit svého syna Maxmiliána¹²¹ dědicem českého trůnu a zajistit tak kontinuitu vlády. Mladému arciknížeti Maxmiliánovi byla propůjčena královská hodnost, která měla nabýt své plné platnosti až po pražské korunovaci, na kterou si musel počkat celých třináct let. Počínaje Maxmiliánem II. probíhalo korunování Habsburků českými králi za života jejich předchůdců a nekrylo se tak s faktickým převzetím vlády v zemi. Zásadní význam pro vývoj královské korunovační ceremonie mělo obnovení pražského arcibiskupského stolce v roce 1561, kdy byl po dlouhých letech sedisvakance do úřadu pražského arcibiskupa jmenován velmistr řádu křižovníků s červenou hvězdou Antonín Brus z Mohelnice.¹²² Slavnostní příjezd Maxmiliána II. do Prahy společně s manželkou, otcem a bratry byl naplánován na pondělí před Narozněním Panny Marie 7. září roku 1562. Budoucí král, jehož v průvodu doprovázelo pět set honosně oblečených uherských pánů se šesti mouřeníny jedoucimi na velbloudech, byl v pražských ulicích náležitě uvítán.¹²³

Maxmiliánův korunovační obřad se odehrával v neděli na svátek vigilií sv. Matouše 20. září roku 1562 tradičně ve svatovítské katedrále na Pražském hradě z rukou čerstvě ustanoveného arcibiskupa Antonína Bruse z Mohelnice za přítomnosti

¹²⁰ V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 32; K. ADÁMEK, *České korunovační slavnosti*, s. 25–26. Srov. *Coronatio Ferdinandi I in regem Bohemiae*, in: Sněmy české I. 1526–1545, č. 157, s. 222–224. Ke korunovaci Anny Jagellonské viz podkapitola 2.6. *Korunovace českých královen*, s. 59–60.

¹²¹ O Maxmiliánovi II. a době jeho vlády blíže viz např. B. HAMANNOVÁ, *Habsburkové: životopisná encyklopedie*, s. 334–337; Petr VOREL, *Maxmilián II.*, in: M. Ryantová – P. Vorel (edd.), *Čeští králové*, s. 321–333; TÝŽ, *Velké dějiny země Koruny české sv. VII.*, s. 273–302; I. ČORNEJOVÁ – J. RAK – V. VLNAS, *Habsburkové v českých dějinách*, s. 55–58.

¹²² V. M. PEŠINA z ČECHORODU, *Zprávy o Korunování vévodů a králů českých*, s. 16–17.

¹²³ *Slavnostní vjezd krále Maxmiliána a manželky jeho královny Marie ke korunovaci do Prahy dne 7. září 1562*, in: Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu III. 1558–1573, Praha 1884, č. 71, s. 130–133.

císaře Ferdinanda I., dvou Maxmiliánových bratrů Ferdinanda a Karla, bavorského knížete Albrechta, domácích i zahraničních pánů, rytířů a měšťanů.¹²⁴ Maxmilián byl prvním panovníkem, který při své korunovaci nepřicházel ve Svatovítském chrámu rovnou k oltáři, ale šel nejprve do kaple sv. Václava, což se pak pro příští korunovační obřady stalo pravidlem. Zatímco jeho otec Ferdinand I. v průběhu litanie ležel společně s arcibiskupem a ostatními duchovními na zemi před hlavním oltářem dle nařízení Řádu Karla IV., Maxmilián II. při tomto úkonu jen klečel. Při Maxmiliánově korunovaci také poprvé nebylo provedeno pomazání na hlavu, při kterém by byl král postaven na roveň biskupovi.¹²⁵ Neodmyslitelnou součástí korunovačního průvodu městem se od Maxmiliánovy korunovace stal zvyk házet mezi shromážděný lid mince nebo korunovační medaile. Následujícího dne podstoupila korunovační obřad i jeho manželka Marie. Otěže vlády však skutečně převzal až po otcově smrti v červenci roku 1564.

Volba Maxmiliánova nejstaršího syna Rudolfa II.¹²⁶ byla ovlivněna rostoucím náboženským napětím v českých zemích. Když Maxmilián II. protestantským stavům ústně přislíbil vydání České konfese, tak jeho žádosti vyhověli a na zemském sněmu v září roku 1575 zvolili jeho dědice budoucím českým králem. Rudolfova korunovační ceremonie byla vykonána ve čtvrtek na sv. Matouše 22. září roku 1575 arcibiskupem Antonínem Brusem z Mohelnice a účastnili se ho nejen Rudolfovi rodiče a bratři, arciknížata Arnošta, Matyáš a Maxmilián, ale i další vznešení hosté, papežský nuncius, vyslanec španělského a francouzského dvora a Benátské republiky.¹²⁷ Korunovační insignie byly svěřeny nejvyšším zemským úředníkům Království českého. Nejvyšší purkrabí Vilém z Rožmberka přinášel svatováclavskou korunu, následován po pravici nejvyšším hofmistrem Ladislavem Popelem z Lobkovic a po levici nejvyšším komorníkem Janem z Valdštejna na Hrádku a Lovosicích. Zlaté jablko měl na starosti nejvyšší sudí Bohuslav Felix Hasištejnský z Lobkovic doprovázený po pravé straně

¹²⁴ J. KOLÁR (ed.), *Marek Bydžovský z Florentina, Svět za tři českých králů*, s. 91–93; Antonín REZEK (ed.), *Jan František Beckovský, Poselkyně starých příběhův českých. II. díl (1526–1715). Sv. I. (1526–1607)*, Praha 1879, s. 259–260; V. M. PEŠINA z ČECHORODU, *Zprávy o Korunování vévodů a králů českých*, s. 16–17. Srov. *Řád a vypsání české korunovační krále Maxmiliána II. a jeho manželky, královny Marie, v Praze*, in: *Sněmy české III. 1558–1573*, č. 78, s. 140–155.

¹²⁵ B. BERNING, „*Nach altem löblichen Gebrauch*“: *die böhmischen Königskronungen*, s. 99–100, 107.

¹²⁶ Osobnosti a panování císaře Rudolfa II. se podrobněji věnuje např. Josef JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 1997; TÝŽ, *Pád Rudolfa II.*, Praha 1995; Robert J. W. EVANS, *Rudolf II. a jeho svět: myšlení a kultura ve střední Evropě 1576–1612*, Praha 1997; Václav BŮŽEK – Pavel MAREK, *Smrt Rudolfa II.*, Praha 2015.

¹²⁷ J. KOLÁR (ed.), *Marek Bydžovský z Florentina, Svět za tři českých králů*, s. 165.

nejvyšším kancléřem Vratislavem z Pernštejna a po levé straně dvorským sudím Adamem ze Švamberka.¹²⁸ Po skončení korunovační ceremonie v Chrámu sv. Víta se v Praze konaly velkolepé kolby, hony a slavnostní hry. Poté čtyřiadvacetiletý Rudolf II. odjel do Řezna, kde byl zvolen a korunován římským králem.¹²⁹

Na korunovaci Matyáše Habsburského¹³⁰ českým králem je nutné nahlížet v souvislosti s vypjatou politickou situací v českých zemích po vpádu pasovského vojska, které, jak se vzápětí ukázalo, pozval sám stárnoucí císař Rudolf II. Zatímco císařovu politickou kariéru příchod pasovské armády v podstatě ukončil, jeho mladšímu ctižádostivému bratrovi Matyášovi toužícím po Rudolfově vládě a moci nastalá situace přímo nahrála do karet. Nabídl totiž českým stavům vojenskou pomoc proti nepřátelským žoldněrům. Matyáš, v té době čtyřiapadesátiletý svobodný a bezdětný korunovaný uherský král, se stal již roku 1608 českými stavy uznaným nástupcem císaře Rudolfa II. na českém trůnu. Do Prahy dorazil se svým početným doprovodem a připravenou armádou dne 24. března roku 1611 za nadšeného jásotu a vítání Pražanů. Jeho slavnostnímu vjezdu byl věnován první z dlouhé řady tisků Matyášova dvorního historiografa Jiřího Závěty ze Závětic.¹³¹ Jelikož prostory Pražského hradu byly vyčleněny k dožití svrženému Rudolfovi II., ubytoval se budoucí český král Matyáš spolu s celým královským dvorem na Hradčanském náměstí v domě Kryštofa Popela z Lobkovic,¹³² bývalého nejvyššího hofmistra Království českého a nejvyššího rady nad apelacemi. Zdiskreditovaný císař Rudolf byl stavy donucen svolat generální sněm zemí Koruny české, kde se rozhodlo o jeho odstoupení a volbě Matyáše novým českým králem. Svou abdikaci podepsal Rudolf II. až v den Matyášovy pražské korunovace českým králem dne 23. května roku 1611.¹³³

¹²⁸ V. M. PEŠINA z ČECHORODU, *Zprávy o Korunování vévodů a králů českých*, s. 17; F. PALACKÝ, *Přehled současných nejvyšších důstojníků a úředníků*, s. 369–370.

¹²⁹ A. REZEK (ed.), *Jan František Beckovský, Poselkyně starých příběhův českých. II. díl. Sv. I.*, s. 297.

¹³⁰ K osobnosti Matyáše Habsburského viz např. R. BERND, *Kaiser Matthias (Bruderzwist und Glaubenskampf)*; Petr VOREL, *Matyáš II.*, in: M. Ryantová – P. Vorel (edd.), *Čeští králové*, s. 349–363; I. ČORNEJOVÁ – J. RAK – V. VLNAS, *Habsburkové v českých dějinách*, s. 85–94. Portrét císaře Matyáše Habsburského viz kapitola 7. *Obrazová příloha*, s. 131.

¹³¹ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Vypsání slavného příjezdu nejjasnějšího a velikomocného knížete ... pana Matyáše ... do hlavního v témž království města Prahy*.

¹³² Lobkovicův dům se nacházel na místě dnešního Šternberského paláce, kde v současné době sídlí obrazárna Národní galerie. K pražským palácům blíže např. Alois KUBÍČEK, *Pražské paláce*, Praha 1946; Václav LEDVINKA – Bohumír MRÁZ – Vít VLNAS, *Pražské paláce: encyklopedický ilustrovaný přehled*, Praha 2000.

¹³³ Podrobný popis Matyášovy korunovace sepsal a vydal tiskem již zmíněný králův přívrženec. Viz J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Jeho Milosti Matyáše*. Popisem a rozbořem pražské korunovace

Jedním z nejvýznamnějších účastníků Matyášovy královské korunovace se stal jeho bratranec, rakouský arcikníže a vratislavský biskup Karel Habsburský, neboť nejistá situace v českých zemích zahraniční hosty příliš nelákala. Navzdory tomu se této slavnostní události zúčastnil i Matyášův věrný spojenec vídeňský biskup Melchior Klesl. Budoucí král přijížděl do Chrámu sv. Víta v průvodu na slavnostně vystrojeném na koni. Před katedrálou na něj čekal olomoucký biskup kardinál Ditrichštejn, aby Matyáše společně s nejvyššími zemskými úředníky, heroldy a nejvyšším dvorským maršálkem odvedl nejprve do kaple sv. Václava, kde byl král oděn do hnědého korunovačního pláště z brokátu.¹³⁴ Odtud byl král kardinálem veden k hlavnímu oltáři doprovázen průvodem nejvyšších zemských a dvorských úředníků nesoucích korunovační insignie a obětiny chrámu v podobě zlatého a stříbrného bochníku chleba a soudku vína ve stejných barvách připomínající eucharistickou obět'. Nejvyššímu písaři Janovi z Klenové bylo svěřeno královské žezlo, dědičnému kraječi Janovi ze Sezimova Ústí jablko a nejvyššímu purkrabímu Adamovi ze Šternberka koruna. Slavnostní ceremonii vykonal na žádost krále Matyáše namísto pražského arcibiskupa Karla z Lamberka, který byl v té době nemocný a pobýval v osekém klášteře, králův rádce a blízký přítel olomoucký biskup František z Ditrichštejna. Během obřadu došlo i na pasování dvou pánů na rytíře. Po skončení korunovační ceremonie se odehrála honosná hostina konaná v místnosti skvostně vyzdobeného zemského soudu.¹³⁵

2.6. Korunovace českých královen

Ačkoli se dosud historické bádání samostatně korunovacemi českých královen hlouběji příliš nezabývalo, nelze vývoj korunovační ceremonie královny opomíjet a oddělovat od rituálu nastolení nového krále. Již v době karlovské probíhalo posvěcení královny během ritualizovaného obřadu intronizace křesťanského panovníka jako jeho přirozená

Matyáše II. se podrobněji zabývá K. PAŘÍZKOVÁ, *Pražská korunovace krále Matyáše dne 23. května 1611*, s. 275–368.

¹³⁴ Tento obřad podrobně popisuje ve své studii Štěpán VÁCHA, „*Mutatio vestis*“ v *korunovačním ceremoniálu českých králů z rodu Habsburků v 16. až 18. století*, FHB 22, 2006, s. 251–266.

¹³⁵ K. TIEFTRUNK (ed.), *Pavel Skála ze Zhoře, Historie česká od roku 1602 do roku 1623. I. díl*, s. 324; V. M. PEŠINA z ČECHORODU, *Zprávy o Korunování vévodů a králů českých*, s. 17–18; K. PAŘÍZKOVÁ, *Pražská korunovace krále Matyáše dne 23. května 1611*, s. 332–333, 339, 347–349, 357.

součást. Korunovační řády králů a královen je nutné dávat do vzájemných souvislostí, neboť často vznikaly současně. S ohledem na proměny královských korunovačních předpisů určených pro krále podřízených potřebám jednotlivých vládců a současné politické situaci lze konstatovat, že role královny se při nastolovacím obřadu takřka nevyvíjela a spíše ustoupila do pozadí. Zatímco korunovace krále se z hlediska svého pojetí považovala za svěcení, tedy *consecratio*, korunovace královny byla chápána pouze jako požehnání, tedy *benedictio*.¹³⁶

Při zkoumání ženských korunovacích je nezbytné si uvědomit sociální status královny v tehdejší společnosti. Ritualizovaným obřadem královského posvěcení se z „obyčejné“ manželky panovníka stávala královna, jejímž hlavním posláním bylo králi, a potažmo celé zemi, přivést na svět právoplatného následníka. Legitimní dědic zajišťoval kontinuitu dynastie a často i klid zbraní v zemi. V modlitebních formulích pronášených při pomazání královny se od 9. století objevovaly odkazy na královninu plodnost a její úrodný klín.¹³⁷ S tím souvisel i symbolický význam pomazání královny na prsou a odříkávání modlitby *Omnipotens sempiterne Deus, fons et origo totius bonitatis*, která se nachází i v korunovačním předpisu Karla IV. pro královnu.¹³⁸

Zatímco při posvěcování krále byla na krále delegována povinnost vést svěřený lid ke spáse, při obřadu královny byl tento úkol také zmiňován, ale s podstatně menším významem. Vkládání koruny na královninu hlavu mělo svůj předobraz v korunovaci Panny Marie z rukou Ježíše. Od korunovace Karla IV. českým králem se pro budoucí obřady měl používat nově sestavený *Korunovační řád českých králů a Řád k požehnání královny*.¹³⁹ Nastolovací ritus královny měl být podle tohoto předpisu zasazen do posvěcujícího ceremoniálu krále během korunovační mše v Chrámu sv. Víta z rukou pražského arcibiskupa a probíhat bezprostředně po panovníkově korunování. Stejně jako obřad krále se ve zjednodušené podobě skládal z pomazání, vložení koruny na hlavu a předání insignií, v ostatních detailech se však výrazně lišil. Budoucí královna

¹³⁶ V. ŽŮREK, *Korunovace královny Žofie*, s. 204; J. KUTHAN – M. ŠMIED (edd.), *Korunovační řád českých králů*, s. 381.

¹³⁷ V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 33; V. ŽŮREK, *Korunovace královny Žofie*, s. 203–205.

¹³⁸ Odkaz na *Ordo ad benedicendum reginam* se nachází v práci Josefa Cibulky. Viz J. CIBULKA, *Český řád korunovační a jeho původ*, s. 92–94.

¹³⁹ Cibulka provedl také podrobný rozbor korunovačního řádu pro královnu. Viz J. CIBULKA, *Český řád korunovační a jeho původ*, s. 145–149. Ten byl následně vydán i v monografii J. KUTHAN – M. ŠMIED (edd.), *Korunovační řád českých králů*, s. 381–386.

se neúčastnila průvodu na Vyšehrad ani nešpor u sv. Víta, nepodstupovala skrutinium neboli obřadnou volbu, aklamaci ani přísahu. Královnina korunovace začínala až ranním průvodem z královského paláce do svatovítské katedrály, kde došlo k jejímu k pomazání arcibiskupem na čele, na prsou a na lopatkách. Z toho důvodu měla být oblečena do otevřeného nebo vpředu i vzadu rozstřiženého šatu. Poté jí metropolita odevzdal žezlo, prut, prsten a korunu a následně proběhla královnina intronizace. Dále obřad pokračoval čtením evangelia sv. Matouše a na závěr mše probíhalo společně královo i královnino přijímání podobojí. Českým specifikem královniny korunovační ceremonie se stala zejména přítomnost abatyše kláštera sv. Jiří na Pražském hradě a většího počtu šlechticů, které královnu doprovázely do chrámu.¹⁴⁰

Korunovační ceremonii krále je v dobových pramenech tradičně věnován větší prostor než obřadu pro královnu. To dokazují například korunovace královen z rodu Přemyslovců. První českou královnou se stala manželka Vratislava II. Svatava, dcera polského knížete Kazimíra I., korunovaná dne 15. června roku 1085 v neděli na svátek Nejsvětější Trojice společně se svým manželem uprostřed korunovační mše celebrowané trevírským arcibiskupem Egilbertem. Další ženskou královskou korunovaci zažila Praha až v souvislosti s korunovační ceremonií Václava I., který společně se svým chotěm podstoupila dne 6. února roku 1228 z rukou mohučského arcibiskupa Kunhuta Štaufská, dcera římskoněmeckého krále Filipa Švábského. Přemysl Otakar II. přistoupil ke své korunovaci českým králem až s druhou manželkou Kunhutou Haličskou, dcerou knížete Rostislava Haličského, dne 25. prosince roku 1261 za účasti mohučského arcibiskupa Wenera. Se svou o mnoho let starší první manželkou Markétou Babenberskou se rozvedl, jelikož mu nepovila následníka trůnu. Slavnou korunovaci Václava II. a jeho první ženy Jitky Habsburské, dcery římskoněmeckého krále Rudolfa I., vykonal na svátek Letnic dne 2. června roku 1297 mohučský arcibiskup Gerhard. Královské posvěcení všech královen z rodu Přemyslovců, pokud se k němu přistoupilo, se odehrávalo souběžně s korunovaci jejich manželů. Výjimku představovala pouze poslední korunovaná královna přemyslovské doby Eliška Rejčka, dcera polského krále Přemysla II. Velkopolského a druhá manželka Václava II. Pro ni byla uspořádána na den Letnic 26. května roku 1303 zvláštní korunovační ceremonie, konající se vzápětí po královské svatbě, během níž byla pomazána vratislavským biskupem Jindřichem.

¹⁴⁰ V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 34, 39; V. ŽŮREK, *Korunovace královny Žofie*, s. 203–205, 209; J. CIBULKA, *Český řád korunovační a jeho původ*, s. 92–94.

Poté následovaly velkolepé oslavy spojené s korunovační hostinou a další zábavou odehrávající se ve speciálně pro tuto příležitost vybudovaném objektu umístěném mezi Svatovítským chrámem a bazilikou sv. Jiří na Pražském hradě. Po dokonání české korunovace používala Rejčka v úředních písemnostech jméno Alžběta.¹⁴¹

S příchodem lucemburské dynastie můžeme sledovat trend zcela opačný. Korunovace královských manželů se konaly současně jen výjimečně, což bylo dáno jednak dětskými korunovacemi králů a častými úmrtími korunovaných manželek. Společnou korunovační ceremonii podstoupili pouze Jan Lucemburský s Eliškou Přemyslovnou¹⁴² první neděli po Hromnicích dne 7. února roku 1311 z rukou mohučského arcibiskupa Petra s Aspeltu a Karel IV. se svou první chotí Blankou z Valois, dcerou francouzského krále Karla I. z Valois, dne 2. září roku 1347 od pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic. Pro další manželky Jana Lucemburského a Karla IV. musely být vykonány samostatné korunovační obřady za účasti jejich korunovaných manželů.¹⁴³

Ze Zbraslavské kroniky se dozvídáme, že korunovační ceremonie Beatrix Bourbonské dne 18. května 1337 vykonávaná pražským biskupem Jan IV. z Dražic probíhala s daleko menší slávou než předchozí korunovační slavnosti. Při tomto obřadu byla přemyslovská svatováclavská koruna poprvé označena jako koruna Království českého.¹⁴⁴ Karel IV. se po smrti své první choti oženil celkem třikrát a všechny své nastávající manželky nechal korunovat českými královnami.¹⁴⁵ Všechny tři, Anna Falcká, Anna Svídnická i Alžběta Pomořanská, se staly i římskoněmeckými královnami, poslední dvě byly korunovány i římskými císařovkami v Římě. Nejzajímavější byla bezpochyby korunovace Karlovy čtvrté a poslední manželky Alžběty, jejíž velkolepá svatba s Karlem IV. se konala v květnu roku 1363 v polském Krakově. Alžbětino slavnostní posvěcení na českou královnu bylo naplánované ihned po návratu

¹⁴¹ D. MALAŤÁK, *Korunovace přemyslovských králů*, s. 54, 60–62; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – J. ZELENKA a kol., *Přemyslovský dvůr*, s. 391.

¹⁴² O životě královny Elišky blíže viz např. Božena KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna. Královna české 1292–1330*, Praha 2003.

¹⁴³ V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 33; D. DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – J. ZELENKA a kol., *Přemyslovský dvůr*, s. 379–380; Václav ŽŮREK, *Korunovace a český korunovační řád Karla IV.*, in: L. Bobková – F. Šmahel (edd.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, s. 203.

¹⁴⁴ J. CIBULKA, *Korunovační klenoty Království českého*, s. 38.

¹⁴⁵ Korunovace Anny Falcké českou královnou proběhla dne 1. listopadu roku 1349, Anny Svídnické dne 28. července roku 1353 a Alžběty Pomořanské dne 18. června roku 1363. Viz Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001, s. 632.

královského páru z Polska v souvislosti s korunovací Karlova následníka Václava IV. Budoucí česká královna korunovační ceremonii podstoupila dne 18. června roku 1363, tedy jen o tři dny později než malý Václav IV., čímž chtěl císař Karel IV. svému právoplatnému dědici nejspíše symbolicky zajistit prvořadé místo v nástupnictví na český trůn před možnými nevlastními bratry.¹⁴⁶

Pro nás jsou mnohem podstatnější samostatně pořádané korunovace královen, neboť na nich lze pozorovat, zda respektovaly normu z doby Karla IV., nebo zda se na jejich průběhu také projeví odlišnosti doby jako v případě korunovací králů. Jelikož byl Václav IV. korunován a pomazán českým králem jako dvouleté dítě v roce 1363, musel se pro korunovací jeho dvou manželek vždy uskutečnit samostatný obřad. Václavova první choť Johana Bavorská, dcera bavorského vévody Albrechta I., podstoupila posvěcení českou královnou z rukou pražského arcibiskupa Jana Očka z Vlašimi necelé dva měsíce po svatbě dne 17. listopadu roku 1370. Na slavnostním obřadu nesměli chybět manžel Václav IV., tchán Karel IV., Johanin otec Albrecht a řada dalších domácích i zahraničních hostů. Z kronikářských záznamů Beneše Krabice z Weitmile se dozvídáme, že korunovační hostina na Pražském hradě probíhala celých osm dní.¹⁴⁷

Po Johanině smrti Václav IV. pojal v květnu roku 1389 za manželku Žofii z rodu bavorských Wittelsbachů, o jejímž rituálu posvěcení na českou královnu se dochovala podrobná zpráva v podobě pamětního zápisu ve staroměstské knize privilegií pořízená od přímého účastníka protonotáře Jana z Weilburka. Pro zdůraznění posvátného rázu ceremonie byl Žofiin korunovační obřad proveden do značné míry v duchu Karlova řádu dne 15. března roku 1400 před oltářem sv. Víta na Pražském hradě od pražského arcibiskupa Olbrama III. ze Škvorce. Novinkou se při královnině posvěcovacím rituálu stala konfirmativní role zástupců měšťanského stavu, kteří tak dostali jedinečnou příležitost k demonstraci svého společenského statusu. Na příkaz Václava IV. se obřadu aktivně účastnili staroměstští konšelé a městští starší jednotně sladění do černých šatů,

¹⁴⁶ V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 25–26, 33–34; TÝŽ, *Korunovace a český korunovační řád Karla IV.*, s. 203–204, 206. Ke sňatkové politice Karla IV. blíže viz František KAVKA, *Čtyři ženy Karla IV.: královské sňatky*, Praha a Litomyšl 2002.

¹⁴⁷ Václav ŽŮREK, *Korunovace manželek Václava IV.*, in: L. Bobková – F. Šmahel (edd.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, s. 801. K manželkám Václava IV. blíže např. Rudolf URBÁNEK, *Královnny Johana a Žofie*, in: Karel Stloukal (ed.), *Královnny, kněžny a velké ženy české*, Praha 1940, s. 143–158.

kteří se podle instrukcí královnina hofmistra Bořivoje měli dostavit do královského paláce s postříbřenými žezly a odtud vést slavnostní průvod do svatovítské katedrály. Budoucí královna Žofie s rozpuštěnými vlasy oblečená do vpředu i vzadu rozstřižených šatů byla v průvodu doprovázena z jedné strany abatyší svatojiřského kláštera Kunhutou z Kolovrat a ze strany druhé vévodkyní Kateřinou Švédskou, švagrovou a vdovou po Janu Zhořeleckém. Nedílnou součástí průvodu byli nejvyšší zemští úředníci přinášející korunovační insignie. Koruna byla svěřena Jindřichovi z Rožmberka, žezlo Hynkovi Berkovi z Dubé a jablko s křížem Janovi z Michalovic. Žofie se teprve po tomto rituálu posvěcení mohla nazývat právoplatnou českou královnou.¹⁴⁸

Podle dobového popisu se král Václav IV. posvěcení své manželky neúčastnil, je zmiňován pouze v souvislosti s královninou legitimitou.¹⁴⁹ Na slavnostní obřad přijalo pozvání mnoho významných zahraničních i domácích hostů, mezi nimi například uherský král Zikmund, moravský markrabě Jošt nebo norimberský purkrabí Jan. Kromě světských pánů byli korunovaci přítomni i zástupci duchovního stavu, jmenovitě antiochejský patriarcha a vyšehradský probošt Václav Králík z Buřenic, pražský arcibiskup Olbram III. ze Škvorce, litomyšlský biskup Jan Železný, pražský arcibiskupský oficiál Jan z Kbel a děkan kostela sv. Apolináře Václav z Radče. Během ceremonie bylo pronášeno pouze jedno české kázání Jana z Mýta, oproti dvěma předepsaných v Karlově řádu. Během korunovační mše arcibiskup královnu pomazal podle tradice na prsou a na zádech, nikoli však na hlavě. Poté jí na hlavu vložil korunu, kterou, z důvodu její velké váhy dané bohatým zdobením drahými kameny a perlami, v průběhu mše nad královninou hlavou přidržovali společně Jindřich z Rožmberka a Břeněk Švihovský z Riesenburka a ze Skály. V závěru obřadu vykonala Žofie přijímání pod obojí a následně se všichni účastníci v průvodu vedeném opět staroměstskými konšely odebrali do královského paláce na honosnou hostinu.¹⁵⁰

Oproti předchozí době bylo 15. století z hlediska ženských korunovací skoupé, konala se totiž pouze dvě slavnostní posvěcení českých královen. Korunovace druhé

¹⁴⁸ V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 34–35, 52; V. ŽŮREK, *Korunovace královniny Žofie*, s. 208–210.

¹⁴⁹ Václav Žůrek se ve svém článku domnívá, že s ohledem na skutečnost, že k příležitosti Žofiiny korunovace se Prahy sjelo mnoho významných osobností a sám Václav IV. byl v Praze také přítomen. Viz V. ŽŮREK, *Korunovace manželek Václava IV.*, s. 802.

¹⁵⁰ V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 34–35; V. ŽŮREK, *Korunovace královniny Žofie*, s. 209–211.

manželky Zikmunda Lucemburského Barbory Celské se uskutečnila na masopustní pondělí 11. února roku 1437, což bylo způsobeno především politickou situací v českých zemích, které Zikmunda za právoplatného českého krále přijaly až v roce 1436. Z důvodu sedisvakance pražského arcibiskupství prováděl korunovační obřad v Chrámu sv. Víta kostnický biskup Filibert a účastnila se ho kromě významných prelátů a šlechticů také svatojiřská abatyše. Po vykonání obřadu se královna v korunovačním průvodu vydala z Pražského hradu zpět do Královského dvora na Starém Městě pražském. „*A když bylo po korunování a mši, jela do Prahy v koruně a v královské přípravě až do svého dvoru poctivě.*“¹⁵¹

V některých případech se setkáváme s rozhodnutím českých panovníků uspořádat pro své manželky korunovační obřady oddělené od svého vlastního posvěcení. Týká se to například korunovace Johany z Rožmitálu nebo Anny Jagellonské. Proč záměrně nepřistoupili ke zdvojené korunovaci ve stejný den, zůstává nezodpovězenou otázkou. Johana z Rožmitálu, sestra Jaroslava Lva z Rožmitálu a na Blatné a druhá manželka českého krále Jiřího z Poděbrad, pocházela stejně jako její manžel z domácího šlechtického rodu. Johanina slavnostní korunovační ceremonie byla úmyslně uskutečněna den po nedělní korunovaci krále Jiřího v pondělí 8. května roku 1458. Obřadu se účastnili stejní lidé jako v případě jejího manžela. Jan z Rožmberka měl v průvodu na starosti královské žezlo a Jindřich z Michalovic přinášel jablko. Královnino korunování a pomazání vykonávali za přítomnosti nového krále titíž uherští biskupové Augustin Rábský a Vincenc Vácovský. Dobové záznamy vypovídají o tom, že královna Johana měla při vkládání koruny na hlavu rozpuštěné vlasy přesně v duchu starobylé tradice.¹⁵²

V krátké éře jagellonské dynastie na českém trůnu podstoupila korunovační obřad jen jediná královna. Anna z Foix a Candale, v pořadí třetí manželka¹⁵³ Vladislava II. Jagellonského, byla nedlouho po královské svatbě v září roku 1502 posvěcena uherskou královnou. Pražská korunovace českou královnou se nikdy neodehrála

¹⁵¹ F. PALACKÝ (ed.), *Starí letopisové čeští od roku 1378 do 1527*, č. 250, s. 99 (GHMN).

¹⁵² V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 34–35; F. PALACKÝ (ed.), *Starí letopisové čeští od roku 1378 do 1527*, č. 517, s. 170 (BGILM).

¹⁵³ Roku 1476 byl rozjeden sňatek Vladislava II. s Barborou Hlohovskou, ale k naplnění manželství nakonec nedošlo. Problematický byl i Vladislavův svazek s vdovou po Matyášovi Korvínovi Beatrix Neapolskou. Právoplatnou chotí Vladislava II. se tak stala až francouzská šlechtična Anna z Foix a Candale. Manželkám Vladislava II. Jagellonského se blíže věnuje Josef MACEK, *Tři ženy krále Vladislava*, Praha 1991.

ze zcela jednoduchého důvodu, jelikož nikdy nenavštívila české království. „*Potom pak král Vladislav s královnou Annou měli jeti do Čech, i dlouho nejeli, až potom umřela po synu.*“¹⁵⁴ Slavnostní korunovační ceremonii královny zažila katedrála sv. Víta až v neděli dne 1. června roku 1522, kdy zde byla necelý rok po svatbě posvěcena z rukou olomouckého biskupa Stanislava Thurza Marie Habsburská, dcera krále Filipa I. Sličného a manželka Ludvíka Jagellonského. Jelikož byl Ludvík českým králem korunován v necelých třech letech ještě za života svého otce, musel být pro Ludvíkovu manželku uspořádán samostatný obřad. Ludvík věnoval jeho přípravám velkou pozornost, neboť pozval velké množství významných zahraničních hostů a pro honosnou hostinu nechal přichystat velký stan a drahocenný a bohatě zdobený jídelní servis. Při plánování její korunovace propukly mezi šlechtici spory o čestné funkce a prestiž spojenou s přinášením korunovačních insignií v průvodu do chrámu. To jasně dokazuje, jak významnou roli hrály ženské korunovace v tehdejší společnosti. Katoličtí páni si pro sebe chtěli uzurpovat nesení všech královských insignií, a být tak co nejblíže královskému páru. S tím se nehodlali smířit zástupci rytířského stavu ani kališníci, kteří se při korunovačním obřadu chtěli také prezentovat, až tento konflikt vyvrcholil odložením data Mariiny korunovace o dva dny později.¹⁵⁵ Rozzuřený král nelehkou situaci vyřešil k překvapení obou rozhádaných stavů. Ludvík oblečený do slavnostního roucha a s korunou na hlavě kráčející ve slavnostním průvodu do katedrály po boku královny nesl sám ve své pravici žezlo a v levici jablko. Marie v procesí přinášela v jedné ruce zlaté jablko a v ruce druhé dva pozlacené bochníky chleba, které měly být obětovány pražskému chrámu. Meč byl svěřen Ludvíkovu příbuznému braniborskému markraběti Jiřímu Braniborskému.¹⁵⁶

Ludvíkovo pozvání přijali například dva vnuci krále Jiřího z Poděbrad saský kníže Jiří a lehnický kníže Fridrich, kníže Karel Minsterberský, několik zástupců duchovních, velmistr řádu německých rytířů pruský kníže Albrecht, uherští velmoži doprovázející Ludvíka z Budína a polský a benátský vyslanec. Všichni účastníci slavnostního obřadu se poté odebrali do síně zemského sněmu, kde zasedli k velkolepé hostině. Nejprve však král odložil korunu s žezlem a královna jablko a pozlacené bochníky na prostřený stůl, před kterým měl jeden z truksasů držet zdvižený královský

¹⁵⁴ F. PALACKÝ (ed.), *Starí letopisové čeští od roku 1378 do 1527*, č. 700, s. 263 (LMO).

¹⁵⁵ F. PALACKÝ (ed.), *Starí letopisové čeští od roku 1378 do 1527*, č. 1081, s. 452 (O).

¹⁵⁶ V. ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, s. 35; F. ŠMAHEL, *Korunovační rituály, ceremonie a festivity*, s. 158, 160–161.

meč. Čeští páni dotčení královým rozhodnutím se slavnostní hostiny na protest neúčastnili. U příležitosti korunovace proběhlo pasování tří významných pražských měšťanů na rytíře, jmenovitě Jana Paška z Vratu, Jana Hlavsy z Liboslavě a Jana Kozla z Pokštejna, což vzbudilo vlnu nevole zvláště u zástupců katolické šlechty v čele s nejvyšším purkrabím Zdeňkem Lvem z Rožmitálu.¹⁵⁷ Součástí slavnostní zábavy byl i rytířský turnaj odehrávající se ve Vladislavském sále.¹⁵⁸

Ačkoli Ferdinand I. nebyl prvním panovníkem z rodu Habsburků na českém trůnu, musel se při přípravách své a manželčiny pražské korunovace obeznámit se zvláštnostmi starobylé české korunovační tradice. U korunovace Anny Jagellonské, dcery Vladislava II. Jagellonského a manželky českého krále Ferdinanda I. Habsburského, se tak znovu setkáváme se specifickou situací podobně jako u již zmíněné Johany z Rožmitálu, kdy korunovační ceremonie pro královnu byla záměrně naplánovaná až na druhý den po posvěcení krále. Motivace pro úmyslné uspořádání odděleného obřadu opět není jasná.¹⁵⁹ Můžeme se jen domnívat, že se při snaze dodržet předchozí místní zvyklosti nechal Ferdinand I. inspirovat rozdělenou korunovací Jiřího z Poděbrad a Johany z Rožmitálu.

V souvislosti s korunovačními přípravami nechal Ferdinand I. vydat k ochraně a obraně města Prahy v době korunovace řád, který museli všichni účastníci a hosté této slavnostní ceremoniální události respektovat pod hrozbou vysokých trestů. „*Potom J. M. ráčil mandát učiniti skrze pana purkrabí, aby s zbraněmi do zámku nechodili, a pokoj mezi sebou aby zachovali ze všech stran, a kdežby kdo na koho počátek učinil, že skutečně J. M. každého chce trestati; a o polůvky ani o plné aby nepili, střízlivě se chovali, že J. M. to dobře zná, že z opilství všechno zlé pochází.*“¹⁶⁰

Korunovační obřad triadvacetileté Anny Jagellonské se odehrál v pondělí po sv. Matěji dne 25. února roku 1527 za účasti čerstvě korunovaného Ferdinanda I.¹⁶¹

¹⁵⁷ F. PALACKÝ (ed.), *Starí letopisové čeští od roku 1378 do 1527*, č. 1083, s. 452 (O); R. ŠIMŮNEK, *Rituály, ceremoniály a symbolická komunikace*, s. 278.

¹⁵⁸ F. ŠMAHEL, *Korunovační rituály, ceremonie a festivity*, s. 160–161.

¹⁵⁹ V. M. Pešina se ve svém spise mylně domnívá, že korunovace královského páru proběhla současně ve stejný den 24. února 1527. Viz V. M. PEŠINA z ČECHORODU, *Zprávy o Korunování vévodů a králů českých*, s. 16.

¹⁶⁰ F. PALACKÝ (ed.), *Starí letopisové čeští od roku 1378 do 1527*, s. 524.

¹⁶¹ Bydžovský ve své kronice uvádí mylné datum královniny korunovace, místo 25. února 1527 chybně zmiňuje 25. březen roku 1527. Viz J. KOLÁR (ed.), *Marek Bydžovský z Florentina, Svět za tři českých králů*, s. 17.

Ve slavnostním průvodu do Svatovítského chrámu byla budoucí královna vedena braniborským markrabětem Kazimírem a jeho bratrem nesoucím královninu vlečku za doprovodu zástupců českých stavů a velkého počtu českých šlechticů. V katedrále královna společně s králem poklekla v presbytáři a po vykonání modliteb se posadila na připravené sedadlo. K oltáři byla přivedena abatyší svatojiřského kláštera a stejně jako v případě jejího chotě vykonal její pomazání svatými oleji na krku a na ruku olomoucký biskup Stanislav Thurzo. Poté podobně jako předchozí den Ferdinand i Anna obětovala chrámu pozlacený sud vína, dva pozlacené bochníky chleba a zlaté peníze. A nesměl chybět ani nejvyšší purkrabí Zdeněk Lev z Rožmitálu, který se stejně jako při korunovaci Ferdinanda shromážděných zástupců stavů zeptal, zda si přejí Annu za svou budoucí českou královnou. Po všeobecném souhlasu mohla být Anna korunována olomouckým biskupem, od něž přijala i odznaky vlády v podobě žezla a jablka. Nakonec zaznělo slavné *Te Deum* a poté se královna Anna v plném ornátu s korunovačními insigniemi společně se všemi účastníky přesunula do Starého královského paláce Pražského hradu, kde byla vystrojena honosná hostina.¹⁶² Velkolepé korunovační slavnosti spojené s turnaji, hostinami, honbami a dalšími dvorskými zábavami se konaly na Pražském hradě i Staroměstském náměstí za účasti královského páru a přítomných hostí. Všeobecné veselí probíhalo až do příštího týdne, kdy vyvrcholil masopust.¹⁶³

Poslední korunovanou českou královnou v 16. století se stala Marie Španělská, dcera císaře Karla V. a manželka Maxmiliána II. Její korunovační obřad byl vykonán v pondělí na sv. Matouše 21. září roku 1562 nově ustanoveným pražským arcibiskupem Antonínem Brusem z Mohelnice, stejně jako o den dříve v případě jejího chotě.¹⁶⁴ Jelikož se slavnostní ceremonie účastnil i sám císař Ferdinand I., dají se předpokládat jeho aktivní zásahy do plánování synova korunovačního obřadu. To by mohlo vysvětlovat situaci, proč se znovu posvěcení královny odehrálo záměrně odděleně den

¹⁶² K. ADÁMEK, *České korunovační slavnosti*, s. 26–27. Srov. *Coronatio reginae Annae*, in: Sněmy české I. 1526–1545, č. 158, s. 225.

¹⁶³ A. REZEK (ed.), *Jan František Beckovský, Poselkyně starých příběhův českých. II. díl. Sv. I.*, s. 40.

¹⁶⁴ J. KOLÁR (ed.), *Marek Bydžovský z Florentina, Svět za tři českých králů*, s. 93; A. REZEK (ed.), *Jan František Beckovský, Poselkyně starých příběhův českých. II. díl. Sv. I.*, s. 260.

po obřadu pro českého krále. Stejně jako při Ferdinandově korunovaci byl k obraně města Prahy v době konání korunovačních slavností vydán policejní řád.¹⁶⁵

Ve slavnostním korunovačním průvodu do katedrály sv. Víta byla Marie oblečená do skvostných šatů se závojem ušitých podle španělské módy doprovázena svým manželem Maxmiliánem, po své pravici císařem Ferdinandem I., po své levici vévodkyní Annou Bavorskou, dcerou Ferdinanda I. a manželkou Albrechta V. Bavorského, svými dětmi arciknížaty Rudolfem a Arnoštem a princeznami Annou a Isabelou,¹⁶⁶ nejvyššími zemskými úředníky a dalšími českými pány. V katedrále se císař a knížata posadili na trůn a budoucí královna odešla se svým doprovodem do kaple sv. Václava. Poté byla olomouckým a vratslavským biskupem odvedena k modlitbě před hlavní oltář, kde byly položeny korunovační insignie. Oproti královu obřadu konanému předchozí den se nyní neodehrál ceremoniál s korunovačním mečem, ani nebyly přineseny obětiny Svatovítskému chrámu v podobě zlatého a stříbrného bochníku chleba a soudku vína. Požehnání a pomazání královny prováděl pražský arcibiskup Antonín Brus z Mohelnice. Mezitím svatojiřská abatýše přinesla z oltáře korunu, kterou arcibiskup vložil Marii na hlavu a současně jí předal do rukou žezlo a jablko. Při Mariině korunování se koruny dotýkali oba výše zmínění biskupové a nejvyšší purkrabí, který se tázal přítomného lidu, zda si přeje Marii korunovat novou českou královnou. Poté byla Marie, ozdobená korunovačními insigniemi, odvedena oběma biskupy ke svému trůnu, kde proběhla její intronizace. Při zpěvu slavnostního *Te Deum laudamus* si královna sňala z hlavy těžkou svatováclavskou korunu a předala ji k ochraně nejvyššímu zemskému komorníkovi. Po Mariině přijímání bylo královskému páru arcibiskupem požehnáno. Když skončila korunovační mše, vydala se nová česká královna následovaná v průvodu všemi účastníky ceremoniálního obřadu do síně zemského soudu k vystrojené hostině.¹⁶⁷

¹⁶⁵ *Policejní řád, jaký při sněmu a korunování krále Maxmiliána v městech Pražských držán býti má*, in: Sněmy české III. 1558–1573, č. 67, s. 119–128.

¹⁶⁶ Jednalo se nejspíše o princeznu Alžbětu narozenou v roce 1554, která se později stala manželkou francouzského krále Karla IX.

¹⁶⁷ NA, f. SM, sign. K1/23, inv. č. 1580, k. 1053, Korunovace královny Anny 1615–1616. V těchto pramenech nalezneme zmínku o tom, že královnou Marii měla údajně pomazávat svatojiřská abatýše v jakési zvláštní místnosti až poté, co byla arcibiskupem posvěcena a intronizována. Srov. *Řád a vypsání české korunovací krále Maxmiliána II. a jeho manželky, královny Marie, v Praze*, in: Sněmy české III. 1558–1573, č. 78, s. 154–155.

3. Životní osudy císařovny Anny Tyrolské

Budoucí císařovna a česká a uherská královna Anna Tyrolská¹⁶⁸ se narodila dne 4. října roku 1585 v Innsbrucku.¹⁶⁹ Pocházela z tyrolské větve habsburského rodu, založené jejím otcem Ferdinandem II. Tyrolským.¹⁷⁰ Ten byl jako druhorozený syn Ferdinanda I. Habsburského a jeho manželky Anny Jagellonské v letech 1547–1567 pověřen úřadem královského místodržitele v Čechách. V této době se mladý arcikníže v Augsburgu poprvé setkal s neobyčejně krásnou dcerou místního kupeckého patricije Filipinou Welserovou¹⁷¹ do které se zamiloval. Jelikož Filipina nepocházela z urozeného rodu, musel se jejich nerovný sňatek uskutečnit tajně v lednu roku 1557 na zámku v Březnici. Jejich manželství bylo papežem legalizováno až v roce 1576. Z tohoto morganatického svazku se dospělosti dožili dva Ferdinandovi synové, kterým však bylo odepřeno právo na nástupnictví po otci i nárok na habsburské dědictví. Šťastné manželství Ferdinanda s Filipinou trvalo až do její smrti v dubnu roku 1580. Nedlouho poté se arcikníže Ferdinand s touhou po legitimním mužském následníkovi oženil podruhé. Svatba s jeho vlastní velmi zbožnou neteří Annou Kateřinou Gonzaga Mantovskou se uskutečnila v roce 1582 ve dvorním kostele v Innsbrucku. Ferdinandova vroucná přání se však nenaplnila a z druhého zpočátku šťastného a spokojeného manželství se narodily pouze tři dcery, v roce 1583 Anna Eleonora, jež zemřela jako jednoroční děťátko, roku 1584 Marie a jako nejmladší Anna v roce 1585.¹⁷²

Anna Tyrolská prožila své dětství v Tyrolsku na zámku Ambras v Innsbrucku, který nechal v renesančním slohu přebudovat a cennými sbírkami umění vyzdobit její otec Ferdinand. Po celý její život na ni měla velký vliv její silně religiózní matka Anna Kateřina. Naopak méně na svou nejmladší dceru působil její vzdělaný a renesančně založený otec Ferdinand, jelikož zemřel již v roce 1595. Annina matka proslula v Tyrolsku jako zakladatelka mnoha kostelů. V Innsbrucku nechala založit klášter kapucínů a klášter servitek, kam po smrti svého manžela v roce 1612 vstoupila

¹⁶⁸ Portréty Anny Tyrolské viz kapitola 7. Obrazová příloha, s. 132–136.

¹⁶⁹ Jiří Závěta ze Závětic uvádí ve svém tisku mylné datum Annina narození, které datuje dnem 10. října roku 1585. Viz J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. Hr.

¹⁷⁰ Blíže k osobnosti Ferdinanda Tyrolského a jeho dvoru viz např. Václav BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem: šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006; I. ČORNEJOVÁ – J. RAK – V. VLNAS, *Habsburkové v českých dějinách*, s. 59–63.

¹⁷¹ Jaroslav ČECHURA – Milan HLAVÁČKA – Eduard MAUR, *Ženy a milenky českých králů*, Praha 1994, s. 115–120.

¹⁷² B. HAMANNOVÁ, *Habsburkové: životopisná encyklopedie*, s. 66.

jako sestra Juliana společně se svou dcerou Marií a kde byla roku 1621 po své smrti i pohřbena. Z malé Anny Tyrolské tak vyrostla přísně věřící katolička. Hloubku její náboženské zanícenosti dokazují důtky dodnes dochované ve sbírkách vídeňského Hofburgu, které využívala k dosažení pokání. V tomto ohledu si byla se svým manželem Matyášem velmi blízká, neboť sám Matyáš byl v mládí svou matkou Marií Španělskou vychováván v přísném katolickém duchu.¹⁷³

Zásadní zlom v životě arcikněžny Anny Tyrolské nastal v roce 1611, kdy ji požádal o ruku její vlastní bratranec, uherský a český král Matyáš Habsburský. Ten se po dosažení titulu českého krále pražskou korunovací dne 23. května roku 1611 a definitivní porážce svého zdiskreditovaného bratra Rudolfa II. konečně dočkal vytožené moci a stal se vládcem ve všech dědičných zemích Koruny české a hlavou habsburského rodu. K dokonalosti mu chyběla už jen vhodná choť a legitimní následník. Slavná královská svatba tehdy čtyřiapadesátiletého Matyáše a šestadvacetileté Anny se odehrála v neděli dne 4. prosince roku 1611 v pět hodin odpoledne v Augustiniánském kostele ve Vídni. Novomanželé byli oddáni kardinálem Františkem z Ditrichštejna. Po dvouhodinovém obřadu se všichni hosté odebrali k vystrojené hostině. U příležitosti svatebního veselí byly uspořádány dvorské slavnosti spojené s tancem, ohňostrojem, lovem a divadelním představením v jezuitských školách. Katharina Kirchmayer ve své diplomové práci uvádí, že královská svatba mohla být cíleně naplánovaná na svátek sv. Barbory, čímž chtěli Matyáš s Annou symbolicky odkázat na svou zbožnost a pevnost ve víře. Navzdory velkému věkovému rozdílu bylo jejich manželství harmonické a šťastné, avšak bezdětné.¹⁷⁴ Čeští stavové, kteří vyhlíželi brzké narození následníka trůnu, nechali novomanželům vyrobit jako svatební dar nádhernou zlacenou kolébku v ceně 12 tisíc tolarů.¹⁷⁵

Součástí císařovna fraucimoru se po svatbě s Matyášem Habsburským stalo velké množství urozených dvorních dam. Mezi nejdůležitější z nich patřila například Kateřina Libštejnská z Kolovrat, která mezi léty 1611 až 1618 byla císařovninou dvorní

¹⁷³ J. ČECHURA – M. HLAVAČKA – E. MAUR, *Ženy a milenky českých králů*, s. 133; K. KIRCHMAYER, *Hochzeit – Krönung – Tod*, s. 21.

¹⁷⁴ K. KIRCHMAYER, *Hochzeit – Krönung – Tod*, s. 33–42. Srov. NA, f. SM, sign. K1/102, inv. č. 1580, k. 1071, Zasnoubení krále Matyáše s arcikněžnou Annou 1611–1613; NA, f. SM, sign. K1/154, inv. č. 1580, k. 1075, Účast na svatbě krále Matyáše s arcikněžnou Annou 1611; J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Vypsání šťastného příjezdu a slavného vítání, též svatebního královského veselí*.

¹⁷⁵ P. VOREL, *Velké dějiny země Koruny české sv. VII.*, s. 468.

hofmistrovou. Součástí císařovna fraucimoru se staly i tři sestry Marie Eusebie, Františka Hypolita a Maxmiliána, hraběnky z Fürstenbergu. Hraběnka Marie Eusebie se v posledních letech císařovny vlády stala její nejvyšší komornou. Nejspíše byla císařovninou oblíbenkyní, neboť jí císařovna ve své závěti odkázala 2 000 zlatých, šaty a několik šperků s diamanty.¹⁷⁶

Po smrti Rudolfa II. byl Matyáš Habsburský kolegiem kurfiřtů zvolen císařem Svaté říše římské. Jeho slavnostní korunovace císařem se odehrála 24. června roku 1612¹⁷⁷ ve Frankfurtu nad Mohanem, kde ceremonii provedl kardinál František z Ditrichštejna.¹⁷⁸ Ačkoli v Říši platilo pravidlo, že manželka císaře se po korunovaci manžela stala automaticky císařovnou a nemusela tak nutně podstupovat císařskou korunovační ceremonii, Anna Tyrolská si svou císařskou korunovaci vysloveně prosadila. Zpočátku se její přání vykonat pro svou osobu oddělený obřad setkalo s nelibostí kurfiřtů, kteří ale nakonec svolili. Původně tak byla Annina císařská korunovace naplánována den po vykonání korunovace Matyáše dne 25. června, ale z důvodu onemocnění mohučského arcibiskupa byla odložena až na další den. Annina císařská korunovační ceremonie se tak ve Frankfurtu nad Mohanem v kostele sv. Bartoloměje uskutečnila v úterý po sv. Janu Křtiteli dne 26. června roku 1612 z rukou mohučského kurfiřta Johanna Schweikharda za přítomnosti jejího chotě Matyáše. Po Annině vzoru poté probíhaly oddělené říšské korunovace i u pozdějších římských císařoven.¹⁷⁹

V červnu téhož roku následovalo i přesunutí říšských úřadů včetně české dvorské kanceláře a císařského dvora zpět do Vídně, místa, kde se arcikníže Matyáš narodil a které mu bylo milejší než konfesijně rozdělená Praha. Přenesení sídla monarchie znamenalo útlum renesančního rozkvětu centra českého království spojeného

¹⁷⁶ K. KELLER, *Hofdamen. Amtsträgerinnen im Wiener Hofstaat*, s. 277, 290.

¹⁷⁷ V *Historické chronologii* Marie Bláhové je uvedeno chybné datum Matyášovy i Anniny císařské korunovace jako 13. a 16. června roku 1612. Viz M. BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, s. 625 a 633.

¹⁷⁸ Od uzavření Libeňské smlouvy roku 1608 až do své císařské korunovace se arcikníže Matyáš nechal titulovat jako král Matyáš II., neboť jeho dřívějším předchůdcem na českém a uherském královském trůně byl Matyáš Korvín. Od roku 1612 tuto titulaturu již nepoužíval, neboť žádný z jeho císařských předchůdců nenesl stejné jméno. Viz P. VOREL, *Velké dějiny země Koruny české sv. VII.*, s. 453–456.

¹⁷⁹ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. Hr; R. BERND, *Kaiser Matthias (Bruderzwist und Glaubenskampf)*, s. 210; K. KIRCHMAYER, *Hochzeit – Krönung – Tod*, s. 88–89. Srov. J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Volení a korunování Jeho Milosti Císaře Matyáše ... korunování J. M. Císařové ... za královnu římskou, kteréž se stalo v městě Frankfurtě nad Mejnem*.

s rozmachem umění a vědy, ale i omezení přímého vlivu vyslanců katolického Španělska a papežských nunciů.¹⁸⁰

Dalším důležitým životním okamžikem se pro císařovnu Annu stala její korunovace uherskou královnou, kterou vykonal dne 25. března roku 1613 v Prešpurku ostráhomský arcibiskup František Forgáč.¹⁸¹ V průběhu dalších let byly na mladou císařovnu upírány zraky císařského dvora, který toužebně očekával narození právoplatného dědice. První zvěsti o císařovnině těhotenství se objevily již na začátku března roku 1612, nicméně se ukázaly jako liché. Na počátku roku 1615 se skutečně zdálo, že císařova touha po mužském potomkovi bude konečně naplněna a monarchie získá legitimního následníka. Dokonce byl odhadnut i termín porodu na srpen roku 1615. Naneštěstí se však na podzim téhož roku císařovninu domnělé těhotenství nepotvrdilo.¹⁸² Zdrčená císařovna nevydržela tlak svého okolí a začala ještě více hledat útěchu v sladkostech a dobrém jídle. V této době podstoupila svoji poslední korunovační ceremonii uskutečněnou dne 10. ledna roku 1616, kdy byla pražským arcibiskupem Janem Loheliem v Chrámu sv. Víta na Pražském hradě korunována českou královnou.¹⁸³

Současníci Annu Tyrolskou popisovali jako ženu klidné povahy, čímž prý císaři Matyášovi velmi imponovala. Podle jejího dobového portrétu vytvořeného Hansem von Aachenem v roce 1604¹⁸⁴ můžeme usuzovat, že se vyznačovala světlou pletí, jasnými očima, plnými rty, rudými vlasy a počínající druhou bradou. Císařovninou vášní a zároveň závislostí se stalo dobré jídlo, což se střetávalo s jejím přesvědčením, které obžerství považovalo za velký hřích. Spolu s její náboženskou zaníceností tento pocit viny vyústil v její trestání se důtkami.¹⁸⁵

Císařovna Anna se již za dob svého mládí v Tyrolsku díky své matce seznámila s kapucínským řádem a zůstala mu věrná až do smrti. Po přesídlení do Vídně, zde začala hojně kapucínský řád podporovat a zasadila se o jeho příchod do hlavního města především prostřednictvím kardinála Melchiora Klesla. Osobnost vídeňského

¹⁸⁰ P. VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české sv. VII.*, s. 458.

¹⁸¹ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. Hr–v.

¹⁸² R. BERND, *Kaiser Matthias (Bruderzwist und Glaubenskampf)*, s. 258.

¹⁸³ Petr ČORNEJ a kol., *Osudy českých králů a královen. Od Přemyslovce Vratislava II. k Habsburkovi Karlu I.*, Praha 2013, s. 276–277.

¹⁸⁴ Portrét Anny Tyrolské vytvořený Hansem von Aachenem viz kapitola 7. Obrazová příloha, s. 133.

¹⁸⁵ R. BERND, *Kaiser Matthias (Bruderzwist und Glaubenskampf)*, s. 203.

biskupa Melchiora Klesla byla s císařským párem neodmyslitelně spjata, stal se totiž Matyášovým nejvěrnějším rádcem a důvěrníkem a měl na oba manžele zásadní vliv. Do dějin se zbožná císařovna Anna Tyrolská zapsala svou zakladatelskou činností v podobě mnoha kostelů a především založením vídeňského konventu kapucínů. Ve své a závěti odkázala kapucínům sumu 30 tisíc zlatých, která umožnila vybudování nejen kláštera s kostelem, ale také rozsáhlé krypty, která se stala ústředním pohřebištěm rakouské větve Habsburků až do 20. století.¹⁸⁶ Její jméno je tak navždy spojeno se založením této habsburské rodové hrobky ve Vídni.¹⁸⁷

S postupujícím časem, kdy císař Matyáš stále neměl legitimního potomka, se pod hrozbou vymření rakouské primogenitury po meči znovu začala v habsburském domě diskutovat nástupnická otázka. Hrozilo, že smrt Matyáše bez zajištění následníka by stavovská opozice mohla využít ve svůj prospěch a podle svého starého práva by požadovala volbu nového panovníka, kterým by už nemusel být člen habsburského rodu. To španělsko-katolický tábor nemohl dopustit, a proto se na tuto možnou situaci důkladně připravil. Jelikož v úvahu nepřicházel ani jeden ze dvou stále žijících, avšak bezdětných císařových bratrů Maxmilián a Albrecht, padla volba na císařova štyrského bratrance Ferdinanda. Výrazně mladší arcikníže Ferdinand Štyrský v té době vládl v téměř zrekatolizovaných vnitrorakouských zemích a disponoval početným potomstvem, včetně tří synů. Rodovou habsburskou dohodou označovanou jako Oňateho smlouva¹⁸⁸ byl v roce 1617 arcikníže Ferdinand prohlášen za jediného Matyášova nástupce. Císař pak navíc svého mladšího bratrance adoptoval jako nevlastního syna. Sama habsburská strana byla překvapena hladkým průběhem přijetí arciknížete Ferdinanda za českého krále¹⁸⁹ na českém zemském sněmu konaném

¹⁸⁶ J. ČECHURA – M. HLAVAČKA – E. MAUR, *Ženy a milenky českých králů*, s. 134; K. KIRCHMAYER, *Hochzeit – Krönung – Tod*, s. 21–22, 105; R. BERND, *Kaiser Matthias (Bruderzwist und Glaubenskampf)*, s. 323.

¹⁸⁷ Blíže ke kapucínské kryptě a habsburským pohřebním ceremoniálům viz Karl VOCELKA – Lynne HELLER, *Život Habsburků. Kultura a mentalita jednoho rodu*, Praha 2012, s. 288–320; Michal LUTOVSKÝ – Milena BRAVERMANOVÁ, *Hroby a hrobky našich knížat, králů a prezidentů*, Praha 2007, s. 55–65, 116–127. Vyobrazení rodové kapucínské hrobky viz kapitola 7. Obrazová příloha, s. 137.

¹⁸⁸ Oňateho smlouva se skládala ze tří samostatných listin vydaných 6. června roku 1617 španělským králem Filipem III. zastoupeným diplomatem hrabětem de Oñate, arciknížetem Ferdinandem Štyrským i císařem Matyášem. Viz P. VOREL, *Velké dějiny země Koruny české sv. VII.*, s. 524, 526.

¹⁸⁹ Ferdinand Štyrský se stal titulárním českým králem v den své pražské korunovace 29. června roku 1617, ale po smrti císaře Matyáše v březnu roku 1619 byly jeho nároky na trůn českými stavby zpochybněny. Faktické vlády v zemích Koruny české dosáhl tedy až po porážce české stavovské opozice v bitvě na Bílé hoře v roce 1620. Viz M. BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, s. 626, 628. Blíže k volbě arcikníže Ferdinanda českým králem viz Jan P. KUČERA, *Stavovská opozice v Čechách a volba Ferdinanda Štyrského českým králem*, *Studia Comeniana et Historica* (dále SC&H) 14, 1984, s. 5–42.

od června roku 1617. Obávaný zastánce tvrdé rekatolizace Ferdinand Štýrský se stavům sice zavázal potvrdit všechna předchozí privilegia a svobody včetně Rudolfova Majestátu z roku 1609, ale vývoj nadcházejících událostí to nijak neovlivnilo. Císař Matyáš i nadále zůstal až do své smrti českým králem a účastnil se i Ferdinandovy české korunovace konané dne 29. června 1617, necelé tři týdny po jeho zvolení na zemském sněmu.¹⁹⁰

Anna Tyrolská byla svému stárnoucímu choti věrnou manželkou a stála při něm i v těžkých dnech nemoci, kdy ho trápily záchvaty dny. Když se v červenci roku 1618 dozvěděla o tom, že arcivévodové Ferdinand s Maxmiliánem nechali v době Matyášovy indispozice uvěznit a z vídeňského dvora odstranit kardinála Klesla, tak zrudla vzteky a v rozčilení předpovídala, že „*Matyáš bude žít tak dlouho, až ho budou mít všichni dost*“.¹⁹¹ Stárnoucí a nemocemi sužovaný císař Matyáš tak jeho odchodem ztratil svého věrného rádce a oporu a už jen dožíval, často upoután na lůžku těžkými záchvaty dny.

Císařovna Anna Tyrolská zemřela ve třiatřiceti letech 15. prosince roku 1618 mezi sedmou a osmou hodinou ráno po dlouhodobé nemoci vyvolané nadměrnou konzumací velkého množství jídla a obezitou. Její tělo zahalené do černého roucha bylo vystaveno tři dny společně s říšskými korunovačními klenoty a pozlacenými kopíemi uherské a české královské koruny. Poté byl její sarkofág dočasně uložen v klášterním kostele Panny Marie Královny Andělů ve Vídni. O několik měsíců později ji následoval její manžel Matyáš, který vydechl naposledy dne 20. března roku 1619 a byl uložen po jejím boku. Po dostavbě vídeňského kláštera kapucínů a vysvěcení rodové hrobky sem byly v roce 1633 Anniny a Matyášovy ostatky slavnostně přeneseny za účasti Ferdinanda II. a jeho ženy Eleonory, císařského dvora a vídeňského kléru. Císařovna Anna Tyrolská a císař Matyáš Habsburský se stali prvními,¹⁹² kdo v habsburské rodové hrobce spočinuli k poslednímu odpočinku.¹⁹³

K osobnosti Ferdinanda II. např. viz I. ČORNEJOVÁ – J. RAK – V. VLNAS, *Habsburkové v českých dějinách*, s. 95–105.

¹⁹⁰ P. VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české sv. VII.*, s. 468–469, 523–527; M. BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, s. 626.

¹⁹¹ R. BERND, *Kaiser Matthias (Bruderzwist und Glaubenskampf)*, s. 307–308; B. HAMANNOVÁ, *Habsburkové: životopisná encyklopedie*, s. 67; K. KIRCHMAYER, *Hochzeit – Krönung – Tod*, s. 21.

¹⁹² Vyobrazení viz kapitola 7. Obrazová příloha, s. 138.

¹⁹³ K. KIRCHMAYER, *Hochzeit – Krönung – Tod*, s. 105–106; B. HAMANNOVÁ, *Habsburkové: životopisná encyklopedie*, s. 67. Srov. NA, f. SM, sign. K1/26, inv. č. 1580, k. 1053, Smrt císařovny Anny 1618–1619; R. BERND, *Kaiser Matthias (Bruderzwist und Glaubenskampf)*, s. 321.

Vilém Slavata ve svých *Pamětech* poznamenává: „*I další skutek potomně to ukázal, že jak J. Milosti císaři Matyášovi tak i J. Milosti císařovně Anně povětrí v Rakousích lépe nežli v Praze nesloužilo. I potom ve Vídni málo kdy dobrého zdraví užívali, nýbrž dříve vyjití půldruhého léta po tom nešťastném svém z Prahy odjezdu nejprve Její M. císařová a po Její Milosti brzy také J. M. císař v městě Vídni životy své jsou dokonali.*“¹⁹⁴

¹⁹⁴ J. JIREČEK (ed.), *Paměti nejvyššího kancléře Království českého Viléma hraběte Slavaty. II. díl*, s. 78.

4. Korunovace Anny Tyrolské českou královnou 10. ledna roku 1616

4.1. Analýza průběhu Annina korunovačního dne

Dvorní historiograf českého krále a císaře Matyáše Habsburského Jiří Závěta ze Závětic sepsal podrobný popis korunovace císařovy manželky Anny Tyrolské českou královnou, která se odehrála v katedrále sv. Víta v neděli po svátku Tří králů dne 10. ledna roku 1616.¹⁹⁵ Datum její pražské korunovace tak bylo naplánováno a symbolicky vloženo mezi dva nejvýznamnější církevní svátky, do mezidobí mezi Vánoce a Velikonocemi, kterým předcházely čtyřicetidenní půst začínající v roce 1616 dne 17. února. Korunovační veselí tak svým načasováním mimo postní dobu mohlo proběhnout bez omezení. Je důležité si uvědomit, že před pražským posvěcením na českou královnu již byla korunována římskou císařovnou a uherskou královnou. Říšská císařská korunovace se uskutečnila dne 26. června roku 1612 ve Frankfurtu nad Mohanem a uherská královská ceremonie se konala dne 25. března roku 1613 v Prešpurku.

Závětův tisk byl vydán v češtině prostřednictvím Šumanské tiskárny sídlící na Starém Městě pražském v domě U Červeného jelena v Železné ulici¹⁹⁶ a kromě popisu Anniny korunovace obsahuje též kapitulu s názvem *Pořádek a posloupnost kněžen a královen českých*. Tento soupis líčí chronologické pořadí českých královen od mytických dob reprezentovaných manželkami bájněho knížete Kroka a vrcholící medailonkem tehdy poslední královny Anny. Za sepsání *Pořádku a posloupnosti kněžen a královen českých* měl být Závěta českou komorou odměněn částkou ve výši 200 kop grošů. Slíbený honorář za vydaný tisk však nebyl proplacen ani po Závětově smrti, což se dozvídáme z dopisu Anny Závětové, manželky Jiřího Závěty, císaři Ferdinandovi II. ze dne 17. června roku 1638, kde je dlužná částka připomínána.¹⁹⁷ Součástí Závětova podrobného popisu průběhu korunovační ceremonie včetně přesného vylíčení pořadí jednotlivých osob v průvodu do katedrály a k oltáři, oblečení císařského páru, výzdoby chrámu a osazenstva jednotlivých tabulí při korunovační hostině je i celé znění latinských modliteb pronášených pražským arcibiskupem, ke kterým Závěta pořídil svůj

¹⁹⁵ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*.

¹⁹⁶ P. VEČEŘOVÁ, *Šumanská tiskárna (1585–1628)*, s. 29.

¹⁹⁷ Tamtéž, s. 111.

překlad do češtiny. I když celá korunovační mše probíhala v latinském jazyce, při citování jednotlivých modliteb užíváme v následujícím textu Závětův staročeský překlad.

4.1.1. Přípravy korunovace

Závětův popis začíná zmínkou o generálním sněmu zemí Koruny českém konajícím se na Pražském hradě od 15. června do 3. října roku 1615,¹⁹⁸ který kromě jiných důležitých záležitostí monarchie měl řešit i otázku pražské korunovace Matyášovy manželky Anny Tyrolské. Když zástupci stavů jednotlivých zemí schválili korunovaci císařovy choti českou královnou a stanovili její datum na neděli 10. ledna roku 1616, mohly začít velkolepé přípravy této slavnostní události. Za tímto účelem byl na Pražský hrad císařem svolán český zemský sněm, na němž se měly sjednat podrobnosti týkající se účastníků korunovační ceremonie z řad duchovních i světských pánů a rozdělení čestných funkcí v průběhu obřadu mezi nejvyšší úředníky.¹⁹⁹

Pokud porovnáme přípravy korunovací obou manželů, vyplývá z toho, že na rozdíl od Annina korunovačního obřadu, jehož datum bylo známo již od skončení generálního sněmu 3. října roku 1615, termín Matyášovy pražské korunovace se neustále posouval. Nakonec byl stanoven na den 23. května roku 1611 a čeští stavové tak měli na uspořádání korunovačního obřadu jen pouhé dva měsíce. Velký vliv na spěch s uskutečněním Matyášovy korunovace měla s největší pravděpodobností tehdejší politická situace v českém království.²⁰⁰

Přípravu slavnostní korunovace řídil nejvyšší hofmistr Království českého Adam mladší z Valdštejna na Hrádku nad Sázavou. Pro její účely prošel největšími změnami stále nedostavěný Chrám sv. Víta na Pražském hradě,²⁰¹ který se svým úzkým prostorem pro velkolepý obřad se spoustou přítomných diváků stal zcela nevyhovujícím. Proto se přistoupilo k dočasným stavebním úpravám, které měly především zajistit více prostoru pro přihlížející účastníky korunovační ceremonie.

¹⁹⁸ K. TIEFTRUNK (ed.), *Pavel Skála ze Zhoře, Historie česká od roku 1602 do roku 1623. I. díl*, s. 350.

¹⁹⁹ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. AIIIr.

²⁰⁰ Srov. K. PAŘÍZKOVÁ, *Pražská korunovace krále Matyáše dne 23. května 1611*, s. 339.

²⁰¹ Blíže o architektuře svatovítské katedrály viz např. Jiří KUTHAN – Jan ROYT, *Katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha. Svatyně českých patronů a králů*, Praha 2011.

Najatí tesaři vytvořili různá lešení z trámů a prken s celkem čtyřmi tribunami, z toho dvěma určenými pro městský lid, třetí pro dvořany, pány a rytíře a čtvrtou pro císařovnin fraucimor ze stavu panského i rytířského. Tato lešení byla stejně jako celý prostor chrámu vyzdobena bílým a červeným postříbřeným sukem a kůr navíc i nákladnými bohatě zlatem a stříbrem protkávanými brokátovými čalouny. Po levé straně hlavního oltáře byl zhotoven jakýsi stupeň připomínající pódium ozdobený zlatohlavem²⁰², kam byl umístěn královský trůn²⁰³ s nebesy vyšívanými ze zlatě tkané látky určený císaři Matyášovi.²⁰⁴

Pro budoucí korunovanou českou královnu byl vyroben podobný stupeň potažený stříbrohlavem²⁰⁵ ve vzdálenosti pěti loktů před hlavním oltářem, kam byl umístěn královnin trůn s nebesy z hedvábné látky růžové a fialové barvy protkávané zlatem a klekátko potažené hedvábným červeným zlatem protkávaným kobercem. Z každé strany královnina trůnu stálo jedno vyřezávané křeslo ozdobené červeným sukem připravené pro biskupa. Za biskupovou stolicí se na pravé straně nacházelo křeslo určené pro abatysi kláštera sv. Jiří na Pražském hradě, které bylo potažené červeným zlatě tkaným kobercem. Vedle místa pro abatysi nacházejícím se za královniným trůnem byly situovány tři za sebou stojící kobercem pokryté obdélné lavice pro manželky nejvyšších zemských úředníků Království českého. Vedle královského trůnu pro císaře bylo připraveno sezení pro vratislavského biskupa Karla Habsburského a naproti králově trůnu stála červeným aksamitem²⁰⁶ obestřená sedadla pro vyslance španělského, benátského a florentského dvora.²⁰⁷

Při Matyášově pražské korunovaci bylo v chrámu pro arciknížete Karla Habsburského připraveno křeslo na nejčestnějším místě hned vpravo vedle hlavního oltáře. Stejně jako v případě Matyáše tak i nyní při obřadu posvěcení Anny Tyrolské nemohl vratislavský biskup Karel kráčet v procesí nejvyšších duchovních

²⁰² Zlatohlavem je myšlena tenká hedvábná látka protkávaná zlatými nitěmi, někdy také královský purpur. Viz L. KYBALOVÁ, *Dějiny odívání. Renesance*, s. 140.

²⁰³ Počet schodů vedoucích ke královskému trůnu zdůrazňující královo nadřazené postavení se odvíjel od nejvyššího titulu panovníka, v případě císaře se jednalo o pět schodů, u krále jen o tři. Viz J. HRBEK, *České barokní korunovace*, pozn. č. 285, s. 207.

²⁰⁴ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. AIIr–v.

²⁰⁵ Stříbrohlav je brokát vytkávaný stříbrem. Viz A. NACHTMANNOVÁ, *Mezi tradicí a módou. Odívání v Čechách od renesance k baroku*, s. 262.

²⁰⁶ Aksamit je druh sametové nebo hedvábné látky. Viz L. KYBALOVÁ, *Dějiny odívání. Renesance*, s. 136.

²⁰⁷ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. AIIv–AIIIr.

ze Svatováclavské kaple k hlavnímu oltáři a nevykonával ani aktivně žádné části korunovačního obřadu. Karlův korunovační řád sice přímo předepisuje účast vratislavského biskupa při korunovaci, ale vlivem toho, že arcikníže Karel nepodstoupil žádné biskupské ani kněžské svěcení, musel být při obou korunovacích nahrazen biskupem vídeňským a ostrihomským, respektive pětikostelským biskupem v případě Anny.²⁰⁸

4.1.2. Korunovační průvod do Chrámu sv. Víta

V den královniny korunovace před svítáním se obyvatelům všech tří pražských měst dávalo bubnováním na vědomí, aby se pod praporci příslušného města shromáždili na Pražském hradě. „*Tak že potom hned ranním jitem týž Lid pod třimi Praporci na Hrad Pražský přitáhl a předně Staroměstští, pod Praporcem jich žlutým a červeným, na tom placu před Kuchyni J. M. Císařské, a Novoměstští za nimi pod Praporcem červeným a bílým, v štachtorduňku jich, Malostranští pak ke dveřům Kostelním, tudy J. M. Císařská a Její Milost Císařová z Kostela jíti míti ráčila.*“²⁰⁹ Když se přítomný lid postavil na svá určená místa, tak se v sedm hodin ráno zavřely všechny pražské brány i Chrám sv. Víta. V tu samou dobu se zástupci stavů českého království dostavili do síně zemského soudu neboli „*zemské světnice*“, zatímco nejvyšší zemští úředníci se sešli v místnosti České kanceláře. Poté do místnosti zemského soudu přišel nejvyšší purkrabí pražský Adam ze Šternberka a oznámil přítomným stavům, že nejvyšší zemští úředníci se mají odebrat do králova předpokoje. Stavové mezitím očekávali císaře Matyáše v „*rytířské světnici*“, odkud ho měli dovést až do Chrámu sv. Víta, ale doprovodili ho jen do místnosti nacházející se nad komorním soudem. Zde se Matyáš za asistence stavů převlékl do císařského roucha. Tři páni se pak vrátili zpět, aby mohli odvést do chrámu i budoucí korunovanou královnu.²¹⁰

Po deváté hodině ranní se ze Starého královského paláce po pavlači potažené bílým a červeným sukнем vydal slavnostní královnin průvod do svatovítské katedrály v čele vedený nejvyššími zemskými úředníky. Ti se již předtím shromáždili v kapli sv. Václava. Přimo za nimi šel nejvyšší hofmistr Adam mladší z Valdštejna

²⁰⁸ Srov. K. PAŘÍZKOVÁ, *Pražská korunovace krále Matyáše dne 23. května 1611*, s. 340.

²⁰⁹ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. AIIIr.

²¹⁰ Tamtéž, fol. AIIIr–v.

následovaný císařovnou Annou. Ta byla oděna do brokátové sukně tělové barvy vytkávané zlatými nitěmi a hazuky²¹¹ z černého aksamitu a na krku byla císařovna ozdobena drahými kameny vykládaným náhrdelníkem.²¹² Za levou ruku Annu vedl Gilbert Sentylir. Před uzavřenou kaplí sv. Václava na císařovnu čekala abatyše kláštera sv. Jiří na Pražském hradě a kostela sv. Ducha na Starém Městě pražském Žofie Albínka z Helfenburku společně se dvěma řeholnicemi benediktinského řádu Annou Hrachovcovou a Rozinou Preklovou z Proksdorfu. Poté, co si císařovna Anna se svatojiřskou abatyší ráčily „*ruky podati*“, byla budoucí korunovaná česká královna odvedena nejvyšším hofmistrem dovnitř kaple, v níž střežili královskou korunu dovezenou z Karlštejna tři výše zmínění nejvyšší úředníci společně s karlštejnským děkanem knězem Pavlem Pistoriem z Lucka. Těmito úředníky byli dva nejvyšší purkrabí karlštejnští Jindřich Matyáš hrabě z Thurnu a Adam starší Hrzán z Harasova a hejtman Pražského hradu Diviš Černín z Chudenic. Císařovnu do kaple následovala svatojiřská abatyše bez svého doprovodu a za ní šly v průvodu po dvojicích manželky nejvyšších zemských úředníků, nejprve žena nejvyššího pražského purkrabího Marie Maxmiliána ze Šternberka s chotí nejvyššího hofmistra Johanou Emilií Valdštejskou ze Žerotína, dále manželka nejvyššího zemského sudího Markéta z Talmberka s ženou nejvyššího kancléře Polyxenou Lobkovickou z Pernštejna²¹³, choť nejvyššího dvorského sudí Lucie Otýlie Slavatová z Hradce s manželkou karlštejnského purkrabí Zuzanou Alžbětou hraběnkou z Thurnu a nakonec žena nejvyššího písaře Alžběta z Klenového a z Janovic s chotí purkrabího hradeckého kraje Evou Kaplířovou ze Slavkova.²¹⁴

Při analýze císařovna korunovačního průvodu je důležité si uvědomit, že Anna Tyrolská byla v době své korunovace se svým fraucimorem ubytována v Rožmberském paláci na Pražském hradě.²¹⁵ Naproti tomu Matyáš i s celým královským dvorem musel být v době své pražské korunovace v roce 1611 ubytován v domě Kryštofa Popela

²¹¹ Hazuka jsou dámské plášťové šaty (svrchní oděv) oblíbené v období španělské módy. Viz A. NACHTMANNOVÁ, *Mezi tradicí a módou. Odívání v Čechách od renesance k baroku*, s. 259.

²¹² Jiří Závěta ve svém tisku mluví o jakémsi „*halspantu*“. Viz J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. AIIIv.

²¹³ K osobnosti Polyxeny Lobkovické z Pernštejna blíže např. Pavel MAREK (ed.), *Svědectví o ztrátě starého světa: manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*, České Budějovice 2005; Marie RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, Praha 2016.

²¹⁴ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. AIIIv–AIVv.

²¹⁵ A. REZEK (ed.), *Jan František Beckovský, Poselkyně starých příběhův českých. II. díl. Sv. II.*, s. 77.

z Lobkovic na Hradčanském náměstí, jelikož na Pražském hradě stále sídlil svržený český král Rudolf II. Proto na rozdíl od Anny Tyrolské přijížděl Matyáš při své korunovaci z domu Lobkoviců do Chrámu sv. Víta ve slavnostním průvodu na honosně vystrojeném koni a nikoli z královských komnat pěšky. Před vstupem do Pražského hradu musel celý Matyášův průvod projít mostem přes Jelení příkop. Navíc vyrazil až okolo druhé hodiny, neboť ještě v jednu hodinu odpoledne zasedali stavové na generálním sněmu jednající o Matyášově volebním reversu. Stejně jako při Annině průvodu šli v jeho čele nejvyšší stavové a páni úředníci Království českého. Jistou podobnost lze nalézt mezi Matyášovým slavnostním průvodem do katedrály z roku 1611 a průvodem do chrámu v den Annina korunovačního obřadu popsáním níže, kdy v obou případech před císařem kráčeli heroldi a dvorský maršálek Wolf Zikmund z Losensteinu s obnaženým mečem. Při Matyášově korunovaci v roce 1611 ale samozřejmě z již zmíněných důvodů jeli na koních.²¹⁶

Poté, co císařovnin průvod dorazil do Svatováclavské kaple, nechal hejtman Pražského hradu kapli zavřít. Císařovna mezitím poklekla před oltář sv. Václava k modlitbám, po jejichž dokončení usedla do křesla stojícího ve středu kaple, jež bylo pokryté červeným aksamitem. Přitom ji následovala svatojiřská abatyše, která po dokončení svých modliteb zaujala své místo po císařovnině boku „*a Vinš svůj pokorný učinila*“. Nejvyšší zemští úředníci nejprve zůstali před kaplí. Když pak vešli dovnitř, tak se postavili na určené místo za hrobem sv. Václava, zatímco jejich manželky zůstaly před světcovým hrobem. Podle starobylé tradice vložila choť nejvyššího kancléře Království českého Polyxena Lobkovičká z Pernštejna na hlavu abatyše zlatou knížecí korunu bohatě posázenou perlami a drahým kamením.²¹⁷

Specialitou ženských korunovacích zakotvenou v Karlově korunovačním řádu byla role abatyše kláštera sv. Jiří na Pražském hradě, která měla budoucí královnu následovat na každém kroku a aktivně se korunovačního obřadu účastnit.²¹⁸ Přitom však není jisté, zda její úlohu ustavoval ve svém řádu nově až Karel IV., nebo zda byla abatyše přítomna u korunovaci královen již dávno předtím.²¹⁹ Mezi dochovanými prameny ke korunovaci Anny Tyrolské se nachází i soupis instrukcí, jak se má abatyše

²¹⁶ Srov. K. PAŘÍZKOVÁ, *Pražská korunovace krále Matyáše dne 23. května 1611*, s. 333, 343, 346–347.

²¹⁷ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. AIVv.

²¹⁸ J. KUTHAN – M. ŠMIED (edd.), *Korunovační řád českých králů*, s. 261.

²¹⁹ J. CIBULKA, *Český řád korunovační a jeho původ*, s. 149.

svatojiřského kláštera chovat v průběhu královnina korunovačního dne. Zaprvé se měla brzy ráno okolo půl osmé hodiny společně se dvěma řadovými sestrami dostavit do kaple sv. Václava, kde měla čekat na příchod budoucí korunované královny. Od této chvíle měla abatyše za úkol královnu neustále doprovázet, nejprve v procesí od Svatováclavské kaple k hlavnímu oltáři, kdy měla abatyše ihned za královnou kráčet v čele celé ženské společnosti. Poté měla královnu následovat k jejímu trůnu a postavit se k jeho pravé straně. Když byla královna k hlavnímu oltáři vedena dvěma biskupy, měla povinnost ji znovu následovat a poté s královnou klečat před oltářem. Před aktem vkládání svatováclavské koruny na královninu hlavu bylo její úlohou převzít korunu z oltáře a předat ji do rukou nejvyššímu pražskému purkrabí. Během korunovace pak měla znovu klečat před oltářem při zpěvu epištol. V průběhu královnina pomazání s ní šla abatyše za oltář a tento akt pomazání posvátným olejem měla sama vykonat. Po skončení korunovačního obřadu a odchodu královnina průvodu z chrámu již královnu doprovázet neměla a mohla také sama odejít.²²⁰

Pokud však budeme vycházet ze Závětova popisu Anniny korunovace, spatříme oproti těmto instrukcím výrazný rozdíl z hlediska toho, kdo měl vykonávat rituál pomazání budoucí královny. Této odlišnosti bude náležitá pozornost věnována později při rozboru jednotlivých částí královnina korunovačního obřadu.

Závěta při popisu obřadu ve Svatováclavské kapli nezmiňuje, že by se císařovna Anna převlékla do nějakého korunovačního roucha. Naopak ve svém tisku věnovaném pražské korunovaci Matyáše popisuje, jak nejvyšší kancléř Království českého Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic společně s dvorským komorníkem oblékali krále Matyáše do brokátového hnědého korunovačního pláště posvěceného kardinálem Ditrichštejnem.²²¹ Naproti tomu v záznamu Anniny korunovace uloženém v Národním archivu je uváděno, že zatímco se císař ve Starém královském paláci oblékal do slavnostního císařského šatu, tak Anna Tyrolská byla ve Svatováclavské kapli převlečena do svého korunovačního oděvu českých královen za asistence manželky nejvyššího komorníka.²²² Císařovny modlitby ve Svatováclavské kapli, kde byly

²²⁰ NA, f. SM, sign. K1/23, inv. č. 1580, k. 1053, Korunovace královny Anny 1615–1616.

²²¹ K. PAŘÍZKOVÁ, *Pražská korunovace krále Matyáše dne 23. května 1611*, s. 348.

²²² NA, f. SM, sign. K1/23, inv. č. 1580, k. 1053, Korunovace královny Anny 1615–1616.

uloženy ostatky českých světců, můžeme dát do souvislosti s pokusem o navázání na starší přemyslovskou tradici a úctu k českému patronovi sv. Václavovi.²²³

Zatímco probíhal obřad ve Svatováclavské kapli, pokračoval po pavlači vedoucí z králových komnat Starého královského paláce do Svatovítského chrámu slavnostní korunovační průvod složený z velkého počtu dvořanů, hrabat a rytířů. Za rakouským arciknížetem a vratislavským biskupem Karlem Habsburským kráčel nejvyšší hofmistr císařského dvora Fridrich hrabě z Fürstenbergu, následován pěti heroldy, nejprve rakouským, poté ve dvojici uherským a českým a dvěma císařskými oblečenými do nových slavnostních oděvů s bílými hůlkami v rukou. Za nimi šli vedle sebe dva synové výše zmíněného nejvyššího dvorského hofmistra, císařští komorníci Wilhelm z Fürstenbergu nesoucí zlaté jablko a po jeho levici Albík z Fürstenbergu s královským žezlem. V průvodu je následoval nejvyšší dvorský maršálek a nejvyšší lovčí v Horních Rakousích Wolf Zikmund z Losensteinu, kterému byla svěřena čestná úloha nést obnažený meč. Za ním do chrámu přicházel císař Matyáš oblečený do honosného císařského oděvu z brokátu protkávaného zlatem „s znamenitým k tomu v Kosteletroubením a bubnováním, pod Korunou drahým kamením ozdobenou jíti“²²⁴ a usadil se do svého připraveného trůnu. Po jeho levém boku se postavili výše zmínění heroldi a po pravé straně trůnu zaujali svá místa nejvyšší hofmistr Adam mladší z Valdštejna, Fridrich hrabě z Fürstenbergu a nejvyšší císařský komorník Leonhard Helfried z Meggau. Matyáše v průvodu následovali vyslanci španělského, benátského a florentského dvora, kteří se po vzoru císaře posadili na svá určená sedadla.²²⁵

Zároveň s císařovým vstupem do Svatovítského chrámu vyšlo ze sakristie ke kapli sv. Václava procesí duchovních složené z pražského arcibiskupa, kněží, děkanů, proboštů, opatů a biskupů, před kterým byl nesen velký stříbrný kříž a za ním dva velké stříbrné svícny s hořícími svícemi. V tomto procesí za sebou šli v daném pořadí následující duchovní, kteří měli v průvodu a při korunovační ceremonii rozdělené funkce. Nejprve přicházeli kněz Jan Šmidl, pražský kanovník a císařův kaplan, následovaný knězem Jiříkem, kazatelem kostela Pražského hradu. Za ním kráčel Václav Egerus Bernhartický, probošt kostela sv. Hypolita u Znojma, který měl za úkol držet před arcibiskupem misál. Následoval kněz Ondřej Václav Šeresius, mostecký farář

²²³ K. PAŘÍZKOVÁ, *Pražská korunovace krále Matyáše dne 23. května 1611*, s. 348.

²²⁴ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. Br.

²²⁵ Tamtéž, fol. AIVv–Br.

a komendátor, kněz Jiřík Vitášek, pecovský farář a kněz pražského kostela Jan Hazlinger Zákřišťan. Tito čtyři po sobě jdoucí duchovní nesli uprostřed průvodu svátosti, kolem nich šlo šest císařských pážat s rozsvícenými svícemi. Poté přicházeli kněz Jan Leonhard Kremling a kněz Jeroným Šenfeld. Knězi Kašparu Seldnerusovi, převorovi špitálu sv. Ducha u Karlova mostu, se dostalo velké cti kráčet v procesí s arcibiskupskou berlou.²²⁶

Dále pokračoval kněz Josef Makarius z Merfelic, ceremoniář pražského kostela. Za ním šli tři kaplani pražského arcibiskupa, jmenovitě mistr Jan Petr Sebošovský, kněz Jan Wagner, „*kterýž Korunu z pana arcibiskupa skládal a zas na hlavu vstavoval*“, a kněz ze Strahovského kláštera Tobiáš Štainpach. Následovali je dva kanovníci pražského kostela, a to kněz Blažej Alexius z Weitnpachu ve funkci subdiákona pro zpívání epištoly a kněz Jan Syrt z Lerchenfelzu jako diákona pro zpívání evangelia. Ti byli v procesí následováni olomouckým a brněnským kanovníkem knězem Janem Ctiborem Kotvou z Freifeldu, boleslavským děkanem a knězem Zachariášem Crucigerem, chotěšovským proboštem a knězem Adamem Rudryšem, doranským proboštem a knězem Melicharem Romanusem, proboštem kostela sv. Markéty na Břevnově a knězem Šimonem Klodomaským, litoměřickým proboštem knězem Danielelem a boleslavským proboštem a knězem Janem Chrisostomem Kyliánem. Za nimi kráčel kněz Wolfgang Zelender z Prošovic, břevnovský a broumovský opat a vizitátor řádu sv. Benedikta v Čechách a na Moravě. Následovali ho karlovský opat kněz Řehoř Liňk, kladrubský opat kněz Fridrich Viktorín, kněz Pavel Martin Bítovský, opat ostrovského kláštera a kostela ve sv. Janovi pod Skalou a opat kláštera Zlatá Koruna kněz Valentin Augustus Šenbek. Průvod pokračoval strahovským opatem a knězem Kašparem Questenberkem, opatem tepelského kláštera knězem Ondřejem Eberšpachem a za nimi spolu jdoucím proboštem pražského kostela knězem Šimonem Brosiem Horštejnským z Horštejna a děkanem téhož kostela knězem Kašparem Arseniusem z Radbuzy. Téměř v závěru procesí kráčeli vídeňský biskup Melchior Klesl a pětikostelský biskup Jan Biber. Za výše jmenovanými kněžími a preláty přicházel na samém konci duchovního procesí pražský arcibiskup Jan Lohelius, nejvyšší mistr řádu křižovníků s červenou hvězdou v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a v Polsku.²²⁷

²²⁶ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. Br–v.

²²⁷ Tamtéž, fol. Bv–BIIr.

Závěta pravděpodobně považoval jména jednotlivých duchovních a jejich úřadů za velmi důležitá a hodná zaznamenání, neboť se jim věnuje na celých dvou stranách. Navíc se nám tento podrobný výčet kněží a prelátů hodí pro ilustraci pořadí, v jakém procesí duchovních uzavřené pražským arcibiskupem kráčelo nejprve ke kapli sv. Václava a poté k hlavnímu oltáři. Ačkoli Závěta podrobně vyjmenovává všechny tituly a úřady jednotlivých duchovních, o pražském arcibiskupovi se zmiňuje jen jako o „*Panu Arcibiskupovi*“. Stejně tak neuvádí Matyášovo ani Annino jméno a používá pro ně označení „*jeho Milost Císařská*“ a „*její Milost Císařová*“.

4.1.3. Průvod z kaple sv. Václava k hlavnímu oltáři

Vzápětí poté, co toto početné duchovní procesí dorazilo ke kapli sv. Václava, vyzvedli nejvyšší zemští úředníci korunovační insignie připravené na oltáři sv. Václava a vyšli společně s císařovnou Annou před Svatováclavskou kaplí. Budoucí korunovaná královna zůstala stát ve dveřích na prahu kaple, kde k ní přistoupil pražský arcibiskup a odříkal latinskou modlitbu začínající slovy *Omnipotens sempiterne Deus*, která v českém překladu zní: „*Všemohoucí věčný Bože, kterýž jsi služebnici svou Annu Královskou Důstojností zvýšiti ráčil, dejž žádáme, aby v běhu věku jejího všecek Lid ve všem dobrém ustavovala, a od cesty pravdy neustupovala. Skrze Ježíše, etc.*“²²⁸ Poté se v kostele rozeznělo hlasité trubení a bubnování, za jehož zvuku se nejvyšší úředníci připojili společně s císařovnou Annou k průvodu duchovních nyní směřujícím k hlavnímu oltáři. Všichni preláti šli v procesí ve stejném výše popsaném pořadí, jen biskupové Melchior Klesl a Jan Biber zůstali v kapli.²²⁹

Stejně jako u Matyášovy pražské korunovace se v tomto okamžiku v Annině případě poprvé za celý korunovační den setkáváme s liturgickým textem. Jediný rozdíl nacházíme v tom, že modlitbu *Omnipotens sempiterne Deus* nad Matyášem před kaplí sv. Václava pronášel a celý korunovační obřad celebroidal olomoucký biskup František z Ditrichštejna, který nahrazoval těžce nemocného pražského arcibiskupa Karla z Lamberka. Tato modlitba, se stejným významem jako původní modlitby předepsané

²²⁸ Tuto i všechny následující modlitby a slova pronášená pražským arcibiskupem uvádím ve staročeském překladu z tisku Jiřího Závěty, nikoli v latinském originále. Viz J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. BIIv.

²²⁹ Tamtéž, fol. BIIr–v.

Karlovým korunovačním řádem pronášené nad králem před oltářem sv. Kříže, žádala Boha o prokázání milosti pro budoucí korunovanou královnu, která ji pak přeneše na svůj poddaný lid.²³⁰ V případě Marie Španělské nebyla tato modlitba před kaplí sv. Václava arcibiskupem vykonána.²³¹

Pražským arcibiskupem však průvod k hlavnímu oltáři nekončil. Za ním následovala dvojice kněží, po trojicích pak pokračovali nejvyšší zemští úředníci nesoucí královské insignie. Nejprve kráčel nejvyšší písař Jan z Klenového a z Janovic přinášející zlaté žezlo, vedle něhož šli po pravé straně karlštejnský purkrabí Adam Hrzán z Harasova a po straně levé purkrabí hradeckého kraje Kašpar Kaplíř ze Sulevic. Za nimi pokračoval nejvyšší zemský sudí Království českého Jiří z Talmberka na Jankově mající na starost zlaté jablko, kterého po jeho pravém boku doprovázel nejvyšší dvorský sudí Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka a po levém boku druhý karlštejnský purkrabí Jindřich Matyáš hrabě z Thurnu. Poté přicházel nejvyšší purkrabí pražský Adam ze Šternberka schraňující českou královskou korunu, po jehož pravici kráčel nejvyšší hofmistr Adam mladší z Valdštejna a po levici nejvyšší kancléř Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic. Za korunovačními klenoty přicházela císařovna Anna doprovázená dvěma biskupy, z pravé strany Melchiorem Kleslem a ze strany levé Janem Biberem, kteří se již dříve odpojili z průvodu duchovních a čekali s císařovnou v kapli, než na ni přijde řada. Tito dva biskupové měli císařovně při celé korunovaci být na blízku a asistovat. Za nimi pokračovala svatojiřská abatyše „*jediná pod korunou*“, kterou následovaly čtyři dvojice manželek nejvyšších zemských úředníků, kdy choť nejvyššího purkrabího kráčela s ženou nejvyššího hofmistra a takto dále v určeném pořadí.²³²

Při srovnávání Matyášova²³³ a Annina průvodu ze Svatováclavské kaple k hlavnímu oltáři je důležité poznamenat, že jelikož Karlův korunovační řád neudává pravidla pro sestavení pořadí nejvyšších zemských úředníků v daném průvodu, probíhaly velmi často mezi šlechtici spory o přednost ve výkonu čestných funkcí. Dokazuje to například korunovace Marie Habsburské, kdy zmíněnou situaci Ludvík Jagellonský vyřešil k překvapení a nesouhlasu stavů tím, že společně s manželkou nesli

²³⁰ Srov. K. PAŘÍZKOVÁ, *Pražská korunovace krále Matyáše dne 23. května 1611*, s. 348.

²³¹ NA, f. SM, sign. K1/23, inv. č. 1580, k. 1053, Korunovace královny Anny 1615–1616.

²³² J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. BIIv–BIIIr.

²³³ Přehledné schéma Matyášova průvodu viz K. PAŘÍZKOVÁ, *Pražská korunovace krále Matyáše dne 23. května 1611*, s. 349.

korunovační klenoty a obětiny kostelu sami. V případě porovnání Matyášova a Annina průvodu se v jeho složení objevují výrazné odlišnosti. Jediným totožným prvkem je umístění osoby korunátora korunovačního obřadu, který v obou případech kráčí v čele průvodu následován dvěma nejmenovanými kněžími za procesím duchovních. Závěta se totiž při popisu Annina průvodu vůbec nezmiňuje o obětinách přinášných Chrámu sv. Víta, a tudíž v průvodu logicky chybí nejvyšší úředníci, kteří je přinášeli při Matyášově pražské korunovaci v roce 1611 před korunovačními insigniemi. V případě korunovace Marie Habsburské nesla obětiny přímo sama budoucí královna, což ale zřejmě souvisí s již zmíněnými stavovskými spory o přednost při konání čestných služeb.

Ani v případě nejvyšších zemských úředníků nesoucích korunovační klenoty při korunovacích Anny a Matyáše nenacházíme shodu. Královské žezlo bylo sice nesené nejvyšším písařem, ale v případě Matyáše ho doprovázeli karlštejnský purkrabí a podkomoří Království českého. Zlaté jablko bylo v Matyášově průvodu svěřeno dědičnému kraječi, po jehož boku kráčeli nejvyšší zemský sudí a druhý karlštejnský purkrabí. Svatováclavskou korunu Matyášovi přinášeli společně nejvyšší purkrabí s nejvyšším dvorským sudím a nejvyšším kancléřem. V císařovnině průvodu dále chybí heroldi a dvorský maršálek s obnaženým říšským mečem a nejvyšší maršálek Království českého s mečem sv. Václava. Říšský meč byl nesen dvorským maršálkem Wolfem Zikmundem z Losensteinu pouze v průvodu před císařem Matyášem, když vcházel do chrámu. O svatováclavském meči není v Závětově popisu ani zmínka. Stejně tak se o korunovačním meči nemluví v případě korunovace Marie Španělské, z čehož můžeme usuzovat, že se pro korunovace královen nejspíše meč sv. Václava nepoužíval. Mohl být vystaven spolu s dalšími insigniemi ve Svatováclavské kapli, ale jelikož královna při svém obřadu nevykonávala slavnostní akt pasování svatováclavských rytířů, tak nebyl vůbec potřeba, a proto se o něm v souvislosti s královnou nezmiňuje ani Karlův korunovační řád. Ten naopak jasně udává, že budoucí korunovaná královna má být s rozpuštěnými vlasy a nepokrytou hlavou k oltáři přivedena dvěma biskupy.²³⁴

Na rozdíl od Matyáše byla Anna k hlavnímu oltáři odváděna namísto ostříhomského biskupa pětikostelským. Podle tradice ji měli doprovázet a celému obřadu asistovat olomoucký a vratislavský biskup jako nejvyšší duchovní představitelé

²³⁴ J. KUTHAN – M. ŠMIED (edd.), *Korunovační řád českých králů*, s. 255.

vedlejších korunních zemí, což však nebylo dodrženo ani při korunovaci Matyáše. Toho k oltáři uváděl vídeňský a ostrihomský biskup.²³⁵ Naopak v případě korunovace Marie Španělské byl tento předpis Karlova řádu zcela dodržen. Výrazný rozdíl oproti Matyášovu průvodu představuje účast svatojiřské abatyše následující císařovnu a manželek nejvyšších zemských úředníků, které jdou vždy po dvojicích na závěr průvodu. Přesné pořadí nejdůležitějších osob v průvodu k hlavnímu oltáři ilustruje následující tabulka, sestavená podle Závětova popisu korunovace.

²³⁵ Srov. K. PAŘÍZKOVÁ, *Pražská korunovace krále Matyáše dne 23. května 1611*, s. 350.

Tabulka č. 1: Schéma průvodu z kaple sv. Václava k hlavnímu oltáři podle Závěty²³⁶

PRŮVOD Z KAPLE PŘED OLTÁŘ		
procesí duchovních		
pražský arcibiskup Jan Lohelius (následovaný dvěma nejmenovanými kněžími)		
purkrabí hradeckého kraje Kašpar Kaplíř ze Sulevic	žezlo nejvyšší písař Jan z Klenového a z Janovic	karlštejnský purkrabí Adam starší Hrzán z Harasova
karlštejnský purkrabí Jindřich Matyáš hrabě z Thurnu	jablko nejvyšší zemský sudí Jiří z Talmberka na Jankově	nejvyšší dvorský sudí Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka
nejvyšší kancléř Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic	koruna nejvyšší pražský purkrabí Adam ze Šternberka	nejvyšší hofmistr Adam mladší z Valdštejna
pětikostelský biskup Jan Biber	císařovna Anna Tyrolská	vídeňský biskup Melchior Klesl
	svatojiřská abatyše Žofie Albínka Helfenburku	
žena nejvyššího pražského purkrabího Marie Maxmiliána ze Šternberka		žena nejvyššího hofmistra Johana Emilie Valdštejnská ze Žerotína
žena nejvyššího zemského sudího Markéta z Talmberka		žena nejvyššího kancléře Polyxena Lobkovická z Pernštejna
žena nejvyššího dvorského sudí Lucie Otýlie Slavatová z Hradce		žena karlštejnského purkrabí Zuzana Alžběta hraběnka z Thurnu
žena nejvyššího písaře Alžběta z Klenového a z Janovic		žena purkrabího hradeckého kraje Eva Kaplířová ze Slavkova

²³⁶ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. BIIv–BIIIr.

4.1.4. Požehnání královny

Poté, co celé procesí dorazilo k hlavnímu oltáři do presbytáře, si císařovna Anna „do Majestátu svého kleknouti ráčila“ a nejvyšší zemští úředníci mezitím položili královské insignie na hlavní oltář. Poté císař Matyáš s říšskou korunou na hlavě vstal ze svého trůnu, do pravé ruky si vzal jablko a do levé žezlo, které před ním v průvodu nesli jeho dva komorníci. Společně s Matyášem vstala ze svého trůnu i Anna, k hlavnímu oltáři vedená svými dvěma biskupy a následovaná svatojiřskou abatýší, přičemž kráčela vedle svého manžela. Poté si císařský pár klekl po pravé straně oltáře a císař Matyáš pražského arcibiskupa požádal: „*Důstojný Otče, žádáme, abyste manželky naši nejmilejší Nám od Boha dané posvětili, a ji Korunou Královskou okrášlili a poctili, ke Cti a Slávě Spasitele našeho Krista Ježíše.*“²³⁷ Po vyslovení této žádosti se císař vrátil ke svému trůnu, kde předal jablko se žezlem zpět pod ochranu svým komorníkům hrabatům z Fürstenbergu.²³⁸

Císařovna Anna zůstala klečel před hlavním oltářem, z každé strany obklopená jedním ze zmíněných dvou biskupů ve stejné pozici. Za ní klečela svatojiřská abatýše. Stejně tak poklekl i pražský arcibiskup spolu s ostatními duchovními a všemi přítomnými lidmi v kůru a začal obřadně přednášet litanie. Když se dostal k veršům, na které se mělo odpovědět „*Tě prosíme uslyš nás*“, povstal a začal nad císařovnou hlasitě zpívat dvě požehnání: „*Aby tuto za Královnu vyvolenou, a kteráž korunovaná býti má, požehnati ráčil.*“ a „*Aby tuto za Královnu vyvolenou, a kteráž korunovaná býti má, požehnati a posvětili ráčil.*“²³⁹ Přitom držel v pravé ruce arcibiskupskou berlu. Chór pokaždé odpovídal: „*Tě prosíme uslyš nás.*“ Po pronesení těchto dvou veršů arcibiskup opět poklekl a celou litanii dokončil. Poté si znovu stoupl a nad stále klečící císařovnou Annou pronesl následující světící modlitbu: „*Všemohoucí věčný Bože tuto Služebnici tvou Annu Nebeským požehnáním posvěť, a kterouž tu pomoci Království za Královnu zvolujeme, tvá Moudrost ať všudy vyučuje, a Církev tvá ji za věrnou Služebnici ať vždycky poznává. Skrze téhož Pána našeho Ježíše Krista.*“²⁴⁰ Po dokončení modlitby začal arcibiskup pronášet slavnostní prefaci a kůr mu při tom odpovídal. Dialog mezi arcibiskupem a kůrem probíhal následovně. Nejprve arcibiskup

²³⁷ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. BIIIr.

²³⁸ Tamtéž, fol. BIIIr–v.

²³⁹ Tamtéž, fol. BIIIv.

²⁴⁰ Tamtéž.

vyslovil: „*Amen. Po všechny věky věků.*“ a kůr na to reagoval „*Amen.*“ Dále arcibiskup pravil: „*Pán Bůh s vámi.*“ a kůr odpověděl „*I s Duchem tvým.*“ Potom arcibiskup řekl: „*Vzhůru srdce.*“ a kůr na to „*Máme tu Pánu Bohu.*“ Závěrem dialogu arcibiskup pronesl větu: „*Díky vzdejme Pánu Bohu našemu.*“ a kůr odpovídal slovy „*Hodné a spravedlivé jest.*“²⁴¹

Ačkoli Karlův korunovační řád předepisuje, že při pronášení litaní má zvolený panovník ležet tváří k zemi, klečela Anna stejně jako Matyáš při své pražské korunovaci na dolejší stupni před oltářem. Stejně jako v případě Matyášova korunovačního obřadu se také Annina aklamace pronášená nejvyšším pražským purkrabím odehrála až později, konkrétně před tím, než se pražský arcibiskup, nejvyšší pražský purkrabí a svatojiřská abatýše chystali vložit císařovně na hlavu svatováclavskou korunu.²⁴²

Poté obřad následoval vyslovením další arcibiskupovy modlitby: „*Jistě hodné a spravedlivé jest, dobré a spasitelné, abychom my tobě vždycky a na každém místě díky vzdávali Pane Svátý Otče, všemohoucí věčný Bože, kterýž všech dobrých věcí původem jsi, a je rozdáváš, i všechna Požehnání štědře vyléváš, vylej také na tuto Služebnici tvou Královnu Annu hojnost požehnání tvého, a kterou jest sobě Lid na Zemi vyvolil, i z toho se že jim představená jest raduje, ty Pane vylitím na ní požehnání, a vyvolení tvého z Nebe rozhojní. Propůjč ji Pane moci a možnosti při správě, v Radě velikosti, moudrosti, rozšafnosti, a rozumu hojnost, Náboženství a pobožnosti ostříhání, aby hodná byla požehnání a rozmnožení, a navštívená ve jménu jako Sára, plodná učiněná jako Rebeka, proti všem všech nepravosti činitelům upevněná jako Judita, a k správě Království vyvolená jako Ester. A jakž se lidská křehkost ji požehnati snaží, tak aby tím víceji vnitřní Nebeskou rosou naplněná byla. A jenž se od nás vyvoluje a požehnáva za Královnu, aby od tebe zasloužila obdržeti věčnou a neskonalou odměnu. A jakž se od Lidí vyvyšuje podle jména, aby od tebe vyvýšená byla v skutcích a v víře, Rač ji také Moudrosti tvé rosou naplniti, kterouž David svatý přijal v zaslíbení, a Syn jeho Šalamoun v obohacení. Buď ji Pane za Pancíř proti všem nepřátelským ranám, v protivěnstvích za štít, v štěstí za moudrost, v ochraňování za věčnou Pavězu, aby Pokoje následovala, Lásku milovala, varovala se vši nepobožnosti, mluvila spravedlnost, ostříhala pravdu, Ctitelkyně byla spravedlnosti a pobožnosti, milovnice*

²⁴¹ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. BIIIv–BIVr.

²⁴² Strov. K. PAŘÍZKOVÁ, *Pražská korunovace krále Matyáše dne 23. května 1611*, s. 351.

Náboženství, tak aby v tomto věku nynějším živa a zdráva jsauc za mnohá Léta, v budoucím onom věčném na věky věkův, bez konce se radovala skrze Krista Ježíše Pána našeho, etc.“²⁴³

Při srovnávání jednotlivých řečí a modliteb vyslovených arcibiskupem nad budoucí korunovanou královnou Annou Tyrolskou a její předchůdkyní Marií Španělskou zaznamenáme jisté podobnosti. Po příchodu k hlavnímu oltáři pronesl Maxmilián II. k arcibiskupovi žádost, aby byla jeho manželku korunovaná, stejně jako to v roce 1616 provedl Matyáš v případě své choti Anny Tyrolské. Co se týče pronášených litaní a arcibiskupových požehnání, tak se až na drobné odlišnosti latinské texty v obou případech shodují. Arcibiskupova modlitba uzavírající slavnostní prefaci měla u obou korunovaných královen zcela stejné znění. Tento fakt tedy také dokazuje domněnku, že při pořádání korunovačního obřadu Anny Tyrolské se vycházelo z popisu korunovace její předchůdkyně na českém trůnu.²⁴⁴ Výrazné odlišnosti pozorujeme až při problematickém aktu pomazání, kterému se budeme věnovat v další podkapitole.

4.1.5. Pomazání královny

Po odříkání této modlitby se císařovna Anna odebrala „do *Majestátu svého*“ vedená vídeňským a pětikostelským biskupem a následovaná svatojiřskou abatyší, kam se opět usadila. Při tom se ve Svatovítském chrámu rozezněla hudba a začal se zpívat introit, čímž byla zahájena korunovační mše. Dále následovaly zpěvy *Kyrie Eleison* a *Et in terra* a kněz Blažej Alexius poté zpíval při oltáři epištoly. Když se začalo zpívat *Aleluja*, utichla hudba a císařovna byla znovu biskupy odvedena k hlavnímu oltáři, před který znovu poklekla. Poté, co byla „ku *Pomazání k tomu od Panny Kněžny hotovená*“, přistoupil pražský arcibiskup k císařovně pomazání posvátným olejem nejprve na pravé ruce a pak na plecích, při čemž odříkával následující modlitbu začínající slovy *Spiritus sancti gratiam humilitatis nostra: „Ducha Svatého milost skrze službu poniženosti naši, na tebe hojně vstoupiti rač, aby, jakož jsi Rukama našima, ačkoli nehodnými, Olejem hmotným zevnitř pomazána, a tučnosti oplýváš, tak neviditedlnou milosti jeho naplněná byla, a v vnitřnostech tvých roztučněla. Anobř*

²⁴³ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. BIVr–v.

²⁴⁴ NA, f. SM, sign. K1/23, inv. č. 1580, k. 1053, Korunovace královny Anny 1615–1616.

*také jsouci vždycky dokonale jeho duchovním pomazáním obdařená, všechny nenáležitě a neslušné věci od mysli své odvracela, a je opomítati se vynaučila, i šetřila, aby o tom což by užitečného Duši tvé bylo přemejšleti, toho sobě žádati, a skutkem vykonávati mohla, s pomocí Pána našeho Ježíše Krista, kterýž s Bohem Otcem živ jest a kraluje navěky. Amen.*²⁴⁵

Karlův korunovační řád při královnině obřadu nepředepisuje vyslovení přísahy, proto také žádná neproběhla. Jinak tomu bylo u Matyáše, který ji jako nastupující český král musel učinit českým stavům vkleče přímo před oltářem. Dále je v Karlově řádu jasně dáno, že slavnostní přenesení svatého oleje²⁴⁶ z kaple sv. Václava provádí dva opati s mitrami na hlavě. Ačkoli je Závětův popis císařovna obřadu velmi podrobný, vůbec se o tomto rituálu nezmiňuje. Ani v případě Matyáše nemáme žádné záznamy o tom, jakým způsobem byl posvátný olej k pomazání krále na hlavní oltář přinášen. Buď mohl být u hlavního oltáře připraven ještě před samotným začátkem korunovace, nebo byl donesen procesím duchovních vycházejícím od kaple sv. Václava. Přitom se jednalo o velmi významný prvek umožňující vykonání králova pomazání, který navíc budoucího panovníka zřetelně propojoval se zemským patronem.²⁴⁷

Podle Karlova korunovačního řádu měla být královna pomazána pražským arcibiskupem na hlavě do podoby kříže, na hrudi a na lopatkách. K tomuto účelu měly být její šaty a košile ve předu i vzadu až k pasu rozstřižené.²⁴⁸ Tento předpis o speciálně upraveném rouchu k účelu pomazání byl zachován v případě Žofie Bavorské, Marie Habsburské i Anny Tyrolské a dá se předpokládat, že nejspíše i u Anny Jagellonské a Marie Španělské. Přitom královnám s upravováním oděvu před pomazáním pomáhala svatojiřská abatyše, zatímco v případě králů měl tuto službu na starosti nejvyšší komorník. Naproti tomu se u korunovačního obřadu Žofie dozvídáme, že byla pomazána pouze na prsou a na zádech. Anna Jagellonská podstoupila akt pomazání na krku a na zádech a Anna Tyrolská dokonce na jen na pravé ruce a na prsou. Z toho vyplývá, že nařízení Karlova řádu nebyla striktně dodržována a v průběhu doby se značně proměnila, neboť ve všech případech počínaje Žofií Bavorskou neprobíhalo předepsané pomazání na hlavě. S touto novinkou se setkáváme i v případě králů poprvé

²⁴⁵ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. Cr.

²⁴⁶ Blíže o svatém liturgickém oleji, který byl při královských korunovacích nahrazen křížmem, viz J. HRBEK, *České barokní korunovace*, s. 92 a pozn. č. 292.

²⁴⁷ Srov. K. PAŘÍZKOVÁ, *Pražská korunovace krále Matyáše dne 23. května 1611*, s. 352.

²⁴⁸ J. KUTHAN – M. ŠMIED (edd.), *Korunovační řád českých králů*, s. 257.

u Maxmiliána II. a přirozeně tak i u Annina manžela Matyáše. Annino pomazání na pravé ruce lze dát do souvislosti s pomazáním jejího manžela Matyáše v roce 1611. Ani tehdy však nebylo ustanovení Karlova řádu respektováno, neboť místo pomazání obou rukou pomazal kardinál Ditrichštejn z obou stran křížem jen Matyášovu pravou paži až k lokti. Přitom byl tento rituál, který měl původně probíhat odděleně od pomazání ostatních částí těla, klíčovým prvkem korunovačního obřadu, jednak připomínal kněžské svěcení, a navíc sloužil k posvěcení vlády budoucího panovníka.²⁴⁹

Když arcibiskup dokončil modlitbu, tak k císařovně přistoupila svatojiřská abatyše, aby jí z těla bavlněnou látkou setřela posvátný olej. Arcibiskup stojící proti císařovně při tomto aktu pronášel další modlitbu *Deus, qui solus* znějící: „*Bože, kterýž sám jsi nesmrtelný, a v světle nepřístupitelném obýváš, jehožto opatrnost v řízení svém nikdy zmýlená nebývá, kterýž jsi učinil ty věci, jež jsou budoucí, a nazýváš to co není jako to co jest, kterýž pyšné dle spravedlivého řízení tvého z Knížetství sázíš, a pokorné vyvyšovati ráčíš, nevypravitedlné[ho] milosrdenství tvého pokorně prosíme, aby jakož jsi Královnu Ester pro dobré Lidu Izraelského zproštěním z vazby k společnosti Manželství a Království Krále Asvera přivedl. Tak i Služebnici této tvé Anně skrze pokorné naše požehnání, pro dobré lidu Křesťanského, k hodné a vyvýšené společnosti Krále našeho, a k účastnosti jeho Království přijíti den, tak aby v Manželství Královském počestné a s studem se chovajíc, té nejbližší Panenství Koruny dosáhnouti mohla. A žádostivá jsem tobě Pánu Bohu živému a pravému ve všem a nadevšecko se líbiti, skrze vnuknutí tvé, to, což tobě libezného jest, celým srdcem vykonávala, skrze Ježíše Krista.*“²⁵⁰ Po vyslovení modlitby poodešla císařovna doprovázená vpředu nejvyšším hofmistrem Adamem z Valdštejna za hlavní oltář, „*kdež všecko obestříno bylo*“. Zde ji svatojiřská abatyše z těla „*dokonce Solí a Žemličkou*“ setřela zbytky posvátného oleje a osušila ji bavlněnou látkou. Potom císařovně zapnula šaty na rukou a kolem krku a korunovační obřad mohl důstojně pokračovat.²⁵¹

Vlastní akt stírání posvátného oleje z těla pomazaného krále či královny probíhal u Anny a Matyáše zcela odlišně. Matyáš byl nejprve dvěma biskupy odveden za hlavní

²⁴⁹ Srov. K. PAŘÍZKOVÁ, *Pražská korunovace krále Matyáše dne 23. května 1611*, s. 353; J. HRBEK, *České barokní korunovace*, s. 98.

²⁵⁰ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. Cv–CIIr.

²⁵¹ Tamtéž, fol. Cr–CIIr.

oltář a tam mu pak z těla posvátný olej setřel ostráhomský biskup. V protikladu k tomu Anna tento rituální obřad podstupovala nadvakrát, nejprve před oltářem při arcibiskupem pronášené světící modlitbě a poté za oltářem. V obou případech ho prováděla svatojiřská abatyše, která měla navíc za úkol náležitě královně upravit její šat, aby zbožná císařovna Anna nebyla odhalena déle, než to bylo nezbytně nutné. U Anny navíc tento akt proběhl bezprostředně po pomazání ještě před předáním korunovačních insignií od pražského arcibiskupa. Naproti tomu při korunovaci Matyáše bylo obřadné otírání provedeno až po předání odznaků vlády těsně před jeho intronizací, což bylo nejspíše umožněno tím, že mu posvátný olej nestékal po těle.²⁵²

Popis Anniny korunovace podle Jiřího Závěty se v bodě týkajícím se rituálu pomazání královny výrazně odlišuje a zcela rozchází se záznamem její korunovace, uloženém v Národním archivu.²⁵³ Součástí tohoto záznamu je totiž popis korunovace její předchůdkyně Marie Španělské sloužící jako předloha pro přípravu Annina korunovačního obřadu, podle kterého se korunovace Anny Tyrolské měla odehrát. Z tohoto pramene se dozvídáme, že Marie Španělská byla dvěma biskupy odvedena k hlavnímu oltáři, poté k ní přistoupil pražský arcibiskup a požehnal ji příslušnými modlitbami. Znění těchto modliteb se však naprosto shoduje s těmi, které byly arcibiskupem pronášeny při Annině pomazání, bylo jen přehozené jejich pořadí. Nejprve měl žehnající arcibiskup vyslovit modlitbu *Deus, qui solus*, a poté modlitbu začínající slovy *Spiritus sancti gratiam humilitatis nostra*. Poté následuje Mariina korunovace, kdy podle tohoto záznamu je Marii nejprve předáno žezlo s jablkem a až poté na hlavu vsazena koruna. Pak následuje aklamační otázka od nejvyššího purkrabího a královnina intronizace shodující se se Závětovým popisem.

Co se týče dalšího průběhu korunovace, dochází zde ke klíčovému rozkolu mezi prameny. Dochovaný záznam totiž popisuje, že během zpěvu slavnostního *Te Deum laudamus* odešla královna v doprovodu bavorské vévodkyně na jakési zvláštní místo bohatě vyzdobené vzácnými tapisériemi se zlatými výšivkami a zdobením, kde královnu pomazala svatým olejem svatojiřská abatyše.²⁵⁴ Toto tvrzení se sice shoduje s výše popsány instrukcemi pro abatyši svatojiřského kláštera uloženými ve stejném fondu, ale kromě Závěty se rozchází i s oficiálním popisem Mariiny

²⁵² Srov. K. PAŘÍZKOVÁ, *Pražská korunovace krále Matyáše dne 23. května 1611*, s. 355–356.

²⁵³ NA, f. SM, sign. K1/23, inv. č. 1580, k. 1053, Korunovace královny Anny 1615–1616.

²⁵⁴ Tamtéž.

korunovace v edici Sněmů českých.²⁵⁵ Sněmy české totiž uvádí, že Mariino pomazání předchází předání korunovačních insignií a o žádné speciální úloze abatyše se při tomto rituálu nezmiňují. Můžeme se tedy jen domnívat, odkud se v záznamu Mariiny korunovace uloženém v Národním archivu vzala část o abatyši, když se jeho pisatel evidentně nedržel sněmovních záznamů. Je možné, že se snažil o zdůraznění úlohy abatyše při korunovační ceremonii, k čemuž vytvořil i již zmíněné instrukce pro abatyši. Jestli tak skutečně Mariina korunovace proběhla, zůstává otázkou. Přikláním se k teorii, že Mariino pomazání nejspíše podle tradice provedl pražský arcibiskup, tak, jak je to zakotveno v Karlově korunovačním řádu a jak to popisuje i historikograf Matyášova královského dvora Jiří Závěta ze Závětic v případě Anny Tyrolské.

4.1.6. Korunování královny a odevzdání insignií

Poté, co svatojiřská abatyše upravila císařovně oděv, byla Anna Tyrolská znovu vedená dvěma biskupy a vpředu nejvyšším hofmistrem Království českého před hlavní oltář, kde opět poklekla. Mezitím svatojiřská abatyše vzala z hlavního oltáře královskou korunu a podala ji nejvyššímu pražskému purkrabímu Adamovi ze Šternberka, jenž ji předal pražskému arcibiskupovi. Poté se nejvyšší pražský purkrabí otočil k přihlížejícím zástupcům stavů českého království a vznesl k nim aklamační otázku: „*Poněvadž jest to Pán Bůh všemohoucí z milosti své Svaté dáti ráčil, že Její Milost Římská Císařovna, Uherská a Česká Královna, Paní nás všech Nejmilostivější za Královnu Českou Bůhdá šťastně korunovaná nyní býti míti ráčí. Protož Vašich Milostí a vás všech Tří Pánův Stavův Království Českého, podle chvalitebného, starobylého způsobu a obyčeje se ptám, jestli Vašich Milostí všech jednomyslná vůle, aby Její Milost korunovaná býti ráčila. Račte se ohlásiti, že jest.*“²⁵⁶ Na to stavové hlasitě a souhlasně odpověděli, že: „*Jest, jest, jest.*“ V tomto okamžiku nic nebránilo tomu, aby se přistoupilo k samotnému korunovačnímu aktu. Pražský arcibiskup společně se svatojiřskou abatyší a nejvyšším pražským purkrabím vložili na hlavu císařovny Anny svatováclavskou korunu a korunovali ji tak českou královnou. Přitom arcibiskup pronášel tato slova modlitby *Accipe Coronam Regalis excellentiae*, která v Závětově českém překladu zní:

²⁵⁵ *Řád a vypsání české korunovací krále Maxmiliána II. a jeho manželky, královny Marie, v Praze, in: Sněmy české III. 1558–1573, č. 78, s. 154–155.*

²⁵⁶ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. CIIr.

„Přijmi Korunu Královské vyvýšenosti, aby znala, že jsi spoluúčastná Království, a Lidu Božímu vždycky dobře činiti a raditi hled', a čím k vyššímu Důstojenství přicházíš, tím více poníženost miluj, a ji ostříhej v Kristu Ježíši Pánu našem.“²⁵⁷

Ačkoli se Karlův korunovační řád v případě korunovace královny o žádné aklamaci nezmiňuje, z pramenů se dozvídáme, že proběhla již při korunovaci Anny Jagellonské a Marie Španělské. V případě korunovace krále se dle Karlova korunovačního řádu měla aklamace odehrát po litaniích, což však nebylo dodrženo ani Matyášem, ani u příslušných královen. Všechny aklamace byly pronášeny z úst nejvyššího pražského purkrabí bezprostředně před vkládáním koruny na hlavu budoucího krále či královny. Purkrabí se svou otázkou přítomných zástupců stavů ptal, zda s korunovací souhlasí a stanou se dobrovolně královými či královninými poddanými. Oproti královnině korunovaci se při králově purkrabí obrátil i na krále, který musel stavům slíbit dodržování zemského zřízení, stavovských práv a pořádku v zemi.²⁵⁸

Vzápětí po slavnostním aktu vkládání koruny na císařovninu hlavu vzala svatojiřská abatýše z hlavního oltáře zbylé korunovační insignie. Zlaté jablko předala do rukou nejvyššímu zemskému sudímu Jiřímu z Talmberka na Jankově a zlaté žezlo odevzdala nejvyššímu písaři Janovi z Klenového a z Janovic. Ti pak klenoty předali pražskému arcibiskupovi, který císařovně vložil do pravé ruky zlaté jablko a zlaté žezlo do ruky levé za odřikávání těchto slov modlitby *Accipe virgam virtutis*: „Vezmi Hůl Spravedlnosti, a buď Chudým milosrdná a přívětivá, o Vdovy a Sirotky nejpilnější péči měj, tak aby Bůh všemohoucí rozmnožil tobě milost svou, kterýž živ jest a kraluje na věky věkův.“²⁵⁹ Po ceremoniálním předání insignií byla císařovna Anna ozdobená korunovačními klenoty odvedena dvěma biskupy a za nimi kráčející svatojiřskou abatýší ke svému trůnu.²⁶⁰

Karlův korunovační řád v souvislosti s předáváním korunovačních klenotů královně předepisuje nejprve odevzdání žezla a prutu, poté prstenu a nakonec arcibiskupem požehnané koruny.²⁶¹ Při Annině korunovaci však došlo k jistým

²⁵⁷ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. CIIv.

²⁵⁸ Srov. K. PAŘÍZKOVÁ, *Pražská korunovace krále Matyáše dne 23. května 1611*, s. 355.

²⁵⁹ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. CIIv.

²⁶⁰ Tamtéž, fol. CIIr–v.

²⁶¹ J. KUTHAN – M. ŠMIED (edd.), *Korunovační řád českých králů*, s. 257–259.

obměnám. Jednak proběhlo předání insignií v opačném pořadí, nejprve koruna a potom žezlo, ale zcela chybí zmínka o prstenu a naopak je královně předáváno i jablko, jako v případě krále. Závěta sice nezmiňuje, že by byla Anně koruna pokládána na nepokrytou hlavu s rozpuštěnými vlasy, jak to známe například z popisu korunovace Žofie Bavorské, ale dá se to předpokládat i pro ni. V případě korunovace Marie Španělské předávala svatojiřská abatyše korunu nejprve nejvyššímu komorníkovi, kdežto u Anny se prostředníkem stal nejvyšší purkrabí. Ačkoli Žofii Bavorské a Anně Jagellonské vkládal korunu na hlavu jen samotný pražský arcibiskup, popřípadě olomoucký biskup, Marii Španělskou korunoval pražský arcibiskup ve spolupráci s olomouckým a vratislavským biskupem a nejvyšším purkrabím. U Anny Tyrolské nahradila dva biskupy svatojiřská abatyše. Naproti tomu vložení koruny na hlavu Matyáše při jeho pražské korunovaci v roce 1611 probíhalo sice dle Karlova řádu až po předání odznaků vlády, ale vykonával ho olomoucký biskup za asistence vídeňského a ostříhomského biskupa a nejvyššího purkrabí. Oproti Annině korunovaci proběhlo v případě Matyáše rituální obětování a vykoupení svatováclavského meče.²⁶²

Obřad pokračoval tím, že k císařovně Anně stojící před svým trůnem s královskými insigniemi přistoupil pražský arcibiskup, kleknul si po levé straně trůnu, na nějž položil knihu evangelia a intronizoval ji následujícími slovy: „*Stůj a zdrž od tohoto času místo toto, kteréž tobě od samého Pána Boha odevzdané jest skrze mocnost všemohoucího Boha, a skrze toto přítomné od Nás všech, totiž Biskupův a jiných Služebníkův Božích jeho tobě odevzdání. A jakž tyto Duchovní Osoby blíže Posvátného Oltáře přistojící spatřuješ, tak jim v místech náležitých větší počestnost prokazovati pamatuj, dokavad' Prostředník ten mezi Bohem a Lidmi tebe za Prostřednici mezi Duchovním a Obecním Lidem na tomto Královském Majestátu utvrzovati bude, a potom v věčném Království s sebou kralovati dá, Ježíš Kristus Pán náš, Král Králův, a Pán Panujících, kterýž s Bohe[m] Otce[m] i Duche[m] S[vatým] požehnaný navěky kraluje.*“²⁶³

Po vyřčení těchto slov začal pražský arcibiskup zpívat *Te Deum laudamus* a ve Svatovítském chrámu se začalo troubit, bubnovat a znovu se rozezněly varhany. Stejně jako na Pražském hradě, tak i ve všech pražských kostelech se za zvonění zvonů

²⁶² Srov. K. PAŘÍZKOVÁ, *Pražská korunovace krále Matyáše dne 23. května 1611*, s. 354–355.

²⁶³ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. CIIIr.

zpívalo *Te Deum* a konaly se modlitby za novou českou královnu. Vojáci na Pražském hradě zahájili střelbu z jedenadvaceti děl. Císařovna Anna poté odevzdala zlaté jablko zpět do rukou nejvyššímu zemskému sudímu a zlaté žezlo nejvyššímu písaři, kteří společně s ostatními nejvyššími zemskými úředníky stáli po pravé straně císařovna trůnu, „*sama pak v Majestátu kleknouti ráčila*“.²⁶⁴

Pořadí a znění modliteb vyslovených arcibiskupem při Annině korunovaci a slov pronášených při její intronizaci se opět shoduje s Marií Španělskou.²⁶⁵ Podle Karlova korunovačního řádu měla být královna ke svému trůnu dovedena šlechtici, přidržujícími její korunu, následovanými svatojiřskou abatýší.²⁶⁶ Při Annině korunovaci jsou však zmiňováni místo šlechticů dva biskupové. Na rozdíl od Anniny korunovace probíhalo při korunovačním obřadu Matyáše po jeho slavnostním nastolení holdování stavů králi za zpěvu slavnostního *Te Deum laudamus* od kardinála Ditrichštejna. To se přirozeně při královnině korunovaci neodehrálo stejně jako následné pasování rytířů svatováclavským mečem, jelikož to není zakotveno v Karlově korunovačním řádu pro královnu. Dále se také Závěta nezmiňuje o tom, že byl přítomný lid sborově zpíval staročeskou píseň *Hospodine, pomiluj ny* jako v případě Matyáše. Bubnování a střelením se všemu lidu království dávalo najevo, že právě proběhla korunovace nové české královny.²⁶⁷

4.1.7. Obětování, přijímání a konec obřadu ve Svatovítském chrámu

Po skončení *Te Deum laudamus* se při oltáři pokračovalo zpěvem evangelia, což bylo svěřeno předepsanému knězi Janu Syrtovi z Lerchenfelzu. Když byl zpěv dokončen, přinesl vídeňský biskup Melchior Klesl knihu evangelia k políbení nejprve císaři Matyášovi, poté císařovně Anně a nakonec vratislavskému biskupovi arciknížeti Karlovi Habsburskému, přičemž byla zpívána modlitba *Páně*. Korunovační mše vrcholila rituálem obětování, kdy císařovna Anna s královskou korunou na hlavě přivedená k hlavnímu oltáři z každé strany jedním biskupem a následována svatojiřskou abatýší obětovala pražskému arcibiskupovi zlatý groš. Po návratu zpět k trůnu pomohli

²⁶⁴ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. CIIIr.

²⁶⁵ NA, f. SM, sign. K1/23, inv. č. 1580, k. 1053, Korunovace královny Anny 1615–1616.

²⁶⁶ J. KUTHAN – M. ŠMIED (edd.), *Korunovační řád českých králů*, s. 261.

²⁶⁷ Srov. K. PAŘÍZKOVÁ, *Pražská korunovace krále Matyáše dne 23. května 1611*, s. 355–357.

nejvyšší kancléř Království českého a svatojiřská abatyše císařovně Anně sejmout z hlavy královskou korunu, kterou pak po zbytek obřadu střežil nejvyšší kancléř stojící po levé straně trůnu. Stejně tak si císařskou korunu z hlavy sňal i Matyáš za pomoci císařského dvorského rady a dědičného šenka Jindřicha z Limburka. Po obětování byla zpívána modlitba *Agnus Dei* neboli *Beránku boží*, při které pražský arcibiskup přistoupil k císaři i císařovně a dal jim „*Pacem ku políbení*“. V tu chvíli se podruhé ozvala střelba z děl. Nyní nadešel čas vykonat přijímání, ke kterému byla císařovna Anna opět dvěma biskupy odvedena k hlavnímu oltáři, na jehož třetí stupeň poklekla a „*Velebnou Těla Páně Svátost*“ přijala. Přitom byla před císařovnou Annou držena nejvyšším pražským purkrabím a nejvyšším hofmistrem Království českého vyšívaná bílá roucha.²⁶⁸

Je zajímavé, že se *Závěta* ve svém tisku vůbec nezmiňuje o obětinách Chrámu sv. Víta v podobě zlatého a stříbrného bochníku chleba a zlatém a stříbrném soudku vína, které při své pražské korunovaci v roce 1611 Matyáš předal kardinálovi z Ditrichštejna. Naproti tomu se dozvídáme, že císařovna Anna obětovala „pouze“ jeden zlatý groš. Obětování stříbrného bochníku chleba, stříbrnice plné vína a určitého finančního obnosu bylo předepsáno již v Karlově korunovačním řádu, který však počítal se současnou korunovací krále a královny.²⁶⁹ S těmito obětinami se setkáváme například při korunovaci Marie Habsburské, která obětovala dva pozlacené bochníky nebo u Anny Jagellonské, která obdobně jako předchozí den její choť obětovala chrámu pozlacený sud vína, dva pozlacené bochníky chleba a zlaté peníze. Naopak při popisu obřadu Marie Španělské se o těchto obětinách vůbec nemluví. A jelikož byla korunovační ceremonie Anny Tyrolské pořádána podle záznamu Mariiny korunovace, dalo by se předpokládat, že právě proto se s bochníčky chleba a soudky vína neseťkáváme ani u Anny.

Karlův korunovační řád stanovuje, že král s královnou mají přijímat podobojí. Tento rituál, který krále znovu stavil na roveň biskupům, byl přejet z francouzského korunovačního řádu. Před přijímáním si král i královna museli sejmout z hlavy svatováclavskou korunu, která před nimi byla následně nesena k oltáři. V případě Anny tak bylo učiněno před začátkem modlitby *Agnus Dei*, u Matyáše až po jejím odzpívání. *Závětův* popis přijímání Anny i Matyáše se kupodivu shoduje. U obou je zdůrazněno,

²⁶⁸ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. CIIIv.

²⁶⁹ J. KUTHAN – M. ŠMIED (edd.), *Korunovační řád českých králů*, s. 263.

že přijali jen tělo Páně, přičemž před nimi musela být držena roucha, v případě Matyáše červená přidržívaná nejvyšším pražským purkrabím a nejvyšším sudím, u Anny bílá držená nejvyšším pražským purkrabím a nejvyšším hofmistrem. Na otázku proč tomu tak bylo, se pokusila odpovědět Kateřina Pařízková. Ta ve své práci přišla s teorií, že tato plátna měla zakrývat Matyášovo skutečné přijímání podobojí tak, aby neprovokoval přítomné katolické pány. Je tedy vcelku možné, že i Anna Tyrolská přijala po jeho vzoru tělo i krev Páně.²⁷⁰ Předpis Karlova řádu o přijímání podobojí byl zachován při korunovaci Žofie Bavorské, naopak v případě korunovace Vladislava II. Jagellonského a Ferdinand II. je známo, že přijímali pouze pod jednou.

Vykonáním výše zmíněných obřadů a modliteb byla korunovační ceremonie v Chrámu sv. Víta dokončena. Následoval průvod všech přítomných účastníků z chrámu vedoucí zpět do síní Pražského hradu k vystrojené hostině. V čele procesí kráčeli stavové Království českého, za nimi císařští dvořané s císařskými trubači hlasitě troubícími a na bubny bubnujícími a vratislavský biskup arcikníže Karel Habsburský. Dále podle stejného pořadí, které kopírovalo ranní řazení korunovačního průvodu, odcházeli heroldi, dvě vedle sebe jdoucí hrabata z Fürstenbergu nesoucí jablko a žezlo a císařský dědičný šenk Jindřich z Limburka odnášející zlatohlavový polštář, na nějž se kladla císařská koruna. Pak šli dvorský maršálek s obnaženým mečem a císař Matyáš s císařskou korunou na hlavě, následování vyslanci španělského, benátského a florentského dvora. Poté pokračovali nejvyšší zemští úředníci Království českého a jako poslední nejvyšší hofmistr Adam mladší z Valdštejna. Císařovna Anna s královskou korunou na hlavě držící v pravé ruce žezlo a v levé ruce jablko byla až ke dveřím Chrámu sv. Víta doprovázená vídeňským a pětikostelským biskupem a svatojiřskou abatyší. Po opuštění chrámu šla směrem ke Starému královskému paláci sama za nejvyšším hofmistrem Království českého přes bohatě bílým a červeným sukнем vyzdobenou pavlač pod místností komorního soudu spojující Starý královský palác s katedrálou sv. Víta. Přitom zněla hlasitá salva z císařských děl i střelení z davu shromážděného před palácem pod příslušnými praporci pražských měst.²⁷¹

Na rozdíl od Annina průvodu, který z katedrály odcházel před jednou hodinou odpoledne, se ten Matyášův na cestu do Starého královského paláce vydal až v pět

²⁷⁰ Srov. K. PAŘÍZKOVÁ, *Pražská korunovace krále Matyáše dne 23. května 1611*, s. 357–358.

²⁷¹ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. CIIIv–CIVr.

hodin odpoledne. To bylo samozřejmě dáno odlišným začátkem jeho korunovace. Při porovnání délky obou korunovačních obřadů včetně průvodů z a do katedrály je velice zajímavé, že Annin trvajících od devíti hodin ráno do jedné odpoledne probíhal o hodinu déle než Matyášův, konaný od dvou do pěti hodin odpoledne. Ze Závětova tisku se bohužel nedozvídáme, zda při Annině průvodu ze Svatovítského chrámu byly mezi přítomný lid shromážděný před katedrálou rozhazovány nějaké slavnostně ražené mince, jako v případě Matyáše. Stejně jako Anna se i Matyáš při své korunovaci zdržel v místnosti Zemských desek, kde strávil skoro hodinu.²⁷²

Císařovna Anna se nejprve odebrala za císařem Matyášem do královské komnaty „*kteřáž při Dskách Zemských drahými Čalouny obestrína a ozdobena byla*“. Zde si Matyáš převlékl své císařské roucho a sňal z hlavy císařskou korunu, kterou společně s žezlem a jablkem v této komnatě zanechal. Stejně tak si císařovna Anna odložila královskou korunu a žezlo s jablkem a všechny tyto korunovační klenoty předala nejvyšším zemským úředníkům. Po převlečení se císařský pár vydal společně z královské komnaty dolů do Vladislavského sálu²⁷³ a odtud do Staré sněmovny, místnosti zemského soudu, kde se konala velkolepá korunovační hostina. Před císařovnou Annou bylo pak v pokračujícím průvodu nesené nejvyšším písařem Janem z Klenového a z Janovic žezlo, nejvyšším zemským sudím Jiřím z Talberka jablko a nejvyšším kancléřem Zdeňkem Vojtěchem Popelem z Lobkovic česká koruna. V síni zemského soudu pak byly tyto české korunovační klenoty uloženy do měděné nádoby a postaveny na slavnostně vyzdobenou císařovninu tabuli. Stejně jako v procesí do Chrámu sv. Víta, tak i nyní následovaly císařovnu Annu v průvodu do královské komnaty a Staré sněmovny manželky nejvyšších zemských úředníků.²⁷⁴

Následující tabulka předkládá přehled nejvyšších zemských úředníků Království českého, kteří se podle Závětova popisu aktivně účastnili korunovace Anny Tyrolské. Pro lepší přehled je rozdělena do dvou částí podle toho, kterého stavu byli jednotliví šlechtici příslušníky. Přitom je důležité poznamenat, že z důvodu nemoci se korunovačního obřadu nemohl zúčastnit nejvyšší komorník Jan Sezima ze Sezimova Ústí, za něhož funkci dědičného kraječe u císařské tabule vykonával jeho strýc Jan Petr

²⁷² Srov. K. PAŘÍZKOVÁ, *Pražská korunovace krále Matyáše dne 23. května 1611*, s. 359.

²⁷³ Jiří Závěta se při popisu přesunu královny průvodu z královských komnat zmiňuje, že procházeli jakýmsi „*palácem*“. Podle mého názoru je tím myšlen Vladislavský sál, který se nachází ve Starém královském paláci a byl i v dobových pramenech označován jako „*palác*“.

²⁷⁴ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. CIVr–v.

Sezima ze Sezimova Ústí. Ačkoli byly úřady nejvyššího zemského maršálka a nejvyššího podkomoří v době Anniny korunovace obsazeny, záměrně do tabulky jméno nejvyššího zemského maršálka Pertolda Bohubuda z Lipé a nejvyššího podkomoří Purkarta Točníka z Křimic neuvádím, jelikož ti podle Závěty nebyli u korunovace přítomni a nepředpokládám, že by je úmyslně vynechal.

Tabulka č. 2: Přehled nejvyšších zemských úředníků Království českého účastnících se korunovace podle Závěty²⁷⁵

PANSKÝ STAV		RYTÍŘSKÝ STAV	
Držený úřad	Jméno	Držený úřad	Jméno
nejvyšší pražský purkrabí	Adam ze Šternberka na Bechyni a Zelené Hoře	nejvyšší písař	Jan z Klenového a z Janovic
nejvyšší hofmistr	Adam mladší z Valdštejna na Hrádku nad Sázavou	nejvyšší podkomoří	---- *
nejvyšší zemský maršálek	---- *	karlštejnský purkrabí	Adam starší Hrzán z Harasova
nejvyšší komorník	Jan Sezima ze Sezimova Ústí *	purkrabí hradeckého kraje	Kašpar Kaplíř ze Sulevic
nejvyšší zemský sudí	Jiří z Talmberka na Jankově		
nejvyšší kancléř	Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic		
nejvyšší dvorský sudí	Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka		
karlštejnský purkrabí	Jindřich Matyáš hrabě z Thurnu		

* Tyto úřady byly sice v době Anniny pražské korunovace obsazeny, ale Závěta se ve svém tisku o účasti těchto dvou nejvyšších zemských úředníků nezmiňuje.

²⁷⁵ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. AIIr–CIVv.

4.1.8. Slavnostní korunovační hostina

Velkolepá hostina začala v jednu hodinu odpoledne v síni zemského soudu vyzdobené drahými koberci a látkami, kde bylo prostřeno celkem devět slavnostních tabulí. Původně mělo být v soudní světnici ke slavnostní hostině připraveno kromě stolu pro císařovnu Annu ještě celkem jedenáct tabulí pro manželky nejvyšších zemských úředníků, stejně jako tomu bylo při korunovační hostině císaře Matyáše v roce 1611 pro nejvyšší zemské úředníky. Jelikož se však některé pozvané šlechtičny císařovnina korunovačního obřadu nemohly zúčastnit, realizovalo se pro manželky úředníků pouze osm tabulí. K nejvyšší císařské tabuli ozdobené nebesy z drahocenné zlaté brokátové látky vyšíváné zlatými nitěmi, na níž byly položeny české korunovační insignie, společně vedle sebe na svá křesla usedli Matyáš s Annou. Po pravé straně císařské tabule na své předepsané místo zasedl Matyášův bratranec vratislavský biskup Karel Habsburský. Po levé straně císařské tabule byli připraveni císařskému páru vykonávat čestnou službu dědičný kraječ a dědičný šenk společně s ostatními nejvyššími zemskými úředníky. Jelikož nejvyšší komorník Království českého Jan Sezima ze Sezimova Ústí byl v době císařovny korunovace nemocný, zastoupil ho ve funkci dědičného kraječe jeho strýc Jan Petr Sezima ze Sezimova Ústí. Čestný úřad dědičného šenka v té době držel Jan z Vartemberka na Novém zámku a Kamenici.²⁷⁶

Dále se v soudní světnici nacházelo již zmíněných osm tabulí určených manželkám nejvyšších zemských úředníků. V čele každého stolu seděla vždy jedna z nich společně se svým fraucimorem a pozvanými hosty z řad významných šlechtičen českého království. Složení jednotlivých tabulí názorně ukazují následující tabulky, z nichž vyplývá, že jen u těchto osmi stolů sedělo celkem 75 šlechtičen. Počet míst u jednotlivých tabulí nebyl sjednocen, což mohlo být dáno délkou jednotlivých stolů. Nebylo zachováno ani pravidlo, že u jedné tabule seděli všichni příbuzní z rodu dané manželky nejvyššího zemského úředníka sedící v čele. Nejméně tam se přitom nacházelo u stolu manželky nejvyššího zemského sudího Markéty z Talmberka, nejvíce pak u stolu ženy nejvyššího dvorského sudího Lucie Otýlie Slavatové z Hradce. V následujících přehledech zasedacího pořádku vybraných slavnostních tabulí vycházíme ze Závětova tisku.

²⁷⁶ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. CIVv.

Tabulka č. 3: Zasedací pořádek u I. tabule²⁷⁷

Tabule Marie Maxmiliány ze Šternberka manželky nejvyššího pražského purkrabí Adama ze Šternberka		
Jméno	Jméno manžela/otce	Úřady manžela/otce
Alžběta z Lobkovic	vdova po Kryštofovi z Lobkovic	nejvyšší hofmistr Království českého
Johanka Švihovská ze Sloupna	Theobald Švihovský z Rýzmberka a ze Švihova na Horažďovicích	císařský rada
Marie Eusebie z Martinic	Jaroslav Bořita z Martinic na Smečně	císařský rada, komorník a dvorský maršálek
Veronika Šternberková z Weitmile	Štěfan Jiří ze Šternberka na Postoloprtech a Vodolicích	císařský rada, komorník a hejtman německých lén
Veronika Kolovratová z Dubé a Lipé	Heralt Václav Libštejnský z Kolovrat na Janovičkách	císařský rada
Maxmiliána hraběnka z Fürstenbergu	svobodná	---- *
Kunegunda Alžběta ze Šternberka	svobodná	---- *
Ludmila Vratislavská z Mitrovic	svobodná	---- *

* Závěta u těchto šlechticů uvádí pouze jejich stav, nikoli jejich příbuzenské vazby.

²⁷⁷ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. Dr.

Tabulka č. 4: Zasedací pořádek u II. tabule²⁷⁸

Tabule Johany Emílie Valdštejnské ze Žerotína manželky nejvyššího hofmistra Království českého Adama z Valdštejna		
Jméno	Jméno manžela/otce	Úřady manžela/otce
Zuzana z Rogendorfu	Wolf Zikmund z Losensteinu	nejvyšší dvorský maršálek a nejvyšší lovcí v Horních Rakousích
Eva hraběnka z Hohenlohe	Jiří Fridrich hraběte z Hohenlohe	císařský válečný rada a komorník
Barbora Khevenhüllerová	Augustin Khevenhüller	nejvyšší dědičný štolmistr v Korutanech
Anna Zárubová z Valdštejna	Karel starší Záruba z Hustiřan na Sedči a Radimi	neuveďeno **
Polyxena Šternberková z Valdštejna	Adam mladší ze Šternberka na Pátku	neuveďeno **
Johana z Donína	svobodná	---- *
Kateřina z Valdštejna	dcera Jana z Valdštejna	bývalý nejvyšší komorník Království českého
Marie ze Šternberka	dcera Štefana Jiřího ze Šternberka na Postoloprtech a Vodolicích	císařský rada, komorník a hejtman německých lén

* Závěta u těchto šlechticů uvádí pouze jejich stav, nikoli jejich příbuzenské vazby.

** Závěta u těchto šlechticů neuvádí úřady manžela či otce.

²⁷⁸ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. Dv.

Tabulka č. 5: Zasedací pořádek u III. tabule²⁷⁹

Tabule Markéty z Talmberka		
manželky nejvyššího zemského sudího Království českého Jiřího z Talmberka na Jankově		
Jméno	Jméno manžela/otce	Úřady manžela/otce
Polyxena Zajícová z Minkvic	Jan Zbyněk Zajíc z Hazmburka	císařský rada, prezident nad apelacemi, nejvyšší dědičný stolník a kuchmistr Království českého
Dorota z Vrtby	Sezima z Vrtby na Vrchotových Janovicích	císařský rada
Elena Trnovanská z Roupova	Vilém z Roupova na Trnovanech a Žitenicích	císařský rada a komorník
Marie Benigna Talmberková z Lobkovic	Fridrich z Talmberka	císařský rada
Ludmila Zárubová z Lobkovic	vdova po Václavovi Zárubovi z Hustiřan	neuvedeno **
Ludmila Kateřina z Talmberka	dcera Jiřího z Talmberka	nejvyšší zemský sudí Království českého
Eliška z Dubé	dcera Karla z Dubé na Pyšelích, Svojsicích a Zalešanech	císařský rada

** Závěta u těchto šlechticů neuvádí úřady manžela či otce.

²⁷⁹ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. Dv–DIr.

Tabulka č. 6: Zasedací pořádek u IV. tabule²⁸⁰

Tabule Polxyeny Lobkovické z Pernštejna		
manželky nejvyššího kancléře Království českého Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic		
Jméno	Jméno manžela/otce	Úřady manžela/otce
Marie hraběnka z Mansfeldu	Bruno hrabě z Mansfeldu	císařský rada, komorník a nařízený nejvyšší hejtman císařské gardy
Justýna Stubenberková	Rudolf ze Stubenberka na Novém Městě nad Metují	císařský komorník a dědičný šenk Štýrského vévodství
Benigna z Lobkovic	Vilém mladší z Lobkovic na Bílině	císařský rada
Alena Krakovská z Kolovrat	Karel Krakovský z Kolovrat na Kovanicích	neuveďeno **
Eufrosina z Ulmu	Jan Ludvík z Ulmu na Marpachu	císařský tajný rada a říšský místokancléř
Liduška hraběnka ze Salmu	dcera Weikarta hraběte ze Salmu na Tovačově	císařský rada
Albertina hraběnka z Fürstenbergu	svobodná	---- *
Františka hraběnka z Mansfeldu	dcera Bruna hraběte z Mansfeldu	císařský rada, komorník a nařízený nejvyšší hejtman císařské gardy
Joška z Kolovrat	dcera Václava Bušehradského z Kolovrat	neuveďeno **

* Závěta u těchto šlechticů uvádí pouze jejich stav, nikoli jejich příbuzenské vazby.

** Závěta u těchto šlechticů neuvádí úřady manžela či otce.

²⁸⁰ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. DIIr–v.

Tabulka č. 7: Zasedací pořádek u V. tabule²⁸¹

Tabule Lucie Otýlie Slavatové z Hradce manželky nejvyššího dvorského sudího Království českého Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka		
Jméno	Jméno manžela/otce	Úřady manžela/otce
Kateřina z Vartemberka	vdova po Karlovi z Vartemberka	neuveďeno **
Johana Pruskovská	Oldřich Desiderius Pruskovský z Pruskova na Starých hradech	císařský komorník
Anna Sibyla hraběnka z Mansfeldu	vdova po Arnoštovi hraběti z Mansfeldu	neuveďeno **
Alžběta z Kolovrat	Jindřich Libštejský z Kolovrat na Žichovicích	císařský rada, hejtman Nového Města pražského a komorník arciknížete Albrechta Rakouského
Dorota z Říčan	Jan Litvín z Říčan na Hořovicích	císařský rada
Marie Slavatová	Jáchym Slavata z Chlumu a Košumberka na Hlubočepích	komorník arciknížete Leopolda Rakouského
Anna Marie z Lobkovic	Václav z Lobkovic na Beškovicích a Kostí	neuveďeno **
Alžběta z Martinic	dcera Jaroslava Bořity z Martinic na Smečně	císařský rada, komorník a dvorský maršálek
Alžběta z Vartemberka	dcera Karla z Vartemberka	neuveďeno **
Kateřina z Vartemberka	dcera Karla z Vartemberka	neuveďeno **

** Závěta u těchto šlechticů neuvádí úřady manžela či otce.

²⁸¹ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. DIIv–DIIIr.

Tabulka č. 8: Zasedací pořádek u VI. tabule²⁸²

Tabule Zuzany Alžběty hraběny z Thurnu		
manželky karlštejnského purkrabí Jindřicha Matyáše hraběte z Thurnu		
Jméno	Jméno manžela/otce	Úřady manžela/otce
Alžběta z Limburka	Jindřich z Limburka	císařský dvorský rada a dědičný šenk
Barbora z Polhaimu	Gundakar z Polhaimu	prezident císařské dvorské komory a říšský dvorský rada
Agnes z Herbersteinu	vdova rozená z Krajku	---- *
Eva Regina z Losensteinu	dcera Wolfa Zikmunda z Losensteinu	nejvyšší dvorský maršálek a nejvyšší lovčí v Horních Rakousích
Regina Kristina z Losensteinu	dcera Wolfa Zikmunda z Losensteinu	nejvyšší dvorský maršálek a nejvyšší lovčí v Horních Rakousích
Alžběta Teiflovna	svobodná	---- *
Marie Alžběta z Polhaimu	dcera Gundakara z Polhaimu	prezident císařské dvorské komory a říšský dvorský rada
Regina Alžběta z Koncin	svobodná	---- *
Johana Voršila z Koncin	svobodná	---- *

* Závěta u těchto šlechticů uvádí pouze jejich stav, nikoli jejich příbuzenské vazby.

²⁸² J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. DIIIr–v.

Tabulka č. 9: Zasedací pořádek u VII. tabule²⁸³

Tabule Alžběty z Klenového a z Janovic		
manželky nejvyššího písaře Království českého Jana z Klenového a z Janovic		
Jméno	Jméno manžela/otce	Úřady manžela/otce
Marie Anna Černínová ze Svárova	Heřman Černín z Chudenic na Nebílovech	císařský rada, komorník arciknížete Ferdinanda Rakouského a hejtman Starého Města pražského
Anna Černínová z Chudenic	Diviš Černín z Chudenic	hejtman Pražského hradu
Maruška Suchomaská z Hořovic	Petr Suchomaský	neuveďeno **
Eliška Kokořovcová ze Šenfeldu	Adam Jiří Kokořovec z Kokořova na Žluticích, Šťáhlavech a Prohoři	neuveďeno **
Alžběta Žďárská	Jiří Žďárský ze Žďáru na Kladně a Újezdě	neuveďeno **
Anna Kábová	Zachariáš Kába z Rybňan	císařský rada a purkrabí Pražského hradu
Alžběta Bukovanská	Jan Bukovanský Pinta z Bukovan a na Krašovicích	místopísař Království českého
Benigna z Klenového a z Janovic	svobodná	---- *

* Závěta u těchto šlechticů uvádí pouze jejich stav, nikoli jejich příbuzenské vazby.

** Závěta u těchto šlechticů neuvádí úřady manžela či otce.

²⁸³ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. DIIIv.

Tabulka č. 10: Zasedací pořádek u VIII. tabule²⁸⁴

Tabule Evy Kaplířové ze Slavkova		
manželky purkrabí hradeckého kraje Kašpara Kaplíře ze Sulevic		
Jméno	Jméno manžela/otce	Úřady manžela/otce
Salomena Gerštorfová z Rejbic	Oldřich Gerštorf z Gerštorfu a z Malšvic na Velkém Vosově a Skřípli	císařský rada a prokurátor v Království českém
Alena Gerštorfová	Mikuláš Gerštorf z Gerštorfu na Velkých Horkách	císařský rada, vrchní hejtman císařských panství v Království českém a hejtman Kladského hrabství
Eva Černínová z Paběnic	Humprecht Černín z Chudenic na Prčici	místokomorník Království českého
Eva Pětipeská z Oudrče	vdova po Janovi Albrechtovi Pětipeském	neuvedeno **
Alžběta z Vřesovic	svobodná	---- *
Ludmila Oudrcká z Oudrče	svobodná	---- *
Alžběta Gerštorfová z Gerštorfu a z Malšvic	svobodná	---- *
Alžběta z Bílé	svobodná	---- *

* Závěta u těchto šlechticů uvádí pouze jejich stav, nikoli jejich příbuzenské vazby.

** Závěta u těchto šlechticů neuvádí úřady manžela či otce.

²⁸⁴ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. DIVr.

Další hodovní tabule se nacházely ve vedlejších místnostech. Dva slavnostně prostřené stoly určené pro nejvyšší pány úředníky, zemské soudce a přítomné zástupce stavovské obce se nacházely v „*Zeleném Pokoji, kdež se Soud Komorní drží*“. U příležitosti korunovační hostiny se musela vybudovat nová kuchyně s velkými ohništi určená k vaření pokrmů pro tak velké množství hostů, která byla umístěna do prostoru mezi Chrámem sv. Víta a apelačním soudem. Zde byla situovaná i další slavnostní tabule „*při Ouřadu Apelací*“ vymezená pro nejvyššího dědičného stolníka a kuchmistra Království českého prezidenta nad apelacemi Jana Zbyňka Zajíce z Hazmburka a další stolníky, které si přizval na pomoc. Ti společně s ním nosili z této nové kuchyně připravená jídla a servírovali je na stůl císařovny Anny.²⁸⁵

Stejně jako pro urozené hosty, tak i pro prostý lid byla uspořádána velká hostina na místě, kde trpělivě čekali a stáli pod svými praporci shromáždění obyvatelé tří pražských měst. Na prostranství před Pražským hradem byly vyvaleny dva sudy vína a dovezeno mnoho bochníků chleba a žemlí, z čehož si mohl každý z přítomných volně nabídnout. To dokládá i Závětovo konstatování, že „*a tu každému bez Peněz se najísti i napítí na svobodě zůstávalo, když se jen k Čepu dodrati mohl*“.²⁸⁶

Když korunovační hostina skončila „*což již k samému večeru bylo*“, odebral se císařský pár společně za hlasitého troubení a bubnování Starým královským palácem do svých královských komnat. Přitom bylo v průvodu před císařovnou Annou neseno nejvyšším písařem žezlo, nejvyšším zemským sudím zlaté jablko a nejvyšším kancléřem Království českého svatováclavská koruna. Za Annou Tyrolskou následovaly manželky nejvyšších zemských úředníků se svým fraucimorem a ostatními urozenými šlechtičkami, které seděly u výše zmíněných tabulí.²⁸⁷

Stolování u královského dvora stejně jako skladba jednotlivých tabulí podléhaly stále se vyvíjejícím předpisům a ceremoniálním pravidlům. K příležitosti Anniny korunovace bylo vystrojeno celkem dvanáct tabulí, z toho devět se jich nacházelo v bohatě vyzdobené místnosti zemského soudu a zbylé tři byly situovány ve vedlejších místnostech. Naproti tomu v případě hostiny Matyáše z roku 1611 bylo připraveno celkem sedmáct slavnostních tabulí, z toho dvanáct v soudní světnici a dalších pět

²⁸⁵ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. DIVr–v.

²⁸⁶ Tamtéž, fol. DIVv.

²⁸⁷ Tamtéž.

určených ostatním členům královského dvora. Nejenže se tedy lišil jejich počet, ale výrazný rozdíl byl i v jejich obsazení. Jako při celém korunovačním obřadu tak i na průběhu Anniny korunovační hostiny lze pozorovat přítomnost většího množství dam. Zatímco při Matyášově hostině byly kromě královské tabule všechny ostatní věnované jednomu nejvyššímu zemskému úředníkovi Království českého a jeho hostům, v případě hostiny pořádané na Anninu počest zřetelně u jednotlivých stolů převládaly zástupkyně něžného pohlaví. Přitom se složení hlavní královské tabule postavené na vyvýšeném místě se zlatými nebesy podobalo, s výjimkou samotné Anny Tyrolské, která v té době nebyla Matyášovou manželkou. Při obou hostinách zasedl ke královské tabuli arcikníže Karel Habsburský a obsluhovali je dědičný kraječ s dědičným šenkem, u Matyáše doplnění ještě dědičným maršálkem. Oproti Annině hostině, kdy korunovační insignie ležely v měděné nádobě přímo na královské tabuli, byly při Matyášově položeny vedle na zvláštním stolečku. U všech stolů pak vykonávali službu dědičným stolníkem vybraní šlechtici.²⁸⁸ Pro korunovační hostinu Marie Španělské bylo vystrojeno celkem deset hodovních tabulí, přičemž u královské tabule seděli na nejvyšších místech Maxmilián s Marií.²⁸⁹

Zatímco při obou hostinách byla venku před apelačním soudem umístěna kuchyně vařící pokrmy pro účastníky korunovace, v případě Matyášovy chybí zmínka o pohoštění pro prostý lid. Závětův popis Anniny hostiny bohužel neudává žádné detaily o skladbě jídelníčku. Jistou představu si ale můžeme vytvořit ve srovnání s hodováním při Matyášově korunovaci, kdy kuchaři připravili různé ryby a ptactvo, především bažanty a pávy. Ačkoli Závěta ve svém popisu neuvádí přesný konec Anniny korunovační hostiny, dá se předpokládat, že trvala podobně dlouho jako Matyášova, která probíhala přes tři hodiny a skončila kolem deváté hodiny večer. Oproti císařovně Anně, která se po korunovaci odebrala do svých komnat v Rožmberském paláci Pražského hradu, se Matyáš v roce 1611 přesunul do Lobkovického domu na Hradčanském náměstí, kde byl přechodně ubytován. Stejně jako v případě Anny

²⁸⁸ Srov. K. PAŘÍZKOVÁ, *Pražská korunovace krále Matyáše dne 23. května 1611*, s. 359–360.

²⁸⁹ NA, f. SM, sign. K1/23, inv. č. 1580, k. 1053, *Korunovace královny Anny 1615–1616. Srov. Řád a vypsání české korunovací krále Maxmiliána II. a jeho manželky, královny Marie, v Praze*, in: *Sněmy české III. 1558–1573*, č. 78, s. 154–155.

pak nejvyšší zemští úředníci přenesli korunovační klenoty do kaple sv. Václava, kde byly v noci symbolicky střezeny dvěma karlštejnskými purkrabími.²⁹⁰

Následující týden v úterý 12. ledna roku 1616 si šel císařský pár do kaple sv. Václava prohlédnout zde vystavené svátosti a zemské klenoty, které sem po korunovační hostině odnesli nejvyšší zemští úředníci. Ty byly poté společně se svatováclavskou korunou a dalšími regáliemi a zemskými privilegii následující den ve středu 13. ledna zástupci českých stavů převezeny zpět na své původní místo do kaple sv. Kříže na Karlštejně. Na závěr svého popisu vložil Jiří Závěta ze Závětic tato slova: „*Bůh věčný rač z milosti své popřítí, aby jak jest se Korunování toto s pomocí jeho svatou šťastně a pokojně vykonalo, tak Korunu a Království toto České, milou Vlast naši, věčný a neskonalý následoval pokoj, Její Milost pak Korunovaná Královna Paní naše Nejmilostivější za mnohá léta dobrého a stálého zdraví požívati, a plná jsouc věku, také Korunou věčné Slávy obdařená býti ráčila. AMEN.*“²⁹¹

4.2. Odras pražské korunovace Anny Tyrolské v dalších pramenech

Paměti nejvyššího kancléře Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka²⁹² a cestovatele a ostříleného válečníka Jindřicha Michala Hýzrla z Chodů²⁹³ jsou na informace o korunovaci Anny Tyrolské skoupé. Naproti tomu z *Deníku* nejvyššího pražského purkrabí Adama mladšího z Valdštejna se alespoň dozvídáme, že korunování císařovny Anny českou královnou se dne 10. ledna roku 1616 „*vykonalo pěkně*“. V úterý 12. ledna se podle Valdštejna se císařský pár vydal do kaple sv. Václava obdivovat korunovační klenoty a svátosti, k čemuž dodává, že „*koruna se zase schovala*“. Při vzpomínce na středu 13. ledna, kdy se korunovační insignie odvážely zpět na Karlštejn, si Valdštejn si povzdechl, že je kvůli své nemoci nemohl doprovodit.²⁹⁴ Datace převozu zemských klenotů souhlasí s výše zmíněným Závětovým popisem.

²⁹⁰ Srov. K. PAŘÍZKOVÁ, *Pražská korunovace krále Matyáše dne 23. května 1611*, s. 360.

²⁹¹ J. ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové*, fol. DIVv.

²⁹² J. JIREČEK (ed.), *Paměti nejvyššího kancléře Království českého Viléma hraběte Slavaty. I. díl*; TÝŽ, *Paměti nejvyššího kancléře Království českého Viléma hraběte Slavaty. II. díl*.

²⁹³ L. PETRÁŇOVÁ a kol. (edd.), *Příběhy Jindřicha Hýzrla z Chodů*.

²⁹⁴ M. KOLDINSKÁ – P. MAŤA (edd.), *Deník rudolfínského dvořana. Adam mladší z Valdštejna 1602–1633*, s. 242.

Dačický ve svých *Pamětech* kromě místa a času Anniny korunovace přidává informaci o tom, že se po honosné hostině konal rytířský turnaj, „v němž Jeho Milost císařská Matyáš také osobně býti a tu kratochvil provozovati ráčil“.²⁹⁵

Záznam korunovace Anny Tyrolské od Pavla Skály ze Zhoře doplňuje Závětův popis týkající se příprav Anniny korunovace. Skála totiž uvádí, že při generálním sněmu v roce 1615 císařovna Anna českou královnou „z některých jistých příčin korunována býti nemohla“, a proto císař její korunovaci odložil až po skončení vánočních svátků. Nový generální sněm byl proto na Pražský hrad svolán v pátek 8. ledna roku 1616, kde bylo stanoveno datum Anniny pražské korunovace na neděli 10. ledna roku 1616. Oproti Závětovi také uvádí, že Annu v královském oděvu do Svatováclavské kaple v průvodu přiváděl císař Matyáš. Poté se průběh korunovačního obřadu shoduje se Závětou až do chvíle, kdy svatojiřská abatyše vzala z oltáře svatováclavskou korunu a podala ji nejvyššímu komorníkovi. Tu pak arcibiskup Anně „s obyčejnými modlitbami, zpěvy a ceremoniemi na hlavu vstavil, berlu s jablkem zlatým do rukou vložil a spolu s císařem i svátosti oltářní posloužil.“ Zajímavé je, že na rozdíl od Závěty nezmiňuje aklamaci a naopak uvádí, že společně s Annou vykonával přijímání i císař Matyáš. Díky Skálovi se navíc dozvídáme, že korunovační hostina trvala až do čtyř hodin odpoledne. Ve své Historii české totiž uvádí zmínku „po korunování nádherný banket v soudnici na paláce držán od 1. po polední až do 4. večerní.“²⁹⁶

Pozoruhodné je i svědectví Jana F. Beckovského zaznamenané v jeho *Poselkyni starých příběhův českých*. Ačkoli se mýlí v datu Anniny korunovace, kterou klade na neexistující den 30. února roku 1616, popis jejího korunovačního dne se jinak v mnohém shoduje se Závětovým popisem a navíc dodává i nové informace. Zmiňuje se o absenci světící modlitby vztahující se ke královskému jablku, která podle něj měla být pronesena nad korunovačními klenoty ozdobenou Annou. Díky Beckovskému se také dozvídáme, že císařovna Anna byla se svým fraucimorem ubytovaná v Rožmberském paláci na Pražském hradě. Ačkoli Závěta svůj podrobný popis Annina korunovačního dne ukončuje slavnostní hostinou, Beckovský se o žádném slavnostním hodování nezmiňuje. Naopak uvádí, že ihned po korunovaci následoval na Hradčanském náměstí před Rožmberským palácem rytířský turnaj na počest

²⁹⁵ J. MIKULEC (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova. Paměti*, s. 180–181.

²⁹⁶ K. TIEFTRUNK (ed.), *Pavel Skála ze Zhoře, Historie česká od roku 1602 do roku 1623. I. díl*, s. 360.

císařovny Anny s dovětkem, že „*mnoho tisíc zlatých rýnských stál*“. Trval od poledne až do samého večera a účastnilo se ho prý „*mnoho tisíc lidu*“. Císařovna Anna tuto šlechtickou kratochvíli sledovala se svým doprovodem z oken Rožmberského paláce. Císař Matyáš společně se zástupci českých stavů a se svými dvořany „*do kraužku i do kmintany honil*“. Jedinou výraznou odlišností oproti Závětovi je Beckovského zmínka o tom, že druhého dne Matyáš odjel do Vídně. Toto tvrzení se neshoduje ani s Valdštejnovými deníkovými záznamy. Beckovský své vyprávění zakončuje zmínkou, že císařovna Anna nechala ke hrobu sv. Ivana zhotovit nový alabastrový oltář.²⁹⁷

Konání slavnosti a rytířského turnaje na Hradčanském náměstí potvrzuje i Václav M. Pešina, který se opět mylí v datu Anniny korunovace a uvádí, že proběhla dne 16. ledna roku 1616. Dále také uvádí, že po skončení rytířských her se celý královský dvůr odebral zpět do Vídně.²⁹⁸ Dle výše zmíněných pramenů se dá předpokládat, že po slavnostní hostině skutečně následovaly rytířské slavnosti, kterých se císař Matyáš aktivně účastnil. Na druhou stranu je velice nepravděpodobné, že by císařský pár odjížděl hned druhý den po Annině korunovaci. Ze Skálovy *Historie české* se dozvídáme, že císař odjel do Vídně až v létě roku 1616.²⁹⁹

V závěru rozboru pražské korunovace Anny Tyrolské českou královnou je důležité se zamyslet nad tím, proč se Annina pražská korunovace konala až na počátku roku 1616, tedy bez čtyř měsíců skoro pět let po korunovaci Matyáše českým králem. Na otázku, proč se pro Annu musel uspořádat samostatný obřad oddělený od manželova, existuje jednoduchá odpověď. V době, kdy Matyáš podstupoval posvěcení českým králem, stále nebyl ženatý. Svou budoucí choť si vzal až půl roku po své pražské korunovaci dne 4. prosince roku 1611 ve Vídni. Zajímavé je, že samostatný obřad byl pro Annu uspořádán i při říšské korunovaci v roce 1612, dva dny po posvěcení Matyáše císařem. Odkládání Anniny pražské korunovace lze dát do souvislosti s politickou situací v českých zemích. Až do roku 1615 se totiž císaři dařilo v českém království oddalovat svolání generálního sněmu i českého zemského sněmu, na kterém by musel přijmout stavovské požadavky. Přitom pořádání českého zemského sněmu bylo nutnou podmínkou pro uskutečnění královské korunovace,

²⁹⁷ A. REZEK (ed.), *Jan František Beckovský, Poselkyně starých příběhův českých. II. díl. Sv. II.*, s. 77.

²⁹⁸ V. M. PEŠINA, *Zprávy o Korunování vévodů a králů českých*, s. 18.

²⁹⁹ K. TIEFTRUNK (ed.), *Pavel Skála ze Zhoře, Historie česká od roku 1602 do roku 1623. I. díl*, s. 354.

neboť nová česká královna musela být na tomto sněmu stavy schválena. Je také možné, že císař Matyáš s korunovaci své manželky českou královnou nespěchal proto, že od ní stále očekával právoplatného dědice.

Důležitým zjištěním je skutečnost, že se pro pražskou korunovaci Anny Tyrolské nechal zhotovit záznam korunovačního obřadu její předchůdkyně. Musíme si totiž uvědomit, že korunovaci české královny zažila Praha naposledy v případě Marie Španělské v roce 1562, tedy před 54 lety. Mnoho pamětníků Mariiny korunovace již jistě nežilo, proto bylo nezbytné vytvořit předlohu, aby se korunovační ceremonie odehrála podle tradice. Potvrzuje se nám tedy domněnka, že i pro ženské korunovace se pořizovaly popisy průběhu předchozích korunovací.

5. Závěr

Královské korunovace se již od dob prvních korunovaných přemyslovských králů zařadily mezi nejdůležitější slavnosti probíhající na královských dvorech. Ačkoli byly zpočátku samotnými panovníky chápány spíše jako možnost prezentace jejich královského majestátu, postupně se staly základními konstitutivními akty, bez kterých nebyl daný vládce považován za právoplatného krále či královnu. Korunovační ceremonie navazující na předchozí tradici spojenou se zemskými patrony zaručoval nově nastupujícímu králi a královně legitimitu vlády a jejich manželským potomkům právo na následnictví. Mimo jiné sloužil i k reprodukci společenského uspořádání a sociální hierarchie, kdy každý účastník korunovace věděl, kde je jeho místo. Přitom byl velký důraz kladen především na sakrální stránku korunovace prolnutou nejrůznějšími ritualizovanými a symbolickými akty, které budoucího krále pověřovaly nejen světskou vládou, ale též významným duchovním posláním. Celý korunovační obřad zakomponovaný do korunovační mše odehrávající se v prostředí Svatovítského chrámu musel v účastnících korunovace počínaje budoucím králem či královnou a obyčejným divákem konče zanechávat hluboký dojem.

Korunovační ceremonii královny přitom nemůžeme jednoduše oddělit od korunovace krále, neboť již Karlův korunovační řád předepisoval pro královský pár společné a souběžně vykonané korunovační obřady. Zatímco král byl při svém posvěcení pověřen úkolem vést své poddané ke spáse, role královny spočívala v zajištění právoplatného dědice. Stejně jako korunovace krále prošla i ta královnina v průběhu staletí podobnými změnami a postupně se prosazujícími vývojovými tendencemi propojenými s proměňující se politickou situací v českém království. Na proměny královské korunovační ceremonie tak musíme nahlížet v souvislosti s vývojem tehdejší společnosti. Do průběhu korunovací se postupně začal promítat vzrůstající vliv šlechty, která si po husitských válkách začala nárokovat podíl na správě království. S tím souvisela její touha po aktivní účasti na panovníkově nastolovacím obřadu. Velký vliv na průběh královských korunovací mělo i neobsazení pražského arcibiskupského stolce, neboť předepsaný korunátor v osobě pražského arcibiskupa musel být nahrazen jinými preláty, nejčastěji olomouckým biskupem. Tento trend pokračoval až do nástupu habsburské dynastie a korunovace Ferdinanda I. a Anny Jagellonské, kdy postupně začal ustupovat do pozadí. Klíčové proměny královského

korunovační ceremonie byly kodifikovány až vydáním Obnoveného zřízení zemského v roce 1627.

Ačkoli korunovace znamenala pro budoucího panovníka či jeho manželku zásadní životní přelom, v případě Anny Tyrolské a její pražské korunovace se tomu tak nestalo. V době, kdy podstupovala korunovační obřad českou královnou, již byla korunovanou uherskou královnou, a co více i římskou císařovnou. Říšskou korunovaci podstoupila dne 26. června roku 1612 ve Frankfurtu nad Mohanem dva dny po korunování císaře a uherskou královnou se stala o necelý rok později dne 25. března roku 1613 v Prešpurku. Pražská korunovace se tak stala v pořadí již třetí a poslední korunovační ceremonií, kterou Anna Tyrolská podstoupila dne 10. ledna roku 1616 v Chrámu sv. Víta na Pražském hradě. Důvod, proč byl pro Annu uspořádán samostatný uherský a český korunovační obřad je zcela zjevný. V době, kdy se ve Vídni dne 4. prosince roku 1611 konala svatba stárnoucího Matyáše Habsburského a jeho šestadvacetileté velice zbožné sestřenice Anny Tyrolské, již budoucí císař disponoval titulem uherského a českého krále. Při porovnání všech tří korunovačních ceremonií se zdá, že Annin pražský korunovační obřad poněkud zapadl do pozadí zastíněn její říšskou korunovaci ve Frankfurtu nad Mohanem. Navíc Annina korunovace českou královnou proběhla v posledních letech její a Matyášovy vlády.

Otázkou zůstává, proč se s Anninou pražskou korunovaci tak otálelo. Důvodem jejího odložení by mohla být skutečnost, že se císaři Matyášovi úspěšně dařilo vyhýbat splnění stavovských požadavků přislíbených při jeho korunovaci v roce 1611 a odkládat svolání českého zemského sněmu, který měl o korunovaci nové české královny rozhodnout. Velkou roli také mohla hrát císařova nechuť k pobytu v Čechách, která měla příčinu v jeho komplikovaných vztazích s českými stavy, se kterými nechtěl být konfrontován. Možná se s ní nespěchalo také proto, že ještě na podzim roku 1615 si všichni mysleli, že císařovna čekala vytouženého právoplatného následníka trůnu. Když se později prokázalo, že tomu tak nebylo, tak se vyhlídky na Annino případné těhotenství značně ztenčily.

Stejně jako předchozí královské korunovace ani ta Annina neproběhla přesně podle ideálu Karlova korunovačního řádu. Ani se tak uskutečnit nemohla, neboť v době, kdy Matyáš podstoupil svou korunovaci českým králem, byl stále svobodný. Nejdůležitější ustanovení Karlova řádu tak nebylo splněno a korunovační ceremonie

pro královnu proběhla odděleně od královny. Základní linie v podobě účasti abatyše kláštera sv. Jiří na Pražském hradě, přítomnosti většího množství šlechticů a manželek nejvyšších zemských úředníků a pořadí jednotlivých obřadů však byly do značné míry zachovány. Ve srovnání s Matyášovou korunovaci českým králem v roce 1611 se při té Annině neodehrály akty jako skrutinium, přísaha, obětování svatováclavského meče, holdování stavů a pasování svatováclavských rytířů, které ani Karlův předpis pro královnu neustanovuje. Naproti tomu v případě korunovace Anny Tyrolské proběhla před samotným aktem vkládání koruny na císařovninu hlavu aklamace pronášená k zástupcům stavů z úst nejvyššího pražského purkrabí, ačkoliv ji Karlův řád pro královnu nepředepisuje. Jinak korunovační ceremonie královny připomínala v zjednodušené podobě průběh korunovace krále.

Jelikož Matyáš nepobýval v době své pražské korunovace v prostorách Pražského hradu, významně se lišila trasa korunovačního průvodu do Svatovítského chrámu v porovnání s jeho manželkou, která byla ubytována v Rožmberském paláci přímo na Hradě. Složení slavnostního průvodu do Chrámu sv. Víta se v případě korunovace Anny i Matyáše odlišovalo. Největší rozdíl spočíval v pořadí jednotlivých nejvyšších zemských úředníků nesoucích korunovační klenoty. V Annině průvodu se promítlo specifikum ženských korunovací v podobě přítomnosti svatojiřské abatyše a manželek nejvyšších zemských úředníků. Další výrazný rozdíl představovala osoba koronátora. V případě Anny Tyrolské vykonal její obřad pražský arcibiskup Jan Lohelius, naproti tomu její manžel Matyáš podstoupil z důvodu vážné nemoci pražského arcibiskupa jednotlivé korunovační obřady z rukou olomouckého biskupa Františka z Ditrichštejna.

Dle nařízení Karlova předpisu měla Anna při svém pomazání korunovační šat rozstřížený vpředu i vzadu až do pasu, ale místa, kde ji měl arcibiskup pomazat svatým olejem, byla omezena jen na pravou ruku a na plece. Výrazná odlišnost proti ustanovení Karlova řádu spočívala také v pořadí odevzdání korunovačních insignií, neboť nejprve byla Anně Tyrolské na hlavu arcibiskupem vložena koruna z rukou pražského arcibiskupa, nejvyššího pražského purkrabí a svatojiřské abatyše a až poté předány korunovační insignie v podobě jablka a žezla. Prsten, který je zmiňován při Matyášově pražské korunovaci, u Anny zcela chyběl.

Je zajímavé, že na rozdíl od Matyáše Anna Tyrolská nepřinášela jako obětiny Chrámu sv. Víta zlatý a stříbrný bochník chleba a zlatý a stříbrný soudek vína, jak to bylo zvykem u předchozích korunovaci, ale obětovala pouze jeden zlatý groš. Ani přijímání neproběhlo podle Karlova řádu, neboť stejně jako Matyáš v roce 1611 i Anna při své korunovaci přijala pouze pod jednou. Zajímavá je přitom Závětova zmínka o dvou bílých rouchách, která byla před Annou při tomto aktu nejvyššími zemskými úředníky držena.

Po skončení korunovační ceremonie ve Svatovítském chrámu se všichni účastníci včetně císařského páru přesunuli ke slavnostně vystrojené hostině připravené v síni zemského soudu ve Starém královském paláci. Pro účely korunovační hostiny byla před královským palácem zhotovena provizorní kuchyně a nezapomnělo se ani na prostý lid shromážděný na nádvořích Pražského hradu, který byl zdarma pohoštěn vínem a chlebem. Na rozdíl od slavnostní hostiny při korunovaci Matyáše v roce 1611, seděly v čele jednotlivých šlechtických tabulí manželky nejvyšších zemských úředníků. Z ostatních dochovaných dobových pramenů se dozvídáme, že po korunovační hostině se na Pražském hradě před Rožmberským palácem konaly rytířské slavnosti, kterým čerstvě korunovaná Anna Tyrolská přihlížela společně se svým fraucimorem z okna paláce.

V této bakalářské práci se nám podařilo sestavit zevrubný obraz korunovačního dne Anny Tyrolské zhotovený podle detailního a díky autorově přímé účasti relativně věrohodného popisu dvorního historiografa Jiřího Závěty ze Závětic. Naopak prameny uložené v Národním archivu ve fondu Stará manipulace zdůrazňující při korunovačním obřadu roli svatojiřské abatyše, která měla údajně namísto pražského arcibiskupa vykonávat rituální akt pomazání budoucí královny, je nutné brát s rezervou. Ačkoli by si to pisatel tohoto archivního záznamu jistě velmi přál, je velice nepravděpodobné, že by se dle této předlohy korunovace Marie Španělské či Anny Tyrolské skutečně odehrála. Tyto prameny nám na druhou stranu potvrzují domněnku, že i pro korunovace královen byly připravovány popisy průběhu předchozích korunovačních ceremonií.

Ačkoli se nám podařilo do značné míry vytěžit Závětův popis korunovace Anny Tyrolské, stále zbývá mnoho jeho tisků, které nebyly dosud analyzovány. V souvislosti s tím, že v české literatuře často není zmiňováno přesné datum Anniny a Matyášovy

říšské korunovace, by bylo velmi žádoucí zpracovat průběh jejich císařské ceremonie. Jelikož Annina probíhala o dva dny později, bylo by jistě zajímavé porovnat oba obřady podobně, jako jsme se o to snažili v předkládané bakalářské práci. Jako předmět dalšího bádání se nabízí výzkum vývojových tendencí v průběhu pobělohorských korunovací českých královen, které korunovační obřad v Praze podstoupily. Taktéž jejich komparace s korunovační ceremonií Anny Tyrolské by byla jistě přínosem.

Postava císařovny Anny Tyrolské stála dlouhou dobu ve stínu za svým císařským manželem Matyášem, a tak i stranou zájmu historického bádání. Tato bakalářská práce se proto pokusila přispět ke zkoumání zásadních momentů jejího života, ke kterým pražská korunovace konaná dne 10. ledna roku 1616 bezpochyby patřila.

6. Seznam pramenů a literatury

6.1. Archivní prameny

Národní archiv

Fond Česká dvorská kancelář (ČDK)

sign. IA2, inv. č. 558, k. 5, Korunovace českých králů a královen a holdování.

Fond Stará manipulace (SM)

sign. K1/23, inv. č. 1580, k. 1053, Korunovace královny Anny 1615–1616.

sign. K1/24, inv. č. 1580, k. 1053, Obvňování královny Anny císařem Matyášem 1617.

sign. K1/26, inv. č. 1580, k. 1053, Smrt císařovny Anny 1618–1619.

sign. K1/154, inv. č. 1580, k. 1075, Účast na svatbě krále Matyáše s arcikněžnou Annou 1611.

sign. K1/102, inv. č. 1580, k. 1071, Zasnoubení krále Matyáše s arcikněžnou Annou 1611–1613.

6.2. Staré tisky

Jiří ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Jeho Milosti Matyáše krále uherského ec., toho jména druhého na Království české. Léta Páně M.DC.XI. v pondělí svatodušní na Hradě pražském v kostele sv. Víta šťastně vykonané. Sepsané a vydané od Jiříka Závěty z Závětic, Staré Město pražské v impresi Šumanské, s.d.*

Jiří ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Korunování Její Milosti Císařové, uherské a české královny Anny za královnu českou, kteréž se stalo na Hradě pražském léta M.DC.XVI. v neděli po památce s. tří králů, jinak desátého dne měsíce ledna. Sepsané a vydané od Jiříka Závěty z Závětic, Staré Město pražské v impresi Šumanské, s.d.*

Jiří ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Volení a korunování Jeho Milosti Císaře Matyáše toho jména prvního, pána našeho nejmilostivějšího. Též korunování J. M. Císařové jakožto uherské a české královny Anny, za královnu římskou, kteréž se stalo v městě Frankfurtě nad Mejnem léta tohoto M.DC.XII. Sumovně sepsané od Jiříka Závěty z Závětic, vytištěno v impresi Šumanské, s.d.*

Jiří ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Vypsání slavného příjezdu nejjasnějšího a velikomocného knížete a pána, pana Matyáše z Boží milosti toho jména druhého, krále uherského, čekance Království českého, arciknížete rakouského, margkraběte moravského, knížete štyrského, burgundského, korytánského a gránského, též hraběte v Habšpurku a Tyrolu*

ec., do hlavního v témž království města Prahy, ve čtvrtek po neděli smrtedlné, jinak xxiiij. dne m. března. Léta Páně M.DC.XI. S poznamenáním některých před tím stalých a zběhlých věcí, Staré Město pražské v impresi Šumanské, s.d.

Jiří ZÁVĚTA ze ZÁVĚTIC, *Vypsání šťastného příjezdu a slavného vítání, též svatebního královského veselí Její Milosti nejjasnější arcikněžny rakouské a již velikomocné královny Anny uherské a české ec. toho jména druhé, kteréž se na zámku v městě Vidni v druhou neděli adventní, jinak 4. dne m. prosince, léta M.DC.XI. šťastně konati začalo. Vydané od Jiříka Závěty z Závětic, Staré Město pražské v impresi Šumanské, s.d.*

6.3. Edice pramenů

Josef JIREČEK (ed.), *Paměti nejvyššího kancléře Království českého Viléma hraběte Slavaty. I. díl 1608–1609 a 1618–1619*, Praha 1866.

Josef JIREČEK (ed.), *Paměti nejvyššího kancléře Království českého Viléma hraběte Slavaty. II. díl 1611, 1615, 1617–1619*, Praha 1868.

Jaroslav KOLÁR (ed.), *Marek Bydžovský z Florentina, Svět za tři českých králů. Výbor z kronikářských zápisů o letech 1526–1596*, Praha 1987.

Marie KOLDINSKÁ – Petr MAŤA (edd.), *Deník rudolfínského dvořana. Adam mladší z Valdštejna 1602–1633*, Praha 1997.

Pavel MAREK (ed.), *Svědectví o ztrátě starého světa: manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*, České Budějovice 2005.

Jiří MIKULEC (ed.), *Mikuláš Dačický z Heslova. Paměti*, Praha 1996.

František PALACKÝ (ed.), *Starí letopisové čeští od roku 1378 do 1527*, Praha 1829.

Lydia PETRÁŇOVÁ a kol. (edd.), *Příběhy Jindřicha Hýzrla z Chodů*, Praha 1979.

Antonín REZEK (ed.), *Jan František Beckovský, Poselkyně starých příběhův českých. II. díl (1526–1715). Sv. I. (1526–1607)*, Praha 1879.

Antonín REZEK (ed.), *Jan František Beckovský, Poselkyně starých příběhův českých. II. díl (1526–1715). Sv. II. (1608–1624)*, Praha 1879.

Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu I. 1526–1545, Praha 1877.

Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu III. 1558–1573, Praha 1884.

Karel TIEFTRUNK (ed.), *Pavel Skála ze Zhoře, Historie česká od roku 1602 do roku 1623. I. díl (1602–1616)*, Praha 1865.

Zdeněk Václav TOBOLKA (ed.), *M. Pavla Židka Spravovna*, Praha 1908.

6.4. Literatura

- Karel ADÁMEK, *České korunovační slavnosti*, Praha 1890.
- Michail BACHTIN, *François Rabelais a lidová kultura středověku a renesance*, Praha 1975.
- Rill BERND, *Kaiser Matthias (Bruderzwist und Glaubenskampf)*, Graz – Wien – Köln 1999.
- Benita BERNING, „*Nach altem löblichen Gebrauch*“: die böhmischen Königskrönungen der Frühen Neuzeit (1526–1743), Köln, Böhlau 2008.
- Jaromír BĚLIČ – Adolf KAMIŠ – Karel KUČERA, *Malý staročeský slovník*, Praha 1979.
- Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001.
- Lenka BOBKOVÁ – František ŠMAHEL (edd.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012.
- Milena BRAVERMANOVÁ a kol., *České korunovační klenoty*, Praha 2008.
- Ivo T. BUDIL, *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*, Praha 1998.
- Peter BURKE, *Francouzská revoluce v dějepisectví*, Praha 2004.
- Václav BŮŽEK, *Ferdinand Tyrolský mezi Prahou a Innsbruckem: šlechta z českých zemí na cestě ke dvorům prvních Habsburků*, České Budějovice 2006.
- Václav BŮŽEK – Pavel MAREK, *Smrt Rudolfa II.*, Praha 2015.
- Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, České Budějovice 2000.
- Václav BŮŽEK a kol., *Společnost českých zemí v raném novověku: struktury, identity, konflikty*, Praha 2010.
- Václav BŮŽEK, *Symboly rituálu. Slavnostní vjezd Ferdinanda I. do Prahy 8. listopadu 1558*, in: Luděk Březina – Jana Konvičná – Jan Zdichynec (edd.), *Ve znamení zemí Koruny české. Sborník k šedesátým narozeninám prof. PhDr. Lenky Bobkové, CSc.*, Praha 2006, s. 112–128.
- Václav BŮŽEK – Josef HRDLIČKA – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha a Litomyšl 2002.
- Josef CIBULKA, *Český rád korunovační a jeho původ*, Praha 1934.
- Josef CIBULKA, *Korunovační klenoty Království českého*, Praha 1969.
- Jaroslav ČECHURA – Milan HLAVAČKA – Eduard MAUR, *Ženy a milenky českých králů*, Praha 1994, s. 115–120.
- Petr ČORNEJ a kol., *Osudy českých králů a královen. Od Přemyslovce Vratislava II. k Habsburkovi Karlu I.*, Praha 2013.

Petr ČORNEJ, *Pohaslý lesk panovnického majestátu v porevolučních Čechách*, in: Lenka Bobková – Mlada Holá (edd.), *Lesk královského majestátu ve středověku*. Pocta Prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám, Praha a Litomyšl 2005, s. 99–122.

Petr ČORNEJ – Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české sv. VI. 1437–1526*, Praha a Litomyšl 2007.

Petr ČORNEJ, *Světla a stíny husitství*, Praha 2011.

Ivana ČORNEJOVÁ – Jiří RAK – Vít VLNAS, *Ve stínu tvých křídel. Habsburkové v českých dějinách*, Praha 1995.

Václav DRŠKA, *Zikmund Lucemburský: liška na trůně*, Praha 1996.

Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ, *Dvorský ceremoniál, rituály a komunikace v dobovém kontextu*, Mediaevalia Historica Bohemica 12. Supplementum 3. Dvory a rezidence ve středověku III. Všední a sváteční život na středověkých dvorech, 2009, s. 33–55.

Dana DVOŘÁČKOVÁ-MALÁ – Jan ZELENKA a kol., *Přemyslovský dvůr. Život knížat, králů a rytířů ve středověku*, Praha 2014.

Robert J. W. EVANS, *Rudolf II. a jeho svět: myšlení a kultura ve střední Evropě 1576–1612*, Praha 1997.

Arnold VAN GENNEP, *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*, Praha 1997.

Brigitte HAMANNOVÁ, *Habsburkové: životopisná encyklopedie*, Praha 2010.

Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan JANÁK – Jan DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátku státu po současnost*, Praha 2005.

Mlada HOLÁ, *Holdovací cesty českých panovníků do Vratislavi v pozdním středověku a raném novověku*, Praha 2012.

Martin HOLÝ, *Kultura raně novověkých slavností na příkladu křtů šlechty v českých zemích v 16. a raném 17. století*, in: Lenka Špačková – Jiří Stočes (edd.), *Historická dílna. 7. Sborník příspěvků přednesených v roce 2012*, Plzeň 2013, s. 133–145.

Jiří HRBEK, *České barokní korunovace*, Praha 2010.

Jiří HRBEK, *Politický význam českých barokních korunovací*, in: Karel Malý (ed.), *Vývoj české ústavnosti v letech 1618–1918*, Praha 2006, s. 192–214.

Jiří HRBEK, *Rituál jazyka – jazyk rituálu. Příspěvek k politické komunikaci raného novověku na příkladu českých barokních korunovací*, Folia Historica Bohemica 22, 2006, s. 211–250.

Kateřina CHARVÁTOVÁ, *Václav II. Král český a polský*, Praha 2007.

Josef JANÁČEK, *České dějiny I/1. Doba předbělohorská 1526–1547*, Praha 1971.

Josef JANÁČEK, *Nástup Habsburků na český trůn*, Praha 1986.

Josef JANÁČEK, *Pád Rudolfa II.*, Praha 1995.

- Josef JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 1997.
- Zdeněk KALISTA, *Karel IV.: jeho duchovní tvář*, Praha 2007.
- Antonín KALOUS, *Matyáš Korvín (1443–1490): uherský a český král*, České Budějovice 2009.
- František KAVKA, *Čtyři ženy Karla IV.: královské sňatky*, Praha a Litomyšl 2002.
- František KAVKA, *Karel IV.: historie života velkého vladaře*, Praha 1998.
- František KAVKA, *Poslední Lucemburk na českém trůně. Králem uprostřed revoluce*, Praha 1998.
- Jiří KEJŘ, *Korunovace krále Vladislava II.*, Český časopis historický 88, 1990, s. 641–660.
- Katrin KELLER, *Hofdamen. Amtsträgerinnen im Wiener Hofstaat des 17. Jahrhunderts*, Wien, Böhlau 2005.
- Katharina KIRCHMAYER, *Hochzeit – Krönung – Tod. Rites de passage im Leben von Kaiser Matthias und Anna*, Diplomarbeit, Wien 2007.
- Božena KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna. Královna české 1292–1330*, Praha 2003.
- Alois KUBÍČEK, *Pražské paláce*, Praha 1946.
- Jan P. KUČERA, *Stavovská opozice v Čechách a volba Ferdinanda Štýrského českým králem*, *Studia Comeniana et Historica* 14, 1984, s. 5–42.
- Jiří KUTHAN – Jan ROYT, *Katedrála sv. Víta, Václava a Vojtěcha. Svatyně českých patronů a králů*, Praha 2011.
- Jiří KUTHAN – Miroslav ŠMIED (edd.), *Korunovační řád českých králů*, Praha 2009.
- Ludmila KYBALOVÁ, *Dějiny odívání. Renesance*, Praha 2009.
- Václav LEDVINKA – Bohumír MRÁZ – Vít VLNAS, *Pražské paláce: encyklopedický ilustrovaný přehled*, Praha 2000.
- Jan LIBOR, *Václav II. Král na stříbrném trůnu*, Praha 2015.
- Michal LUTOVSKÝ – Milena BRAVERMANOVÁ, *Hroby a hrobky našich knížat, králů a prezidentů*, Praha 2007.
- Josef MACEK, *Jagellonský věk v českých zemích (1471–1526). I. díl. Hospodářská základna a královská moc*, Praha 1992.
- Josef MACEK, *Tři ženy krále Vladislava*, Praha 1991.
- Demeter MALAŤÁK, *Korunovace přemyslovských králů*, in: Martin Wihoda – Demeter Malaťák (edd.), *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku: problémy, názory, otázky. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně, Brno 2006*, s. 47–66.
- Demeter MALAŤÁK, *Korunovace Vratislava II.*, *Časopis Matice moravské* 121, 2002, s. 267–286.

Karel MARÁZ, *Václav III. (1289–1306): poslední Přemyslovec na českém trůně*, České Budějovice 2007.

Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004.

Eduard MAUR, *Marie Terezie: korunovace na usmířenou: 12.5.1743*, Praha 2003.

Jiří MIKULEC, *Minulost českého státu v barokních „rituálech paměti“*, in: Milan Hlavačka (ed.), *Paměť míst, událostí a osobností: historie jako identita a manipulace*, Praha 2011, s. 174–187.

Alena NACHTMANNOVÁ, *Mezi tradicí a módou. Odívání v Čechách od renesance k baroku*, Praha 2012.

Robert NOVOTNÝ, *Dvorská a zemská hierarchie v pozdně středověkých Čechách*, *Mediaevalia Historica Bohemica* 10. Supplementum 1. *Dvory a rezidence ve středověku*, 2006, s. 145–161.

Robert NOVOTNÝ, *Proměna rituálu. Šlechta v období dvojevěří*, in: Martin Nodl – František Šmahel (edd.), *Colloquia mediaevalia Pragensia* 12. *Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století*, Praha 2009, s. 237–246.

František PALACKÝ, *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků*, in: Jaroslav Charvát (ed.), *Dílo Františka Palackého I.*, Praha 1941.

Jaroslav PÁNEK, *Aristokratické slavnosti české renesance*, *Opus musicum* 19, 1987, s. 289–297.

Kateřina PAŘÍZKOVÁ, *Pražská korunovace krále Matyáše dne 23. května 1611 ve světle dobových pramenů*, *Sborník archivních prací* 62, 2012, s. 275–368.

Václav Michal PEŠINA z ČECHORODU, *Zprávy o Korunování vévodů a králů českých: s církevním obřadem Korunování Jejich Císařských Majestátů Ferdinanda I. za krále Českého, a Marie Anny Karoliny Piy za královnu Českou*, Praha 1836.

Jiří PEŠEK (ed.), *Pražské slavnosti a velké výstavy. Sborník příspěvků z konferencí Archivu hlavního města Prahy 1989 a 1991*, *Documenta Pragensia* XII, Praha 1995.

Josef PETRÁŇ, *Dějiny hmotné kultury. Díl II/1–2. Kultura každodenního života od 16. do 18. století*, Praha 1995–1997.

Antonín REZEK, *Jednání Čechův, Moravanův i Slezanův s Ferdinandem ve Vídni a korunovace královská v Praze (roku 1526 a 1527)*, *Časopis Muzea Království českého* 51, 1877, s. 469–488.

Antonín REZEK, *Zvolení a korunování Ferdinanda I. za krále Českého*, Praha 1877.

Andrea ROUSOVÁ (ed.), *Tance a slavnosti 16. –18. století*, Praha 2008.

Marie RYANTOVÁ – Petr VOREL (edd.), *Čeští králové*, Praha a Litomyšl 2008.

Marie RYANTOVÁ, *Polyxena z Lobkovic: obdivovaná i nenáviděná první dáma království*, Praha 2016.

Pavlna RYCHTEROVÁ, *Kam s ním? Rituál a ceremonie v medievistice*, in: Martin Nodl – František Šmahel (edd.), *Colloquia mediaevalia Pragensia 12. Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století*, Praha 2009, s. 427–432.

Pavlna RYCHTEROVÁ, *Rituály, rity a ceremonie. Teorie rituálu a jejich reflexe v medievistickém bádání*, in: Martin Wihoda – Demeter Malaťák (edd.), *Stát, státnost a rituály přemyslovského věku: problémy, názory, otázky. Sborník příspěvků z konference konané dne 18. října 2005 v Brně*, Brno 2006, s. 11–23.

Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296–1346. K prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou*, Praha 1994.

Jiří SPĚVÁČEK, *Karel IV. Život a dílo (1316–1378)*, Praha 1980.

Jiří SPĚVÁČEK, *Václav IV. 1361–1419. K předpokladům husitské revoluce*, Praha 1986.

Robert ŠIMŮNEK, *Reprezentace české středověké šlechty*, Praha 2013.

Robert ŠIMŮNEK, *Rituály, ceremoniály a symbolická komunikace v životě české středověké šlechty*, in: Martin Nodl – František Šmahel (edd.), *Slavnosti, ceremonie a rituály pozdního středověku*, Praha 2014, s. 269–313.

František ŠMAHEL, *Korunovační rituály, ceremonie a festivity české stavovské monarchie 1471–1526*, in: Martin Nodl – František Šmahel (edd.), *Colloquia mediaevalia Pragensia 12. Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století*, Praha 2009, s. 147–170.

Victor W. TURNER, *Průběh rituálu*, Brno 2004.

Rudolf URBÁNEK, *Královny Johana a Žofie*, in: Karel Stloukal (ed.), *Královny, kněžny a velké ženy české*, Praha 1940, s. 143–158.

Štěpán VÁCHA – Irena VESELÁ – Vít VLNAS – Petra VOKÁČOVÁ, *Karel VI. & Alžběta Kristýna: česká korunovace 1723*, Praha a Litomyšl 2009.

Štěpán VÁCHA, „*Mutatio vestis*“ v korunovačním ceremoniale českých králů z rodu Habsburků v 16. až 18. století, *Folia historica Bohemica* 22, 2006, s. 251–266.

Josef VÁLKA, *Barokní slavnosti*, in: Zdeněk Hojda (ed.), *Kultura baroka v Čechách a na Moravě*, Praha 1992, s. 53–63.

Josef VÁLKA, *Homo festivans*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku*, *Opera historica* 8, České Budějovice 2000, s. 5–19.

Vratislav VANÍČEK, *Vratislav II. (I.): první český král: Čechy v době evropského kulturního obratu v 11. století*, Praha 2004.

Petra VEČEŘOVÁ, *Jiří Závěta ze Závětic (1575–1637?)*, *Documenta Pragensia XXII*, *Pražské městské elity středověku a raného novověku – jejich proměny, zázemí a kulturní profil. Sborník příspěvků z 21. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy*, 2004, s. 131–158.

Petra VEČEŘOVÁ, *Šumanská tiskárna (1585–1628)*, Praha 2002.

Věra VEJRYCHOVÁ, *Role královny a jejích reflexe ve Zbraslavské kronice*, *Studia Mediaevalia Bohemica* 7, 2015, s. 55–79.

Karl VOCELKA – Lynne HELLER, *Život Habsburků. Kultura a mentalita jednoho rodu*, Praha 2012.

Petr VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české sv. VII. 1526–1618*, Praha a Litomyšl 2005.

Zdeněk VYBÍRAL, *Bitva u Moháče. Krvavá porážka uherského a českého krále Ludvíka Jagellonského v boji s Osmany 29. srpna 1526*, Praha 2008.

Martin WIHODA, *Zlatá bula sicilská. Podivuhodný příběh ve vrstvách paměti*, Praha 2005.

Zikmund WINTER, *V měšťanské světnici starodávné. Kulturní studie o patnáctém a šestnáctém století*, Praha 1888.

Čeněk ZÍBRT, *Kulturní historie*, Praha 1891.

Čeněk ZÍBRT, *Staročeské výroční obyčeje, pověry, slavnosti a zábavy*, Praha 1889.

Josef ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí (1034–1198)*, Praha 1997.

Josef ŽEMLIČKA, *Počátky Čech královských 1198–1253*, Praha 2002.

Josef ŽEMLIČKA, *Století posledních Přemyslovců*, Praha 1998.

Josef ŽEMLIČKA, *Zlatá bula sicilská*, Praha 1987.

Václav ŽŮREK, *Dvůr a dvorská hierarchie v korunovačním obřadu pozdně středověkých Čech*, *Mediaevalia Historica Bohemica* 12. Supplementum 3. Dvory a rezidence ve středověku III. Všední a sváteční život na středověkých dvorech, 2009, s. 93–103.

Václav ŽŮREK, *Korunovace a český korunovační řád Karla IV.*, in: Lenka Bobková – František Šmahel (edd.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 203–207.

Václav ŽŮREK, *Korunovace českých králů a královen*, in: Martin Nodl – František Šmahel (edd.), *Slavnosti, ceremonie a rituály v pozdním středověku*, Praha 2014, s. 15–65.

Václav ŽŮREK, *Korunovace královny Žofie. Řád Karla IV. a jeho užití v praxi*, in: Martin Nodl – František Šmahel (edd.), *Colloquia mediaevalia Pragensia* 12. Rituály, ceremonie a festivity ve střední Evropě 14. a 15. století, Praha 2009, s. 203–212.

Václav ŽŮREK, *Korunovace manželek Václava IV.*, in: Lenka Bobková – František Šmahel (edd.), *Lucemburkové: česká koruna uprostřed Evropy*, Praha 2012, s. 801–802.

Václav ŽŮREK, *Korunovační řád Karla IV. jako ritualizovaný panovnický program*, *Časopis Národního muzea* 176, 2007, s. 105–143.

6.5. Internetové zdroje

<https://books.google.cz/>

<https://commons.wikimedia.org/>

<http://www.knihopis.cz/>

<http://kramerius.nkp.cz/kramerius/Welcome.do/>

<http://www.manuscriptorium.com/cs/>

<http://www.psp.cz/eknih/snemy/index.htm/>

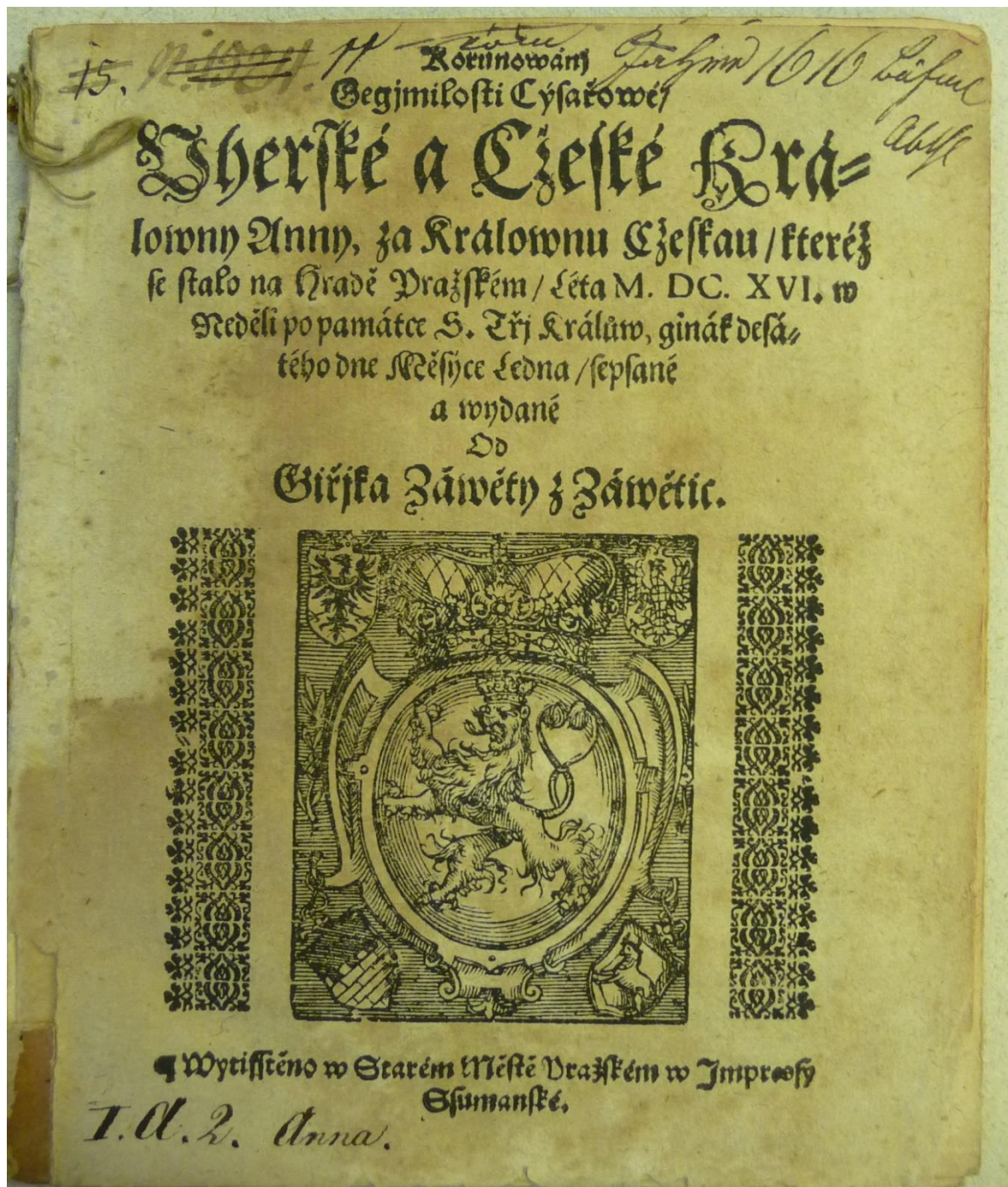
<http://vokabular.ujc.cas.cz/>

7. Obrazová příloha

Seznam obrázků

1. Jiří Závěta ze Závětic, *Korunování Její Milosti Císařové, uherské a české královny Anny za královnu českou*, titulní list tisku popisující korunovaci Anny Tyrolské českou královnou vykonanou dne 10. ledna roku 1616 (převzato z NA, f. ČDK, sign. IA2, inv. č. 558, k. 5, Korunovace českých králů a královen a holdování).
2. Jiří Závěta ze Závětic, *Korunování Jeho Milosti Matyáše krále uherského ec.*, titulní list tisku popisující korunovaci Matyáše Habsburského českým králem vykonanou dne 23. května roku 1611 (převzato z <http://www.knihopis.cz/>; přistoupeno dne 25. 7. 2016).
3. Hans von Aachen, *Matyáš, císař Svaté říše římské*, 1612, olej na plátně (převzato z <https://commons.wikimedia.org/>; přistoupeno dne 25. 7. 2016).
4. Frans Pourbus mladší, *Arcikněžna Anna (1585–1618), manželka císaře Matyáše a dcera Ferdinanda II. Tyrolského*, 1603, olej na plátně (převzato z <https://commons.wikimedia.org/>; přistoupeno dne 25. 7. 2016).
5. Hans von Aachen, *Arcikněžna Anna Tyrolská (1585–1618), dcera Ferdinanda II. Tyrolského, manželka císaře Matyáše*, 1604, olej na plátně (převzato z <https://commons.wikimedia.org/>; přistoupeno dne 25. 7. 2016).
6. *Portrét Anny Tyrolské (1585–1618)*, 17. století, olej na plátně (převzato z <https://commons.wikimedia.org/>; přistoupeno dne 25. 7. 2016).
7. Peter Isselburg, *Císař Matyáš a císařovna Anna*, 1613, grafika (převzato z <https://commons.wikimedia.org/>; přistoupeno dne 25. 7. 2016).
8. *Portrét Anny Tyrolské (1585–1618) v pozdějším věku* (převzato z <https://commons.wikimedia.org/>; přistoupeno dne 25. 7. 2016).
9. *Kapucínská hrobka ve Vídni* (převzato z <https://commons.wikimedia.org/>; přistoupeno dne 25. 7. 2016).
10. *Místo posledního odpočinku císaře Matyáše a císařovny Anny v kapucínské hrobce ve Vídni* (převzato z osobního archivu autorky).

Obrázek I.

Jiří Závěta ze Závětic, Korunování Její Milosti Císařové, uherské a české královny Anny za královnu českou, titulní list tisku popisující korunovaci Anny Tyrolské českou královnou vykonanou dne 10. ledna roku 1616 (převzato z NA, f. ČDK, sign. IA2, inv. č. 558, k. 5, Korunovace českých králů a královen a holdování).

Obrázek II.

Jiří Závěta ze Závětic, *Korunování Jeho Milosti Matyáše krále uherského ec.*, titulní list tisku popisující korunovaci Matyáše Habsburského českým králem vykonanou dne 23. května roku 1611 (převzato z <http://www.knihopis.cz/>; přistoupeno dne 25. 7. 2016).

Obrázek III.

Hans von Aachen, *Matyáš, císař Svaté říše římské*, 1612, olej na plátně (převzato z <https://commons.wikimedia.org/>; přistoupeno dne 25. 7. 2016).

Obrázek IV.

Frans Pourbus mladší, *Arcikněžna Anna (1585–1618), manželka císaře Matyáše a dcera Ferdinanda II. Tyrolského*, 1603, olej na plátně (převzato z <https://commons.wikimedia.org/>; přistoupeno dne 25. 7. 2016).

Obrázek V.

Hans von Aachen, *Arcikněžna Anna Tyrolská (1585–1618), dcera Ferdinanda II. Tyrolského, manželka císaře Matyáše*, 1604, olej na plátně (převzato z <https://commons.wikimedia.org/>; přistoupeno dne 25. 7. 2016).

Obrázek VI.

Portrét Anny Tyrolské (1585–1618), 17. století, olej na plátně (převzato z <https://commons.wikimedia.org/>; přistoupeno dne 25. 7. 2016).

Obrázek VII.

Peter Isselburg, *Císař Matyáš a císařovna Anna*, 1613, grafika (převzato z <https://commons.wikimedia.org/>; přistoupeno dne 25. 7. 2016).

Obrázek VIII.

Portrét Anny Tyrolské (1585–1618) v pozdějším věku (převzato z <https://commons.wikimedia.org/>; přistoupeno dne 25. 7. 2016).

Obrázek IX.

Kapucínská hrobka ve Vídni (převzato z <https://commons.wikimedia.org/>; přistoupeno dne 25. 7. 2016).

Obrázek X.

Místo posledního odpočinku císaře Matyáše a císařovny Anny v kapucínské hrobce ve Vídni (převzato z osobního archivu autorky).